

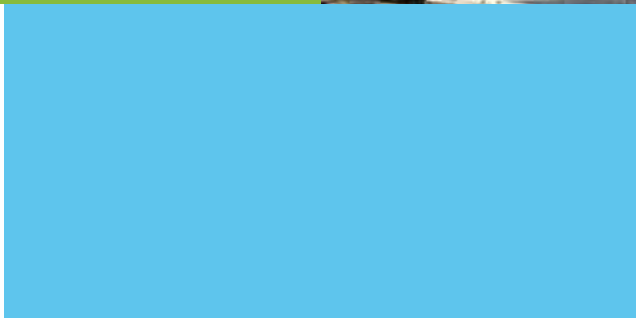
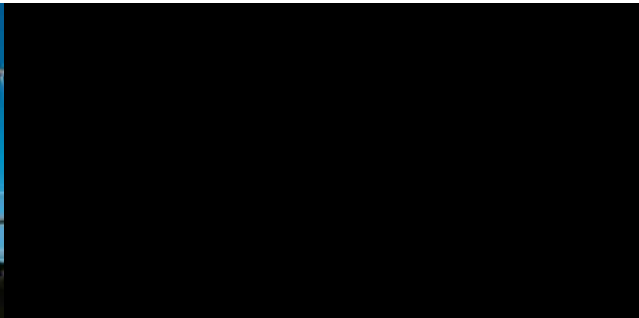
Confederatie Bouw
Bouw, energie en milieu

jaarverslag
2010-2011

jaarverslag 2010-2011

Confederatie Bouw
Bouw, energie en milieu

7

Groene banen
in de bouw

83

Het beroepsbeleid
van de Confederatie

109

Bouweconomie: balans,
vooruitzichten en structuur

Voorwoord

De nauwe band tussen de uitvoering van de beleidsmaatregelen tegen de opwarming van het klimaat en de vergroening van onze economie hoeft niet meer te worden aangetoond. Als één van de pijlers van deze beleidsmaatregelen integreert de bouwsector deze groene dimensie alsmear meer in zijn ontwikkeling.

De meeste bouwbedrijven zijn al vele jaren bezig met duurzaam bouwen en ze voelen nu heel duidelijk de groene accenten die de markt aan de productie oplegt. De evolutie in dit vakgebied staat nochtans nog maar in haar kinderschoenen: onder impuls van de "Europa 2020-strategie" zal de vraag naar groene werken - gekoppeld aan het verbeteren van de energieprestatie van gebouwen en infrastructuur - zeer sterk toenemen. Deze evolutie zal een intensere vergroening van de bouw en zijn banen met zich meebrengen.

Deze vaststelling vat de conclusies samen van de nieuwe enquête over duurzaam bouwen die de Confederatie in 2010 heeft gehouden bij haar leden en van de debatten die het BouwForum in februari 2011 heeft gewijd aan het thema groene jobs in de sector. Dit Forum is ook het uitgangspunt voor de grondige analyse die de beroepsorganisatie wou maken in het eerste deel van haar jaarverslag 2010-2011: de vergroening van de bouwconomie, de gevolgen daarvan en de uitdagingen die de bedrijven moeten aangaan.

Die uitdagingen zijn even hoog als de inzet: de Europese 2020-doelstellingen, in het bijzonder die doelstelling welke de bouw van bijna energieneutrale nieuwe gebou-

wen beoogt op te leggen, zullen niet gehaald kunnen worden zonder investeringen en evenmin zonder aanpassingen in de organisatie van de sector en zijn manier van produceren. De analyse wijst in dit verband op de vereiste werkerterreinen en ze suggereert de belangrijkste maatregelen die moeten worden genomen.

Twee zeer belangrijke uitdagingen krijgen aandacht: ten eerste de aanpassing van onze beroepen aan de technische ontwikkelingen en ten tweede de kostenbeheersing in de bouw.

De eerste veronderstelt dat er bij voorrang wordt ingegrepen op de arbeidsmarkt, dat de opleidingsprogramma's worden aangepast aan de vergroening van de beroepen en dat het aanbod aan opleiding, in het bijzonder de voortgezette opleiding, wordt uitgebreid om te voldoen aan de behoeften aan scholing en nieuwe vaardigheden in de bedrijven.

Voor de tweede is de toepassing nodig van een beter financieel ondersteuningsbeleid voor de gezinsinvesteringen in onroerende staat in de woning zodat minstens gedeeltelijk de meerkosten van duurzaam bouwen gecompenseerd worden.

De gewestelijke overheden moeten natuurlijk een sleutelrol spelen bij het halen van de Europese doelstellingen op Belgisch niveau. De gewestconfederaties werken in deze context samen met de overheid en ontwikkelen beleidsmaatregelen op maat van de bedrijven en van de specifieke kenmerken van de gewesten. Het verslag geeft

Gedelegeerd Bestuurder
Robert de Mûelenaere

een centrale plaats aan de voorstellen en verwachtingen die de gewestconfederaties naar voren schuiven in hun respectief overleg met de gewestregeringen.

Er moet zeker aandacht uitgaan naar onderzoek in een vakgebied waar innovatie in technieken, procedés, producten en materialen één van de belangrijke hefboomen is voor de geslaagde overgang naar een koolstofarme economie. De ervaring op dit gebied van onze sectorale onderzoekscentra - het Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf (WTCB) en het Opzoekingscentrum voor de Wegenbouw (OCW) - en het werk dat zij daarvoor verrichten, verrijken het studiewerk dat in dit verslag wordt uiteengezet.

Tegen een achtergrond van een maximale energieprestatie van de gebouwen veronderstelt het bouwproces ten slotte meer dan ooit een echte samenwerking tussen de aannemers en de andere tussenkomende partijen, te beginnen bij de architecten en de bouwmaterialenproducenten. Hun mening in het debat over groen bouwen is van cruciaal belang en komt uiteraard in dit verslag ook aan bod.

Het is duidelijk dat de Confederatie zich niet beperkt tot een rol als begeleider van de vergroening van de bouw. De Confederatie gaat verder, met een prospectieve analyse van de verwachte ontwikkelingen en hun gevolgen voor de bouwconomie en door te anticiperen op de uit te voeren beleidsmaatregelen om de sectorale bedrijven in staat te stellen om de uitdagingen die hen wachten aan te gaan.

Voorzitter
Johan Willemsen

Het belang van dit thema voor de bouw van morgen mag uiteraard niet betekenen dat er geen plaats is voor het inhoudelijke werk dat de Confederatie dag in dag uit verricht in dossiers die ook erg belangrijk zijn voor het bedrijfsleven en de goede werking van de bouwmarkt.

Het tweede deel van dit jaarverslag is gewijd aan het beroepsbeleid. Het behandelt de grote debatten waaraan de Confederatie de afgelopen maanden actief deelnam en de uitdagingen die ze betekenden voor de bouwsector. Dit deel toont de omvang en het nut van de investering aan die de beroepsorganisatie deed in het behartigen van de sectorale belangen.

Een derde deel sluit het confederale jaarverslag 2010-2011 af met een analyse van de balans van de economische activiteit van de sector in de afgelopen maanden en zijn vooruitzichten op korte termijn. Na de economische crisis, waarvan de sector zich later herstelde dan de andere takken van de economie, zal de bouw in 2011 weer aanknopen met de groei. De vraag naar werken zal de komende maanden immers sterker zijn, onder andere in het bedrijfssegment burgerlijke bouwkunde, onder invloed van de gemeenteraadsverkiezingen van 2012 en in dat van de energiebesparende renovaties van gebouwen.

De eersterangsrol die de bouw speelt in de nationale economie wordt opnieuw bevestigd. De cijfers die hierover gepubliceerd worden aan het einde van het derde deel van het verslag wijzen daar nuttigheidshalve op.

Veel vruchtbaar leesgenot!

Groene banen in de bouw

Duurzaam bouwen en groene banen

De bouw werkt al jarenlang aan een aanpak van duurzame ontwikkeling. De activiteiten van de sector, zowel bij de gebouwen als in de burgerlijke bouwkunde, en de beleidsmaatregelen op het gebied van ruimtelijke ordening houden, in verschillende mate, rekening met milieu-, economische en sociale componenten van duurzame ontwikkeling.

Milieubescherming, een heel belangrijke component van duurzame ontwikkeling, heeft de mentaliteit en het gedrag van de partijen in het bouwproces grondig gewijzigd. Respect voor de biodiversiteit, beheer en recycling van afvalstoffen, behoud van de natuurlijke rijkdommen, kiezen voor duurzame materialen, voorkomen van bodem- en luchtverontreiniging, verminderen van lawaaihinder, rationeel energiegebruik en verminderen van energieverbruik, ... zijn stuk voor stuk aandachtspunten voor de partners en spelers die proberen de milieu-impact van de bouw en de bebouwing te verkleinen.

Tegen deze achtergrond van duurzame ontwikkeling duikt een nieuwe trend op. Die trend bestaat erin om het belang te onderstrepen van de vergroening van de economie en van de werkgelegenheid.

Het concept groene baan, opgevat in ruime zin, kan volgens de Verenigde Naties worden omschreven als elke baan die bijdraagt tot het behoud of herstel van de milieukwaliteit¹.

Op basis van deze verruimde definitie van het begrip groene baan² zullen we in dit verslag bijzondere aandacht besteden aan banen die te maken hebben met het terugdringen van de broeikasgasuitstoot en, algemener, aan die welke bijdragen tot de overgang naar een "koolstofarme" economie.

1 Milieuprogramma van de Verenigde Naties (UNEP).
"Emplois verts: Pour un travail décent dans un monde durable, à faibles émissions de carbone. Messages politiques et principales conclusions à l'intention des décideurs", Nairobi, september 2008.

2 Sommige instellingen, zoals EUROSTAT en de OESO, hanteren een restrictievere visie en beperken het concept groene baan tot de eco-industrie, namelijk een baan met een rechtstreekse link naar beheersing van verontreiniging en grondstoffenbeheer. OESO (1999), "The Environmental Goods and Services Industry: Manual for Data Collection and Analysis", OESO/Eurostat, Parijs.

Een indeling van de groene banen in de bouwsector

Zoals we in dit verslag zullen zien, zal de vergroening van de bouwsector worden veralgemeend. De meeste huidige banen zullen afhankelijk van de milieudoelstellingen die zij moeten dienen, vergroenen en nieuwe volledig groene banen zullen zich blijven ontwikkelen in specifieke niches van de sectorale activiteit.

Men kan globaal genomen drie belangrijke groepen groene banen in de sector onderscheiden:

- De “groenste” banen zijn wellicht die welke aangewend worden in bouwbedrijven waarvan de activiteiten passen in de bedrijfskolom “eco-industrie”. Vele ondernemingen uit de sector zijn indirect betrokken bij de beheersing van verontreiniging en bij het grondstoffenbeheer. Bodemsanering of waterzuivering zijn voorbeelden van eco-industriële activiteiten waarbij bouwbedrijven actief zijn.
- Groene banen zijn ook al die banen die het mogelijk maken het energieverbruik in gebouwen te reduceren en, algemener, de hinder en de verontreinigingsbronnen te beperken bij het gebruik op lange termijn en bij het einde van de levenscyclus van die gebouwen. De passiefbouwtechnieken, het isoleren, het maken en plaatsen van hoogrendementsramen, de ingrepen in hoe we ons verwarmen, de recycling van sloopafval, enz. dragen sterk bij tot de vergroening van de bouwsector, ook al gebeurt dit indirecter. Water besparen, is ook een criterium waarmee rekening gehouden moet worden bij het ontwerpen en bouwen van allerhande gebouwen. Een beter waterbeheer, zowel wat de toe- als de afvoer betreft, past inhoudelijk ook in de groene evolutie van de bebouwde omgeving.
- Een derde groep groene banen wordt gevormd door banen die milieubescherming niet tot doel hebben, maar toch indirect daartoe bijdragen, ofwel via producten en materialen die worden gebruikt (behoud van de natuur-

lijke rijkdommen, gerecycleerde materialen, enz.) ofwel via groene beleidsmaatregelen die dankzij de uitvoering van de werken gerealiseerd kunnen worden. Dit is het geval voor vele infrastructuurwerken om het openbaar vervoer over de weg, per spoor en over het water uit te breiden.

Een gevolg van beleidsmaatregelen tegen de opwarming van de aarde

De vergroening van de economie is een direct effect van de beleidsmaatregelen die al een aantal jaar worden ingevoerd op verschillende bestuursniveaus om de opwarming van de aarde te bestrijden. Alle maatregelen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen, hebben immers geleid tot veranderingen in de organisatie van onze economie, hebben de opduikende prioriteiten veranderd en wijzigden de werkwijzen van de industrie en de dienstensector alsook de werking van de arbeidsmarkt. In dit verband illustreert het “Klimaat-Energiepakket” dat de Europese Unie in 2009 heeft goedgekeurd hoe belangrijk de impuls van de beleidsmaatregelen tegen de klimaatopwarming is voor de vergroening van de economie.

Dit “pakket” of deze reeks maatregelen, bestaande uit zes communautaire besluiten³, heeft een driedelige doelstelling: de broeikasgasuitstoot met minstens 20%⁴ verminderen in vergelijking met de niveaus van 1990, het aandeel van energie uit hernieuwbare bronnen in het totale energieverbruik van de Europese Unie op 20% brengen en de energie-efficiëntie met 20% verhogen in vergelijking met 2005. Al deze doelstellingen moeten in 2020 gehaald zijn. De uitvoering van dit pakket, dat ook bekendstaat onder de naam “Europa 2020-strategie”, was het kader waarin het Belgisch Voorzitterschap van de Europese Unie in het 2de semester 2010 verscheidene prioriteiten van zijn programma over werkgelegenheid heeft ingepast. Door te pleiten voor de creatie van groene banen en de transitie naar een koolstofarme economie wou het Belgisch Voorzitterschap de “werkgelegenheidsdimensie” van de Europa 2020-strategie versterken.

De overgang naar de groene economie omvat immers allerhande reusachtige uitdagingen, niet enkel op het gebied van het concurrentievermogen van de ondernemingen, maar ook op het niveau van de arbeidsmarkt die grote veranderingen zal ondergaan.

Alle lidstaten hebben, op de Europese top van december 2010, de conclusies goedgekeurd die werden voorbereid door het Belgisch Voorzitterschap over het thema groene banen en de rol van de werkgelegenheidsmaatregelen om de transitie naar een groene economie te begeleiden. De essentiële punten van die conclusies gaan over het ontwikkelen van groene banen als nieuwe tewerkstellingsmogelijkheden en over de vergroening van alle banen. Deze conclusies, opgesteld ter attentie van de Europese instellingen en de overheden van de lidstaten, wijzen in het bijzonder op het belang van het anticiperen op de veranderingen op de nationale arbeidsmarkten, onder andere wat de vaardigheden en kwalificaties betreft die nodig zijn voor groene groei, op het belang om de kwali-

teit van de banen te waarborgen, om de kmo's te helpen bij het aangaan van de nieuwe uitdagingen of nog om de mogelijkheden te onderzoeken om de belastingstelsels tewerkstellings-, milieu- en groeivriendelijker te maken.

Een centrale rol voor de bouw

De bouwsector bekleedt een cruciale plaats in het debat over de strijd tegen de klimaatopwarming en daardoor bij de uitvoering van de beleidsmaatregelen die bijdragen tot de vergroening van de economie.

Verschillende instellingen, waaronder de Verenigde Naties en de Internationale Arbeidsorganisatie, hebben de sectoren in kaart gebracht die het meest betrokken zijn bij de creatie van groene banen: de bouw staat er op de eerste rij samen met de sectoren energie, transport en landbouw. Ze hebben ook voor elke sector de activiteiten in kaart gebracht met een hoog vergroeningspotentieel. Hernieuwbare energie, openbaar vervoer, renovatie van gebouwen, verlichting, efficiënte uitrustingen, enz., vormen de groene activiteiten die doorgaans vermeld worden voor de bouwsector.

In België vindt de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid dat de verbetering van de energie-efficiëntie en de ontwikkeling van hernieuwbare energie de twee meest bepalende elementen zijn om onze economie te vergroenen.

Op het gebied van energieverbruik erkennen alle bevoegde internationale instellingen eensgezind dat er bij de gebouwen de meeste mogelijkheden liggen om de broeikasgasuitstoot terug te dringen. Deze vaststelling, voor België bevestigd door McKinsey, staat ook in het Europese Actieplan voor energie-efficiëntie⁵, waarin de Europese Commissie de verschillende mogelijkheden schetst om primaire energie te besparen.

3 Waaronder een richtlijn tot herziening van de regeling voor de handel in broeikasgasemissierechten, een richtlijn tot vaststelling van de nationale doelstellingen die erin bestaan het aandeel uit hernieuwbare energiebronnen te verhogen en een richtlijn tot herziening van de Richtlijn Brandstofkwaliteit.

4 30% als andere geïndustrialiseerde landen zich verbinden tot het leveren van vergelijkbare inspanningen.

5 Brussel, 19 oktober 2006. COM(2006)545 definitief. Mededeling van de Commissie. Actieplan voor energie-efficiëntie - het potentieel realiseren.

Ramingen voor het volledige energiebesparingspotentieel in de eindgebruiksectoren⁶

Sector	Energie-verbruik (Mtoe) 2005	Energie-verbruik (Mtoe) 2020 (voortgaan op de oude voet)	Energie-besparings-potentieel 2020 (Mtoe)	Volledig energie-besparings-potentieel 2020 (%) (Mtoe)
Huishoudens (woningen)	280	338	91	27%
Commerciële gebouwen (tertiaire sector)	157	211	63	30%
Vervoer	332	405	105	26%
Be- en verwerkende industrie	297	382	95	25%

Op basis van die vaststelling moest de Europese Commissie de gebouwensector opnemen in haar prioriteitenlijst om de doelstellingen te halen die werden vastgelegd in de "Europa 2020-strategie". Ze heeft daarom op 19 mei 2010⁷ een nieuwe richtlijn betreffende de energieprestatie van gebouwen aangenomen die een flink stuk verdergaat dan de doelstellingen vastgelegd door de richtlijn uit 2007.

Kansen voor de bouw

De nieuwe Europese richtlijn, die uiterlijk in juli 2012 in het intern recht van elke lidstaat zal moeten omgezet zijn, houdt onder andere voor de staten de verplichting in om van nieuwe gebouwen die worden gebouwd vanaf 31 december 2020 te eisen dat ze bijna energieneutraal zijn. De nieuwe gebouwen die door de overheden gebruikt worden, zullen vanaf 1 januari 2019 aan deze eis moeten voldoen.

De richtlijn verplicht ook de afgifte van een energieprestatiecertificaat bij de bouw, de verkoop of de verhuur van een gebouw en legt op dat verwarmings- en airconditioningssystemen geregeld gecontroleerd moeten worden.

Het halen van de doelstellingen van deze richtlijn zal zeer verregaande gevolgen hebben in België en dat tegelijkertijd voor de technische ingrepen die aan de bouwnijverheid verbonden zijn, voor het onderzoek en de innovatie op het gebied van bouwmaterialen en -procedures, uiteraard, voor de vergroening van de bouwconomie en haar banen.

De uitdagingen voor de bouwbedrijven zijn talrijk. Maar de groeikansen ook. Het volume uit te voeren bouwwerken om de 2020-doelstellingen te halen ligt immers hoog, zoals diverse analyses van de Confederatie, van McKinsey en, indirect, van het kenniscentrum Econopolis⁸ beklommen. Laatstgenoemde analyse is gewijd aan de vertraging die België heeft opgelopen bij het vergroenen van zijn economie.

Als we deze analyse mogen geloven, staat België gemiddeld op de 14de plaats in de ranking (op 27 vergeleken landen) voor alle aspecten van de groene economie. Ons land behaalt zijn slechtste score (19de plaats) voor al de aspecten van het energiebeleid, in het bijzonder energie-efficiëntie en gebruik van hernieuwbare energiebronnen.

Deze gegevens worden in ruime mate bevestigd in het vervolg van dit verslag dat onder andere wijst op de belangrijke gebreken in de isolatie van het Belgische woningbestand, dat, minstens deels, ouder is dan het gemiddelde van de woningbestanden van de andere lidstaten.

Het groeipotentieel van de sectorale activiteiten is dus zeer groot. Onze bedrijven moeten de kansen die zich aandienen, grijpen.

⁶ Bron: Europese Commissie, EU-25 Baseline Scenario en Wuppertal Institute 2005.

⁷ Richtlijn 2010/31/EU betreffende de energieprestatie van gebouwen.

⁸ Dankzij de groenindicator die Econopolis heeft opgesteld, konden de verschillende facetten van de economie van 27 landen in Europa vergeleken worden met milieubescherming als invalshoek. Knack, 24 november 2010.

De aannemersvisie

IDEA Consult en de Confederatie hebben in 2007 een eerste enquête gehouden bij de leden-aannemers over de manier waarop de bedrijven de belangrijkste ontwikkelingen van duurzaam bouwen percipieerden.

Een nieuwe soortgelijke enquête, gehouden in december 2010, bood de mogelijkheid te peilen naar de ontwikkelingen die zich sinds 3 jaar voordeden in hoe de aannemers de verschillende facetten van duurzaam bouwen percipiëren. Er werd ook de gelegenheid geboden om, via deze nieuwe enquête, het belang, nu en op middellange termijn, in te schatten van de vergroening van de economie en de weerslag daarvan op de werkgelegenheid en de beroepsopleiding in de bouw.

Aannemers hebben hierover ook gesproken op het BouwForum dat de Confederatie in februari 2011 heeft georganiseerd over het thema groene jobs in de bouwsector. Drie van hen, die hebben deelgenomen aan de paneldebatten die tijdens het Forum georganiseerd werden, getuigen in dit verslag over de vergroening van de bouw.

De sectorale visie: de resultaten van de confederale enquête

Bijna 70% van de aannemers die ondervraagd werden tijdens de door IDEA Consult en de Confederatie gehouden enquête antwoordt dat ze nu (in 2010) actief zijn inzake duurzaam bouwen. Dit percentage, dat gelijk blijft ten opzichte van dat uit 2007, is hoog omdat het vaststaat dat het maximum niet op 100% kan liggen gegeven het feit dat een deel van de activiteiten niet als duurzaam bouwen bestempeld kan worden. De aannemers die het meest bij duurzaam bouwen betrokken zijn, vindt men terug bij de algemene aannemers, actief in de sector van de nieuwbouwwoningen.

Er werd ook gepeild naar de houding van de aannemers tegenover duurzaam bouwen. De resultaten variëren van een heel passieve houding - volgen omdat het moet - tot een heel actieve houding - altijd de meest recente trends willen volgen.

De aannemers nemen globaal genomen in 2010 een actievere houding aan tegenover duurzaam bouwen dan in 2007. Ze vinden, vrijwel unaniem, dat bouwen zonder aandacht ervoor onmogelijk wordt.

De grootste evolutie naar een actieve houding tussen 2007 en 2010 komt er vooral bij aannemers die in 2007

relatief gezien nog geen mening hadden. De actiefste houding is overigens terug te vinden bij aannemers die installatiewerken doen.

De enquête uit 2007 heeft uitgewezen dat het aandeel van duurzaam bouwen in de omzet van licht tot sterk was toegenomen in de periode 2004-2007. Vreemd genoeg toont de enquête van 2010 aan dat de evolutie in de periode 2007-2010 wel positief blijft, maar minder sterk is geweest dan in de vorige periode. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat in Vlaanderen de EPB-regeling van kracht is geworden tijdens de eerste periode en dat in het Vlaams Gewest het meest gebouwd wordt.

Het is waarschijnlijk dat de invoering van nieuwe veeleisendere energieprestatiecoëfficiënten de komende jaren, onder andere in het kader van de geleidelijke uitvoering van de Europa 2020-strategie in België, het aandeel van duurzaam bouwen in de omzet sterk opwaarts zal beïnvloeden.

De belangrijkste duurzame bouwactiviteiten

Bij het opstellen van de huidige "top 5" van duurzame bouwactiviteiten wordt tegelijk rekening gehouden met het aantal bedrijven dat deze activiteiten uitoefent en de intensiteit waarmee zij ze uitoefenen.

Het is geen verrassing dat het aanbrengen van thermische superisolatie en het plaatsen van energiezuinige installaties, net zoals in 2007, de belangrijkste duurzame bouwactiviteiten blijven. De klemtoon blijft dus liggen op energiebesparende werken, waarvoor de bouwheren diverse voordelen kunnen genieten (belastingverminderingen, premies). Is dit de reden?

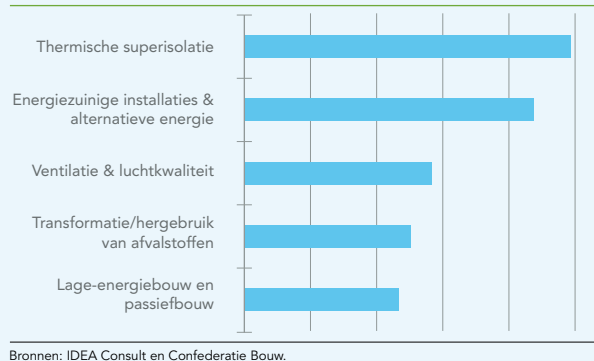
Over het algemeen genomen menen de ondervraagde aannemers dat de duurzame bouwactiviteiten die nu het meest toegepast worden nog altijd die zullen zijn welke over 10 jaar het meest toegepast zullen worden.

Houding ten opzichte van duurzaam bouwen

Bronnen: IDEA Consult en Confederatie Bouw.

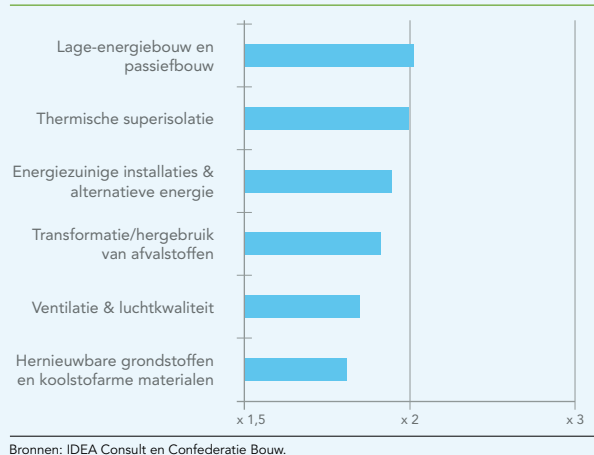
Activiteiten van duurzaam bouwen NU

Ze zijn dan ook van mening dat de opdrachtgevers zullen blijven focussen op energiebesparende werken, wat uiting geeft aan een veeleer enge benadering van duurzaam bouwen.

Er treden echter veranderingen op in de volgorde van belangrijkheid van de activiteiten en in het volume waarmee ze groeien. De bedrijven verwachten immers dat het aantal processen voor de verwerking en het hergebruik van afvalstoffen ("Cradle-to-Cradle") en het gebruik van hernieuwbare grondstoffen en koolstofarme materialen vrij sterk zullen stijgen.

Groei van de activiteiten van duurzaam bouwen tegen 2020

De bedrijfsbehoeften

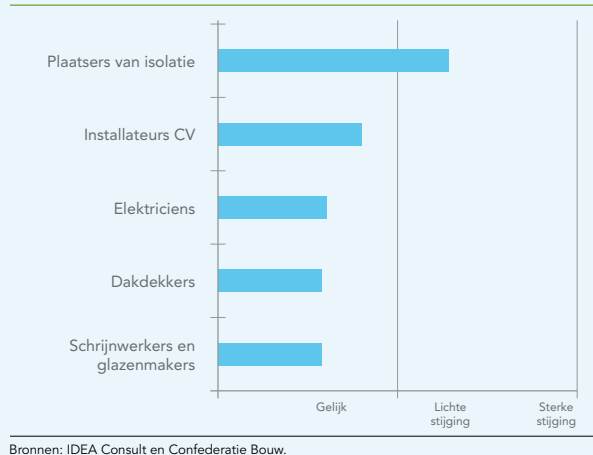
De groei van duurzame bouwactiviteiten zal een weerslag hebben op de behoeften aan arbeidskrachten in de sector. Volgens de ondervraagde bedrijven is deze weerslag het grootst bij de plaatsers van isolatie (ramen, deuren, daken en muren) waar de toename van de behoeften aan arbeidskrachten het grootst zal zijn.

De andere beroepen met een link naar energiebesparing krijgen in de toekomst ook meer behoeften wat, bij ongewijzigd beleid, het huidige knelpuntkarakter van die beroepen zal doen toenemen.

De behoeften van de bedrijven werden ook geanalyseerd in andere gebieden dan de arbeidsmarkt. De enquête heeft bijvoorbeeld tot uiting gebracht dat aannemers, in het bijzonder in de kleine bedrijven, vragende partij zijn voor aanvullende opleidingen zowel op technisch (bestaande mogelijkheden, de plaatsing van materialen en de uitvoering van technieken, enz.) als op administratief niveau (formaliteiten die van toepassing zijn, financiële steun, ...).

De gepeilde bedrijven hameren bovendien op het versterken van de fiscale en financiële stimulansen

Behoefte aan arbeidskrachten ?

om de vraag naar duurzaam bouwen van de gezinnen te ondersteunen en op het intensiveren van de informatiecampagnes.

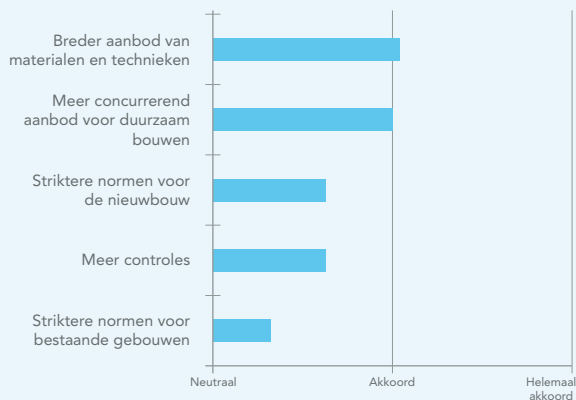
De promotietools voor duurzaam bouwen

De bedrijven werden in 2010 opnieuw ondervraagd over de maatregelen die de ontwikkeling van duurzaam bouwen het best bevorderen. Daarbij stipten ze hoofdzakelijk een breder aanbod aan bouwmaterialen en een concurrerender (minder duur) aanbod van duurzaam bouwen zelf aan.

Vele aannemers zijn nog bekommerd om de kostprijs van duurzaam bouwen: duurzaam bouwen blijft (te) duur en is niet voor alle bouwheren betaalbaar.

Overheidsmaatregelen, in de vorm van controle en het opleggen van strengere normen, spelen ook een positieve rol bij het promoten van duurzaamheid, maar minder dan de maatregelen die vanuit de bouwmarkt komen.

Welke maatregelen bevorderen de ontwikkeling van duurzaam bouwen?

Bronnen: IDEA Consult en Confederatie Bouw.

Aannemers getuigen

De Europa 2020-strategie is een zeer grote kans voor de Belgische bouwsector

Claude MACORS⁹

Een Belg is gehecht aan zijn woning (de beroemde baksteen in de maag), maar ook aan welzijn en aan het comfort, onder andere thermisch, van de woning. De onvermijdelijke evolutie naar een lage-energiewoning, die nu aan de gang is, zal positieve gevolgen hebben op het gebied van comfort. Het bouwen van een heel energiezuinige woning of een passieffhuis verschaft immers meer comfort. Het huis beschikt over een volledig luchtdichte schil, is geïsoleerd zonder koudebruggen en is uitgerust met gecontroleerde mechanische ventilatie. Het huis heeft geen enkel koud punt meer en zo beschikt het overal over een constante kamertemperatuur.

Ondanks het feit dat lage-energiebouw meer welzijn geeft, blijft deze bouwwijze nog wat achterop in België, als we onze toestand vergelijken met die van andere Europese landen. Sommige buurlanden bouwen al meer dan 20 jaar passief en zeer energiezuinig, om nog maar te zwijgen van de Scandinavische landen die hiervan een echte traditie hebben gemaakt.

Tegen deze achtergrond is de Europese norm die de bouw van bijna nul-energiegebouwen oplegt vanaf 2021 een zeer goede zaak. Dankzij deze norm zullen we de publieke opinie meer kunnen warm maken voor het zeer energiezuinig bouwen, zullen we het veranderingsproces kunnen versnellen en zo onze achterstand tegenover onze burens kunnen ophalen.

Alle grondstoffen en alle nuttige technieken om aan passiefbouw te doen zijn nu al verkrijgbaar. De bouwtechnieken zullen de komende jaren dan ook wellicht

niet veel meer veranderen. Een schrijnwerker zal nog altijd zijn ramen moeten plaatsen en zijn afdichtingsvoegen moeten aanbrengen. De gevelwerker zal, in plaats van 10 cm, 15 of 20 cm isolatie moeten aanbrengen. De grondslagen van het beroep zullen dezelfde blijven, maar de vakkennis zal moeten evolueren afhankelijk van de nieuwe behoeften. De dakdekker zal dakpanelen moeten plaatsen om de luchtdichtheid te verkrijgen in plaats van een traditioneel gebinte te maken. De installateur CV zal dan weer meer moeten werken met het concept gecontroleerde mechanische ventilatie (GMV).

Algemener gesteld zullen de aannemers bij de uitvoering veel nauwkeuriger moeten zijn en hun werkprocedure moeten aanpassen. Er zullen overigens andere groene beroepen ontstaan, in het bijzonder op het gebied van het meten en controleren van de energieprestaties van de gebouwde omgeving.

We moeten echter oog hebben voor het begeleiden van die evolutie, zowel wat de informatie aan de bouwpartners betreft als wat de financiële ondersteuning van de projecten van de bouwheren betreft. Architecten, aannemers en consumenten correct en volledig informeren over de gebruikte materialen, onder andere wat de energieprestaties ervan betreft, is een cruciaal element bij duurzaam bouwen. Het Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf (WTCB) moet een zeer belangrijke rol spelen bij deze informatieverstrekking, onder andere door de studies en experimenten die dit centrum in het laboratorium en op bouwplaatsen uitvoert. Recente experimenten hebben aangetoond dat dure buitenisolatie niet beter presteerde dan andere isolatiematerialen die minder duur waren. Reële en objectieve tests door een gespecialiseerde instelling zoals het WTCB moeten stelselmatig uitgevoerd worden voor alle nieuwe materialen en voor de toepassing ervan bij duurzaam bouwen.

De beleidsmaatregelen voor ondersteuning in de vorm van premies of belastingverminderingen zijn ook een on-

9 Gedelegeerd Bestuurder van de "SA Maison Idéale".

misbaar onderdeel van duurzaam bouwen. Het behouden en bestendigen van deze beleidsmaatregelen is uiteraard noodzakelijk. Maar ze kunnen nuttigheidshalve worden herzien zodat het globale ondersteuningspakket coherenter wordt en de voordelen duurzamer in de tijd worden. Gezinnen verwachten concrete, vrij eenvoudige en voldoende aantrekkelijke voordelen die op lange termijn gegarandeerd zijn. Eén van de belangrijke maatregelen die tegen deze achtergrond gepromoot moeten worden, is zeker het heffen van een verlaagd btw-tarief op het bouwen van zeer energiezuinige woningen.

Duurzaam bouwen moet betaalbaar zijn

Joost CALLENS¹⁰

Europa verplicht de lidstaten om vanaf 2021 alleen nog maar woningen te bouwen die bijna energieneutraal zijn. Als woningbouwers zijn we daar nu al volop mee bezig en ook de innovatieafdelingen van vele bedrijven draaien daarvoor op volle toeren. Het werken met een duidelijke deadline heeft het voordeel dat de sector de tijd heeft om zich aan te passen en dat iedereen gelijk is voor de wet. Het is belangrijk om te vermijden dat we een bouwwereld met verschillende snelheden krijgen.

Om de overstap naar bijna energieneutrale huisvesting mogelijk te maken tegen 2021 is het absoluut noodzakelijk om te werken met tussenstappen. Het laatste BouwForum van de Confederatie heeft aangetoond dat de grote meerderheid van aannemers en consumenten nog op zoek is naar bijkomende informatie. Er is eveneens een grote nood aan scholing voor bouwvakarbeiders en de aannemers zullen ook moeten leren uit de fouten die ze nog zullen maken.

De focus mag ook niet enkel liggen op nieuwbouw. Er zijn miljoenen bestaande woningen die niet beantwoorden aan de Europese normen. Om de energieprestatie van die woningen te verbeteren, is het belangrijk om ook daar stap voor stap energiebesparende investeringen te introduceren.

Het werken in geleidelijke stappen wil natuurlijk niet zeggen dat we vandaag nog niets hoeven te doen, wel integendeel. Voor grote vastgoedprojecten kijk je in elk geval al gauw aan tegen een periode van 7 à 9 jaar tussen het aankopen en ontwikkelen van de site, het verkrijgen van de noodzakelijke vergunningen tot het eigenlijke bouwen en nadien ook verkopen van de gebouwde woningen. Dat betekent dus dat we vandaag al de 2021-doelstellingen in onze projecten moeten inpassen.

Energieneutrale woningen betaalbaar houden, moet onze grootste zorg zijn. Studies wijzen uit dat de omschakeling van een traditionele woning naar een lage-energiewoning 15 tot 20% meerkosten met zich meebrengt. De betaalbaarheid wordt een probleem wanneer er telkens bijkomende normen worden geïntroduceerd. Economie en ecologie, duurzaamheid en betaalbaarheid moeten hand in hand gaan. Woningbouwers moeten de consument een betaalbaar geheel kunnen aanbieden.

Het realiseren van de 2021-doelstellingen zal niet alleen van de bouwsector afhangen. Ook de overheid zal de nodige inspanningen moeten leveren. We kennen het positieve effect van de verlaagde btw voor nieuwbouw in 2010. Bijkomende stimuli worden in de nabije toekomst een absolute noodzaak.

De financiële wereld en de bankwereld spelen ook een grote rol. Als verstrekker van hypothecaire leningen zullen de banken met creatieve en aangepaste producten op de proppen moeten komen. We weten dat onze klanten vrijwel allemaal keuzes moeten maken op basis van hun beschikbaar budget. Tot op vandaag geven de klanten de voorkeur aan een luxueuzere afwerking die zichtbaar en tastbaar is eerder dan aan energiebesparende investeringen waarvan het effect niet dadelijk voelbaar of zichtbaar is.

Naast de betaalbaarheid moeten we ook oog hebben voor een nauwere en betere samenwerking tussen de partijen die bij het bouwproces betrokken zijn. Dit gaat veel verder

10 Gedelegeerd Bestuurder van de NV Durabrik.

dan de gebruikelijke samenwerking tussen de architect en de aannemer. Het bereiken van de gewenste energieprestatie bij woningen is een uitdaging voor elke speler in de bouw, van stedenbouwkundigen tot ingenieursbureaus, architecten, aannemers, onderaannemers en producenten van nieuwe materialen. We staan voor een echte revolutie en we kunnen niet anders dan de hoofden bij elkaar steken en als één bouwteam deze uitdaging aangaan.

De pioniersrol van de niet-residentiële sector bij energieprestaties

Jean MULS ¹¹

We kunnen vandaag vaststellen dat de nieuwe niet-woon-gebouwen alsmat energiezuiniger worden. De vraag naar knowhow zit in deze sector duidelijk in de lift. Naast de reglementaire verplichtingen en andere normen die de afgelopen jaren verschenen, bestaan er in deze sector drie sterke redenen die eigenaars en technici ertoe aanzetten om eco-efficiëntie in hun projecten in te passen.

De eerste is financieel. De energiebehoeften van sommige niet-woongebouwen, zowel voor verwarming als voor koeling, zijn dermate groot dat zij het gebruiken van nieuwe technieken gericht op het verbeteren van de energieprestatie rechtvaardigen. De exploitatiekosten die voortvloeien uit de grote energiebehoefte maken het vanuit financieel oogpunt mogelijk om grotere investeringen alsmat sneller af te schrijven. In semi-industriële omgevingen zoals ziekenhuizen, groepen laboratoria en andere farmaceutische omgevingen zijn de voorbeelden talloos. Maar zelfs bij kantoorcomplexen zijn er voorbeelden te vinden: we hebben de technieken geplaatst in een kantoorgebouw van 5.000 m², waarvan de eigenaar, met meetgegevens van het werkelijke verbruik ter staving in de hand, erop vertrouwt dat het mogelijk is om zijn meerkosten in minder dan 5 jaar af te schrijven. Hoe meer de energieprijzen zullen blijven stijgen, hoe meer gevallen er zullen zijn waarin investeren in alsmat efficiëntere technieken rendabel zal zijn.

Een tweede reden heeft te maken met de commerciële aanpak van de vastgoedmarkt. De 10 à 15% leegstaande kantoorgebouwen op de Brusselse markt zijn de oudste gebouwen, die het slechtst gelegen zijn, maar ook de meeste energievretende. De energie-efficiëntie van een gebouw is vandaag een echt commercieel argument geworden voor een projectontwikkelaar. De sector besteedt er alsmat meer aandacht aan.

En ten slotte nog een laatste reden: de invloed van de jonge generatie die op de arbeidsmarkt komt. Deze generatie is van nature uit milieubewuster en meer bezorgd om de milieu-impact van menselijke activiteit. Jongeren zullen dit gegeven laten meespelen bij het kiezen van hun werkgever. Ik denk dat in de beroepen waar de vraag het aanbod overtreft, zoals bij de wetenschappelijke en technische beroepen, het effect des te meer uitgesproken zal zijn. Bij gelijke voorwaarden zullen jongeren ervoor kiezen om te werken in een eco-efficiënte omgeving - met andere woorden in een kantoor gevestigd in een eco-efficiënt gebouw.

De problematiek van de energieprestatie van gebouwen heeft het onderzoek en de ontwikkeling op het gebied van materialen en technieken sterk bevorderd. In dit verband heeft de niet-woningbouw vaak een pioniersrol gespeeld ten opzichte van de woningbouw. De technologieën die vandaag toegepast worden in de woningbouw werden eerst geleidelijk aan ontwikkeld in complexere gehelen, of dat nu grote gebouwen waren of industriegebouwen: warmtekrachtkoppeling, warmtepompen, isolatiematerialen, enz. en andere nieuwe technieken zullen zich de komende jaren zeker nog meer verspreiden. Ik denk bijvoorbeeld aan de opslag van energie in wat faseveranderende materialen of PCM's (Phase Changing Materials) genoemd worden die we nu gebruiken in groepen laboratoria in België, maar die in het buitenland toegepast worden in gevels van woongebouwen.

11 Gedelegeerd Bestuurder van de NV IMTECH.

Naast de techniek is het ontwerp- en bouwproces zelf beïnvloed door de energieprestatie. Aan het begin van mijn loopbaan als burgerlijk ingenieur, 25 jaar geleden, werd er een gebouw opgetrokken met de nodige infrastructuur, werd het beton gegoten en werden de bakstenen geplaatst en pas daarna kwam er iemand om de elektrische kabels te trekken en de verwarmingsbuizen te leggen. De zaken zijn sindsdien sterk veranderd. Vandaag wordt de functionaliteit van een gebouw in de eerste plaats bepaald door de installaties die erin worden geplaatst. De technische inhoud van een gebouw is alsmaar geavanceerder. De mensen die deze installaties moeten plaatsen, hebben zich moeten bijscholen. Dat zijn niet meer dezelfde profielen. Deze evolutie is heel belangrijk en ze zal zich voortzetten. Als we kijken naar wat er in de buurlanden gebeurt waar de gebouwen het energie-efficiëntst zijn, bijvoorbeeld Duitsland, dan zien we dat de specialisten op het gebied van installaties geëvolueerd zijn van vaak anonieme onderaannemer van een algemeen aannemer naar een volwaardige aannemer die rechtstreeks in contact komt met de eindklant. Laatstgenoemde wil immers mee beslissen over wat voor installatie er komt om samen de energieprestaties te bepalen die hij in zijn gebouw wenst te bereiken.

De vraag naar energiezuinige gebouwen zal ontegenzeggelijk toenemen met het oog op de Europese doelstellingen voor het verlagen van de CO₂-emissies en de overschakeling naar de “zeer-lage-energienorm” voor alle nieuwbouw vanaf 1 januari 2021. Laatstgenoemde doelstelling, die van bijna energieneutrale gebouwen, zal de bouwtechnieken in de niet-woningbouw sterk beïnvloeden. Bij functiegebouwen liggen de zaken wel degelijk ingewikkelder dan in de woningbouw en daar is er werkelijk vraag naar alsmaar meer geavanceerde knowhow om de hoge energieprestaties te halen. De technologische basisbeginselen zullen dezelfde blijven, maar de knowhow en de complexiteit bij de uitvoering zullen toenemen.

Er moet naast de technieken ook veel aandacht gehecht worden aan het sturen en regelen van de installaties. Ook al is het plaatsen van de zeer energiezuinig ontworpen installaties volgens de regels van het vak cruciaal, het is even belangrijk dat de prestaties van deze installaties regelmatig gevolgd worden, anders mist men de doelstelling van minder verbruik en dus de verwachte besparing. Naast het onderhoudsberoep zal het beroep van beheerder, een echte bediener van de installatie, zich ontwikkelen.

Maar het zou spijtig zijn om enkel aan energiebesparingen te denken bij een nieuw project. Ik beveel dan ook aan dat we vanaf nu een controlerende houding aannemen wat ons energieverbruik aangaat, dat we de facturen van de energieleveranciers gaan analyseren en gaan ingrijpen zodra er signalen komen dat het energieverbruik is toegenomen. En daarvoor is het niet noodzakelijk om een beroep te doen op specialisten.

De bouw: bron van groene banen

Zoals bekend, heeft de Europa 2020-strategie onder andere tot doel de broeikasgasuitstoot met 20% terug te dringen tegen 2020 in vergelijking met de niveaus van 1990. Deze algemene doelstelling op Europees niveau moet worden bereikt door het halen, in elke lidstaat, van diverse nationale doelstellingen, die werden vastgesteld rekening houdend met de kenmerken van elke lidstaat.

België moet bijvoorbeeld zijn uitstoot met 15% verminderen tussen 2005 en 2020 in de non-ETS-sectoren, namelijk hoofdzakelijk bij de woningen, in de dienstensector, bij het vervoer, de lichte industrieën en de landbouw.

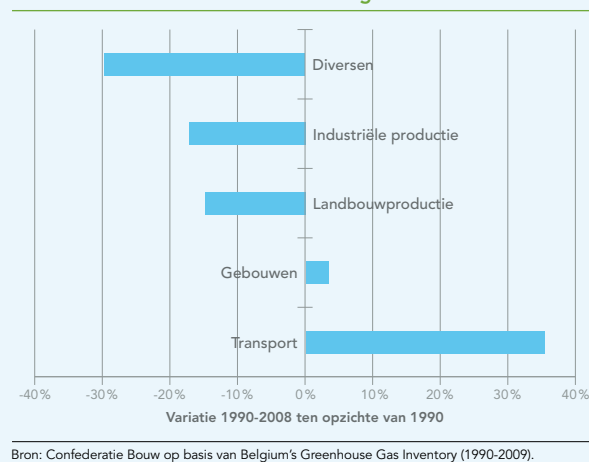
De uitdaging is enorm: de uitstoot van woningen, van de dienstensector, het vervoer en de landbouw is immers met 11% toegenomen tussen 1990 en 2008 terwijl hij met ongeveer 6% daalde voor de hele economie¹².

De transportsector is in de eerste plaats verantwoordelijk voor deze evolutie, maar de balans van de afgelopen 20 jaar is ook ongunstig voor de gebouwen, met andere woorden voor de uitstoot van woningen, de dienstensector en een deel van de landbouw (uitstoot die verbonden is aan verbranding in deze sector), die immers toenam met 3,5% in vergelijking met 1990.

We moeten deze uitdaging aangaan. In dit verband oordeelt het McKinsey-rapport¹³ dat een reductie met 30% van de broeikasgasuitstoot van gebouwen en het vervoer

in de periode tussen 2005 en 2030 volledig haalbaar is. De gebouwensector biedt, volgens McKinsey, het meeste reductiepotentieel (nagenoeg 40%). Dit potentieel is bovendien rendabel: McKinsey¹⁴ vindt immers dat 90% van de maatregelen die in zijn verslag worden voorgesteld zichzelf financieren tegen energiekosten van 62 \$ per vat aardolie, hetzij lager dan de notering tegen welke zo'n vat over het algemeen wordt verhandeld sinds 2006¹⁵.

Evolutie van de uitstoot van broeikasgassen

¹² BELGIUM'S GREENHOUSE GAS INVENTORY (1990-2009).

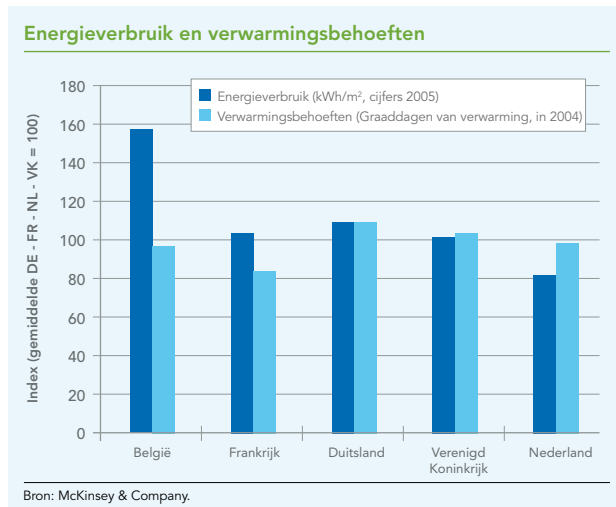
¹³ Pathways to World-Class Energy Efficiency in Belgium. McKinsey & Company, 2009.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Een vat kostte gemiddeld 79,5 \$ in 2010.

Gebouwensector centraal in de strijd tegen de klimaatopwarming

De omvang van het potentieel aan verlagingen van de broeikasgasuitstoot van de gebouwen is het gevolg van de povere energieprestaties van het Belgische bestand. Het rapport stelt immers vast dat het energieverbruik per vierkante meter in België ruim het Europese gemiddelde overschrijdt. De kloof komt zo uit op 72% in vergelijking met Europa (25 lidstaten) en op 57% in vergelijking met de buurlanden. De verwarmingsbehoeften wegens de Belgische klimatologische omstandigheden liggen nochtans iets lager dan die van de meeste aangrenzende landen. De verschillen in het verbruik houden dan ook intrinsiek verband met de kenmerken van de Belgische woningbouw zelf. Ouder, minder compact en minder goed geïsoleerd en daardoor vanzelf een grotere energievreter.

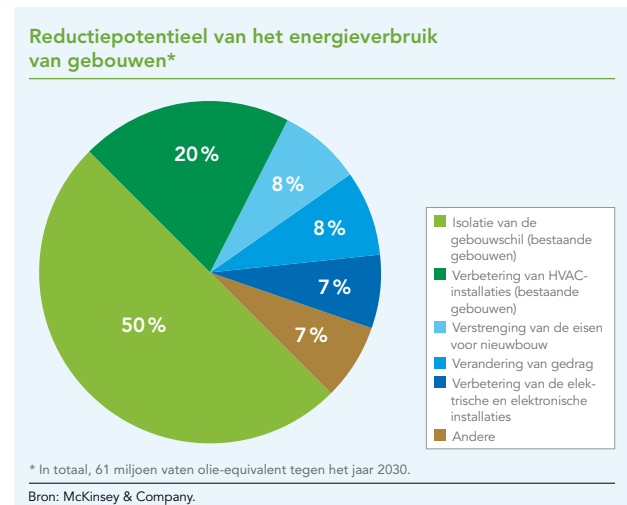

De cijfers illustreren de kapitale rol van het verbeteren van de energieprestatie van de gebouwen in België. Met een reductiepotentieel van zowat 40% zou de gebouwensector de mogelijkheid bieden om ongeveer 62 miljoen vaten olie-equivalent te besparen. Dit stemt overeen met meer dan 15% van het Belgische primaire energieverbruik

in 2005 en met zowat 60% van alle mogelijke energiebesparingen tegen 2030!

Het McKinsey-rapport bevestigt dat het meeste potentieel voor energiebesparingen bij het bestaande gebouwenbestand te vinden is. Het verbeteren van de schil en van de verwarmingssystemen van woningen zou 70% van dit potentieel dekken, aangezien de andere acties of ingrepen maar geringe energiebesparingen zouden kunnen realiseren (van 5 à 10% naargelang van de acties). Dit betekent daarom niet dat deze ingrepen verwaarloosd mogen worden. Zo zou een gedragsverandering alleen al kunnen leiden tot een vermindering van het energieverbruik met 8% zonder dat het noodzakelijk is hiervoor aanzienlijke uitgaven te doen.

Rekening houdend met de levensduur van de gebouwen zijn de normen voor nieuwbouw ook heel belangrijk, ook al is het rendement van een zeer strenge norm, zoals bij de bijna energieneutrale gebouwen, veeleer onzeker. McKinsey meent immers dat een dergelijk rendement, zonder subsidies, enkel kan gehaald worden als de olieprijs 117 \$ voor een vat overschrijdt, met andere woorden een bedrag dat nog nooit constant werd gehaald.

De noodzaak om energieuinigere gebouwen te bouwen tegen 2021

De vraag of een norm voor bijna energieneutrale nieuwbouw economisch rendabel is, rijst in feite niet meer. De nieuwe Europese richtlijn betreffende de energieprestaties van gebouwen, die in dit verslag al vermeld werd, legt immers een dergelijke eis op voor alle overheidsgebouwen die vanaf 1 januari 2019 worden gebouwd en voor alle andere nieuwbouw die vanaf 1 januari 2021 wordt opgetrokken.

De lidstaten zijn, bij toepassing van deze richtlijn, verplicht om tussentijdse doelstellingen te bepalen om de energieprestatie van nieuwe gebouwen tegen 2015 te verbeteren. Ze moeten ook op hun niveau het concept bijna energieneutraal definiëren¹⁶.

De gewestelijke overheden, bevoegd voor de energieprestatie van gebouwen in België, hebben zich over dit vraagstuk nog niet uitgesproken. Ze hebben echter nu al tussentijdse doelstellingen vastgelegd om nieuwbouw op korte termijn energie-efficiënter te maken.

EPB-eisen bij nieuwbouw (maximaal toegelaten E-peil in kWh/m²)

	Vlaanderen	Brussel	Wallonië
Individuele woningen	Nu 80 70 vanaf 2012 60 vanaf 2014	Nu 90 70 vanaf juli 2011	Nu 100 80 vanaf september 2011
Kantoren en scholen	Nu 100 70 vanaf 2012 60 vanaf 2014	Nu 90 70 vanaf juli 2011	Nu 100 80 vanaf september 2011

Het Vlaams Gewest gaat het verst wat de planning en de strengheid van de eisen betreft. Het houdt op die manier perfect rekening met de noodzaak om de eisen geleidelijk aan te verstrengen om de norm "bijna energieneutrale gebouwen" in 2021 te halen. We wijzen erop dat de norm voor

passiefbouw, die door de norm voor bijna energieneutrale gebouwen benaderd zal moeten worden, 15 kWh/m² en per jaar bedraagt.

Ook al heeft dit gewest een voorsprong op de andere gewesten, toch heeft Vlaanderen, door bij het jaar 2014 te stoppen, nog maar een deel van de weg naar 2021 uitgestippeld. Het neemt zich voor vanaf dat jaar de wijze te bepalen waarop het de geleidelijke verstrenging van de eisen in de periode tussen 2015 en 2020 zal regelen.

De twee andere gewesten zullen eveneens op min of meer korte termijn hun eigen eisen inzake energieprestatie en hun planning in de tijd bepalen. De bedrijven zullen dan beschikken over een klare visie op wat er inzake energieprestatie verwacht wordt van nieuwbouw en op het tempo waarin deze evolutie zich zal moeten voltrekken. Dit tempo zal uiteraard heel hoog moeten liggen. Proberen de norm voor passiefbouw te bereiken in 2021 veronderstelt immers dat het maximale energieverbruik van nieuwbouw door 6 wordt gedeeld over een periode van 10 jaar. Zich tevredenstellen met een norm die twee derde lager ligt dan de afstand tussen het huidige verbruik en de passiefnorm zou toch nog een verplichting meebrengen om het huidige verbruik door 4 te delen over een periode van 10 jaar.

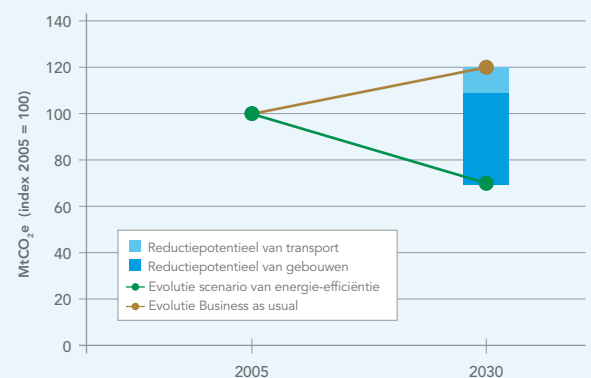
Daken, ramen en verwarmingsinstallaties energieuinig maken tegen 2020

Hoe belangrijk ook, het energieuiniger maken van nieuwe gebouwen zal maar een beperkt effect hebben op het verlagen van de broeikasgasuitstoot. De echte uitdaging zit ergens anders, namelijk bij het aanzienlijk verbeteren van de energieprestatie van de bestaande gebouwde omgeving.

¹⁶ Dit concept wordt bepaald door te verwijzen naar het maximaal overeenstemmend primair energiegebruik (in kWh/m² per jaar) afhankelijk van de nationale, regionale of lokale omstandigheden.

Het McKinsey-rapport toont het onweerlegbaar aan, met cijfers ter staving: enkel de inspanningen voor de bestaande gebouwen kunnen het mogelijk maken de nationale doelstellingen van de Europa 2020-strategie te bereiken.

Evolutie van de uitstoot van broeikasgassen in de sectoren transport en gebouwen

Bron: McKinsey & Company.

Zoals bekend, heeft de aan België opgelegde verlaging van de broeikasgasuitstoot met 15% tegen 2020 in de non-ETS-sectoren hoofdzakelijk betrekking op de uitstoot afkomstig van het vervoer en de gebouwen. Het reductiepotentieel in de transportsector is onvoldoende om de mogelijkheid te bieden dat hij helemaal alleen de doelstelling¹⁷ bereikt, des te meer omdat de uitstoot van de gebouwensector, volgens een "Business as usual"-scenario, beschreven door McKinsey, met 30% zou stijgen tussen 2005 en 2030. Het gevolg daarvan is, met andere woorden, dat het onmogelijk is de 2020-doelstelling te halen zonder een beroep te doen op het reductiepotentieel van de uitstoot afkomstig van de gebouwensector.

De gewesten, die deze uitdaging goed hebben begrepen, werken vandaag resoluut aan het verbeteren van de energiebesparingen in het bestaande gebouwenbestand.

Het Waalse ontwerp om het plan betreffende de duurzame energiebeheersing¹⁸ te actualiseren vermeldt bijvoorbeeld duidelijk de noodzaak om het gemiddelde energieverbruik van het bestaande woningbestand te verlagen tegen 2020, door alle daken of zolders te isoleren, door alle enkel glas in bewoonde lokalen te vervangen, door alle woningen uit te rusten met minstens één thermostaat met tijdsinschakeling en door alle stookketels ouder dan 15 jaar te vervangen.

Concreter nog stelt het Energierenovatieprogramma 2020¹⁹ voor het Vlaamse woningbestand als sterk principe dat er in 2020 in Vlaanderen geen enkele energie-intensieve woning meer mag zijn. Tegen deze achtergrond zullen alle woningen in 2020 een geïsoleerd dak of een geïsoleerde zoldervloer moeten hebben, zullen ze moeten beschikken over beglazing met de kenmerken van verbeterd dubbel glas en moeten voorzien zijn van verwarmings-toestellen met een rendement van minstens 90% van de bovenste energiewaarde van de gebruikte brandstof.

Infrastructuur: andere pijler in de strijd tegen de klimaatopwarming

Het verlagen van de broeikasgasuitstoot verloopt ook via het leveren van inspanningen op transportgebied. McKinsey meent dat het mogelijk is de uitstoot met ongeveer 25% te verlagen in vergelijking met de niveaus van 2005 door enkel in te grijpen bij de voertuigen voor vervoer over land. Hiervoor zou in het bijzonder het rendement van de verbrandingsmotoren van de in het verkeer gebrachte voertuigen moeten verbeteren, zou het aandeel van elektrisch aangedreven en hybride voertuigen in 2020 moeten stijgen tot 15% en zou infrastructuur moeten aangelegd worden om elektrisch aangedreven voertuigen weer op te laden.

17 McKinsey meent dat als de broeikasgasuitstoot van de gebouwensector stabiel blijft de verbeteringen in de transportsector de uitstoot maar met 8% zou kunnen verlagen.

18 Ontwerp van actualisering van het Waals plan betreffende de duurzame energiebeheersing (PMDE) tegen 2020, ICEDD, Econotec en Ibam, 12 maart 2009.

19 Actieplan van het Energierenovatieprogramma 2020 voor het Vlaamse woningbestand. Versie februari 2009 - Vlaams Energieagentschap.

Het rapport van de consultant wijst ook op de potentiële mogelijkheden van de modal shift en op de noodzaak om meer te investeren om de kwaliteit te verbeteren en de capaciteit te verhogen, onder andere in het openbaar vervoer. Algemeen wordt erkend dat het noodzakelijk is om te investeren in alle transportmodi die zuiniger zijn dan het vervoer over de weg.

Daarnaast wijst McKinsey ook op de weerslag van de verkeersinfrastructuur op het energieverbruik en de uitstoot van de voertuigen en vermeldt hij het aanleggen van energie-efficiëntere verkeersinfrastructuur. De invloed van het wegdek, de automatische synchronisatie van de verkeerslichten en het verkeersmanagement op de uitstoot van voertuigen zijn maar enkele voorbeelden,

die doorgaans weinig vermeld²⁰ worden, van middelen die kunnen ingezet worden om de broeikasgasuitstoot te verlagen. Deze middelen maken zeker een verschil in een land zoals België waar vele wegdekken in zeer slechte staat zijn.

De capaciteit om hernieuwbare energie te produceren opvoeren

De Europa 2020-strategie omvat ook een doelstelling om het aandeel van hernieuwbare energie te verhogen (20%). Daarom zal elke lidstaat verplicht zijn om inspanningen te leveren die worden vastgesteld op basis van zijn eigen mogelijkheden op het gebied van hernieuwbare energie. België zal in 2020 13% van de verbruikte energie moeten produceren uit hernieuwbare bronnen terwijl het aandeel van deze energievormen in 2008²¹ maar 3,3% bedroeg.

De uitdaging is dus zeer zwaar voor België dat het aandeel uit hernieuwbare energiebronnen met vier zal moeten vermenigvuldigen. Ter vergelijking: de 27 EU-lidstaten in hun geheel zijn in totaal maar verplicht hun huidige aandeel te verdubbelen in 2020²² (dat 8,5% bedroeg in 2005). De doelstelling in België zal enkel gehaald kunnen worden door infrastructuur voor energieproductie uit hernieuwbare bronnen uit te bouwen, hoofdzakelijk wind- of zonne-energie. Het nationale actieplan voor energie uit hernieuwbare bronnen dat België eind 2010 aan Europa bezorgd heeft, voorziet dat de capaciteit voor energieproductie uit hernieuwbare bronnen met 3,4 vermenigvuldigd moet worden tussen 2010 en 2020²³.

Of het nu gaat om het verminderen van de invloeden op de uitstoot van voertuigen voor vervoer over land, om het ontwikkelen van vormen van openbaar vervoer of om het verhogen van de productie uit hernieuwbare energie-

20 Wellicht omdat het moeilijk is deze invloeden te kwantificeren.

21 Eurostat.

22 Ibidem.

23 Deze capaciteit werd al met 15% verhoogd tussen 2008 en 2010.

bronnen, de infrastructuur vormt van nature uit een zeer belangrijke pijler in de strijd tegen de klimaatopwarming. Ze is daardoor ook een belangrijke bron voor de creatie en het ontwikkelen van groene banen.

Groene banen in de nieuwbouw

We kunnen ervan uitgaan dat alle banen die te maken hebben met de bouw van nieuwe bijna energieneutrale gebouwen groene banen zijn. Dit betekent, tegen de achtergrond van het realiseren van de Europa 2020-strategie, dat alle banen die te maken hebben met nieuwbouw uiterlijk vanaf 1 januari 2021 groen zullen zijn.

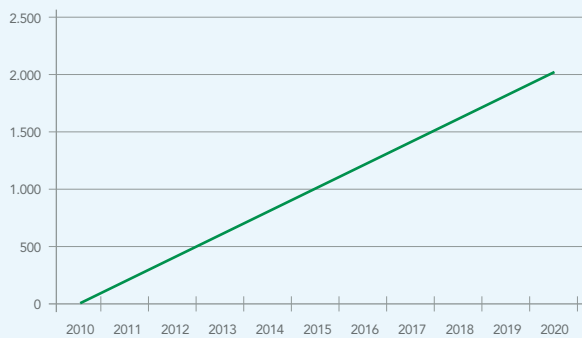
Aangezien de bouw van nieuwe gebouwen goed is voor 43% van de sectorale activiteiten zullen er, gelet op de huidige structuur van de bouw, ongeveer 90.000 groene banen zijn in de bouw van nieuwe gebouwen. Dit cijfer heeft maar weinig belang in het kader van de analyse van de ontwikkelingen die te maken hebben met de vergroening van de werkgelegenheid in de nieuwbouw, ook al is het interessant om de omvang van de bouwsector in de groene economie van morgen te kwantificeren.

Het is, tegen deze achtergrond, belangrijk om verder te gaan en een onderscheid te maken tussen de kwantitatieve en kwalitatieve impacts, op de werkgelegenheid, van de overschakeling naar bijna energieneutrale gebouwen.

Werkgelegenheid neemt toe

Vanuit kwantitatief oogpunt zullen de effecten van de overschakeling naar de norm van bijna energieneutrale gebouwen voor de werkgelegenheid in ruime mate afhangen van de wijzigingen in het productieproces en de gevolgen daarvan voor activiteiten zoals het luchtdicht maken, het thermisch isoleren of nog het plaatsen van specifieke extra installaties. Het evalueren van de milieu-impact van de "Grenelle de l'Environnement"²⁴ in

Nieuwe arbeidsplaatsen gecreëerd door technologische sprong in de nieuwbouw

Bron: Confederatie Bouw.

Frankrijk toont aan, op basis van de werkzaamheden van de Boston Consulting Group, dat de technische wijzigingen die ook wel technologische sprong worden genoemd in de nieuwbouw een toename van het werkvolume zullen genereren van zowat 1,5 miljard € per jaar tegen 2020. Getransponeerd naar de Belgische²⁵ markt, en rekening houdend met de werkgelegenheidscoëfficiënten van de Belgische bouwsector, maken deze cijfers het mogelijk ervan uit te gaan dat de overschakeling naar de bouw van bijna energieneutrale gebouwen de creatie van ongeveer 2.000 banen met zich mee zal brengen, volgens een tempo dat niet gemakkelijk te bepalen valt omdat er nu onzekerheid heerst over de snelheid waarmee het marktaandeel van dit type gebouwen zal groeien.

Werkgelegenheid verandert

De wijzigingen in het bouwproces die noodzakelijk zijn om bijna energieneutrale woningen te produceren, zullen ook gevolgen hebben voor de werkinhoud.

²⁴ "Réflexions sur le portefeuille de mesures Grenelle Environnement". The Boston Consulting Group.

²⁵ Volgens de rapporten van de 70te conferentie van Euroconstruct, in 2009, was de nieuwbouw goed voor 15 miljard € in België tegenover 70,6 miljard € in Frankrijk.

Bijvoorbeeld in het geval van verwarming en ventilatie. Bij passiefbouw is er maar heel weinig, of zelfs geen, werk voor een verwarmingsinstallateur terwijl in een traditioneel gebouw het leggen van verwarming een niet te onderschatten plaats inneemt. Maar ventilatie aanbrengen, optioneel bij een traditioneel gebouwd huis, is heel belangrijk in een passiefwoning. De inhoud van de banen verwarming-verluchting bij nieuwbouw zal dus, in het kader van de vergroening van de bouwsector, verschuiven van verwarming naar ventilatie.

Dit is eveneens het geval voor ontwikkelingen die verwacht worden bij de isolatiewerken waar de complementaire activiteit luchtdichtheid aan belang zal winnen. Over het algemeen zullen alle banen die met de luchtdichtheid interfereren (schrijnwerkerij, sanitair en HVAC, elektriciteit, enz.) van inhoud veranderen.

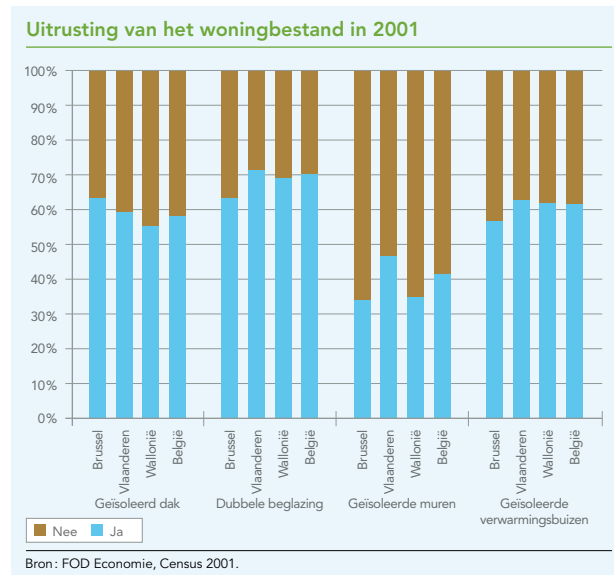
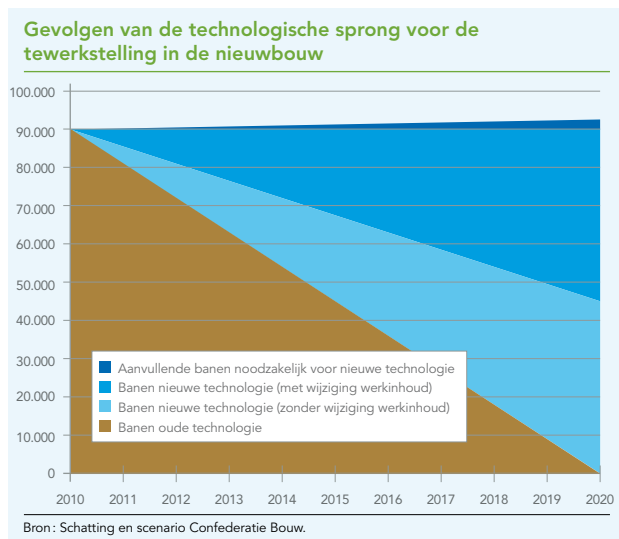
Vele werknemers zullen zien dat hun werkwijze, of zelfs de aard van hun activiteit, zal veranderen door het vergroe-

ningsproces dat hun baan ondergaat. Naar schatting, en indicatief, zullen de prestaties van minstens 50% van de werknemers in de nieuwbouw worden beïnvloed door de technische wijzigingen²⁶.

Diverse andere activiteiten zullen niet rechtstreeks beïnvloed worden door de doelstelling van bijna energie-neutraliteit²⁷. Ze zullen toch noodzakelijk zijn om groene nieuwbouw te produceren en de banen die hieraan verbonden zijn, zullen als groene banen beschouwd worden.

Groene banen in energiebesparende renovaties

Zoals bekend, is er in België een gigantische markt²⁸ voor energiebesparende renovaties en het gewestelijk beleid op dit gebied is, terecht, heel ambitieus. Het doel

26 Op basis van de hypothese waarbij de technologische wijzigingen betrekking hebben op dak- en installatiewerken (ongeveer een kwart van de totale werkgelegenheid in de nieuwbouw) en de helft van de ruwbouwwerken (die goed zijn voor 50% van de totale werkgelegenheid in de nieuwbouw).

27 Ook al kan het ontwikkelen van passieffhuizen of zeer energiezuinige woningen echter deze activiteiten beïnvloeden door de keuze van de bouwmaterialen of -technieken (prefab of traditioneel).

28 Ter herinnering: het reductiepotentieel van de broeikasgasuitstoot van de gebouwensector in België wordt door McKinsey op 40% geraamd.

is immers, zoals al vermeld, alle niet-geïsoleerde daken te isoleren alsook het bestaande enkel glas en alle oude verwarmingsinstallaties te vervangen tegen 2020.

Het door die werken gegenereerde aantal groene banen zal dus zeker hoog liggen. Als we het precieze aantal banen willen weten, botsen we echter op de moeilijkheid om de huidige omvang van de behoeften aan energiebesparende renovaties in kaart te brengen, waarvan natuurlijk het aantal banen zal afhangen. De Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling heeft overigens recent gewezen op de noodzaak om over betere statistieken te beschikken betreffende de energieprestatie van gebouwen en de evolutie daarvan²⁹. De Raad meent immers dat deze kennis noodzakelijk is voor het ijken en monitoren van elk beleid ter verbetering van deze prestaties.

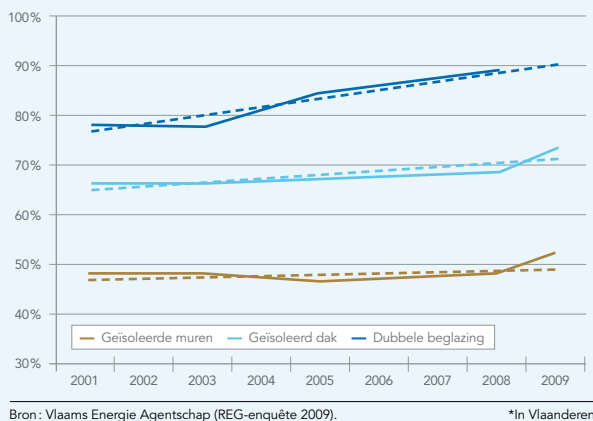
Renovatiebehoefte in kaart brengen

De sociaal-economische enquête die in 2001 werd gehouden bij alle gezinnen die in België verbleven, verstrekt de recentste beschikbare nationale gegevens over de energieprestatie van het woningbestand.

De enquête had aangetoond dat een groot aandeel van het woningbestand helemaal niet geïsoleerd was. Volgens de statistieken had 30% van de woningen geen isolerend glas, was 40% van de daken niet geïsoleerd en was circa 60% van de muren niet geïsoleerd. De zwakke energieprestatie van het woningbestand, die deze enquête aan het licht had gebracht, was grosso modo verdeeld over de drie gewesten van het land, met uitzondering van muurisolatie, die in Vlaanderen meer aangebracht was, en van isolerend glas, minder frequent in Brussel.

Deze statistiek van het jaar 2001 is vandaag niet meer relevant om de omvang van de behoeften te ramen. In

Uitrusting van het woningbestand*

10 jaar tijd, en onder invloed van de beleidsmaatregelen ter ondersteuning van energiebesparende werken, zijn de zaken immers zeker veranderd.

Dit is in elk geval wat de REG-enquêtes die in Vlaanderen worden gehouden aangeven³⁰. Het vergelijken van de resultaten van de verschillende edities van deze enquête toont zeker soms verrassende evoluties, zoals de terugval in de isolatie tussen 2003 en 2005. Deze toestand is wellicht het gevolg van de foutenmarge verbonden aan de gebruikte techniek voor de steekproeftrekking. Ook al moet er dus niet te veel aandacht besteed worden aan het belang van de ruwe resultaten van deze enquêtes, de trends die hieruit kunnen afgeleid worden zijn daarentegen heel betrouwbaar. Vanuit deze invalshoek kunnen we stellen dat het percentage woningen dat totaal niet geïsoleerd is in 10 jaar tijd is teruggevallen.

De resultaten van de EAP-energieaudits (Energieadviesprocedure)³¹, die in Wallonië worden uitgevoerd, bevestigen overigens deze evolutie. Ze geven bijvoor-

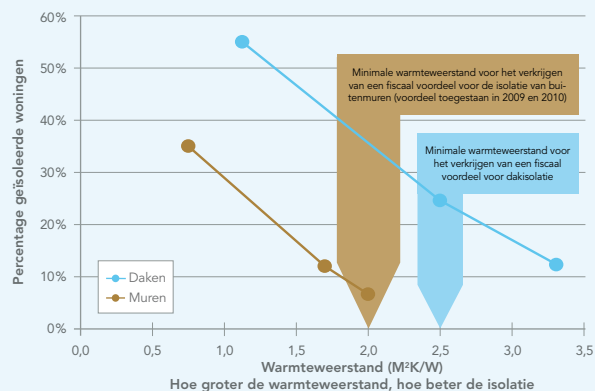
²⁹ Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling (FRDO), Advies over de vermindering van het energieverbruik in gebouwen goedgekeurd door de Algemene Vergadering op 25 februari 2011.

³⁰ De REG-enquête is een grootschalige enquête bij een 1.000-tal ondervraagden in Vlaanderen waarbij gepolst wordt naar kennis over en de acties die mensen

doen rond rationeel energiegebruik (REG).

³¹ "Bilan statistique sur la base de données des audits PAE", Nicolas Heijmans, WTCB (publicatie enkel in het Frans). Seminarie voor EAP-auditeurs georganiseerd door de "Service Public de Wallonie" op 8 juni 2009.

Isolatie en warmteweerstand *

Bron: "Bilan statistique sur la base de données des audits PAE".

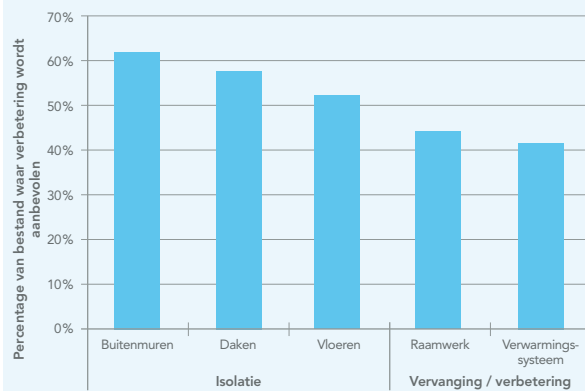
* In Wallonië.

beeld duidelijk aan dat het dubbel glas in de lift zit. Het grootste nut van deze resultaten is echter dat ze afkomstig zijn van een analyse van de energieprestaties van gebouwen. Ze geven dus niet enkel aan of de gebouwen geïsoleerd zijn, maar verschaffen ook inlichtingen over de kwaliteit van de geplaatste isolatie.

De cijfers tonen bijvoorbeeld aan dat de muur- en dakisolatie meestal een flink stuk onder de huidige normen voor energiebesparende renovaties ligt³². De aanbevelingen van de energieauditeurs beperken zich dus niet tot het doen isoleren van de niet-geïsoleerde delen. Ze gaan vaak ook over het verbeteren van de bestaande isolatie.

Verbeteringsbehoefte van het woningbestand

Bron: Confederatie Bouw gebaseerd op "bilan statistique sur la base de données des audits PAE".

Het extrapoleren van die resultaten rekening houdend met de structuur van het Belgische woningbestand en met zijn regionale verschillen wijst op de noodzaak om massaal in te grijpen in dit bestand. Het verbeteren van de muur-, dak- en vloerisolatie wordt immers aanbevolen in meer dan 50% van de gevallen, een beter verwarmingssysteem in meer dan 40% van de gevallen.

Een analyse van de energiewinsten die van deze ingrepen kunnen verwacht worden, is interessant in het kader van de strijd tegen de klimaatopwarming. Ze geeft aan dat het isoleren van daken gecombineerd met het vervangen van ramen en verwarmingsinstallaties die niet genoeg rendement leveren de mogelijkheid zal bieden om het energieverbruik met 20% te verlagen. Met andere woorden: ze bevestigt dat de doelstelling die ten grondslag ligt aan de Europa 2020-strategie, die overigens duidelijk vermeld wordt op gewestelijk niveau in België, realistisch is. Maar ze toont ook aan dat het isoleren van nog niet geïsoleerde daken of het vervangen van bestaand enkel glas niet zal volstaan.

32 Waarbij die welke recht gaven op belastingverminderingen als referentie werden genomen.

Om de doelstelling te halen, moet er ook worden ingegrepen wanneer het dak onvoldoende geïsoleerd is en wanneer de ramen, zelfs voorzien van dubbel glas, niet energiezuinig genoeg zijn. Ten slotte toont deze analyse ook aan dat na een campagne gericht op dak, ramen en verwarming de energieprestaties van gebouwen nog sterk verbeterd kunnen worden door een campagne gericht op muren en vloeren.

Welke banen zijn nodig voor energiebesparende renovaties?

Het werkgelegenheidsvolume dat verbonden is aan energiebesparende renovaties kan geraamd worden op basis van de renovatiebehoeften en door op het volume van de geplande werken specifieke werkgelegenheidscoëfficiënten toe te passen³³.

Als we vertrekken van de hypothese dat een volledige energiebesparende renovatie werk vergt dat overeenstemt met 20 mandagen op de bouwplaats zou de volledige energiebesparende renovatie van het woningbestand ongeveer 300.000 manjaren vergen, hetzij 90.000 manjaren voor de campagne daken, ramen en verwarming en 210.000 voor de ingreep op muren en vloeren.

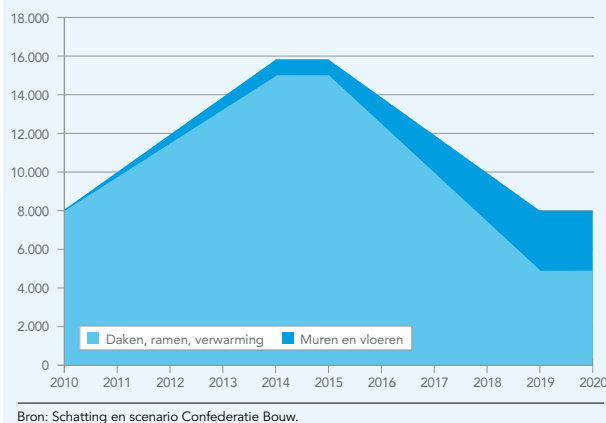
Gemiddeld zullen dus ongeveer 9.000 werknemers 10 jaar lang moeten worden tewerkgesteld om daken, ramen en verwarmingsinstallaties van het woningbestand energiezuinig te maken tegen 2020. Aan dit cijfer moet het aantal banen worden toegevoegd dat noodzakelijk is voor de energiebesparende renovatie van het niet-woningbestand, dat, op grond van verschillende eensluidende bronnen³⁴, geraamd wordt op de helft van het aantal banen dat wordt ingezet voor de energiebesparende renovatie van woningen, hetzij 4.500 banen. De energiebesparende renovatie van bestaande gebouwen (exclusief ingrepen op

muren en vloeren) zou dus de volgende 10 jaar in totaal werk moeten verschaffen aan 13.500 werknemers.

Bijzondere aandacht dient uit te gaan naar de evoluties die zich zullen voordoen in deze banen voor energiebesparende renovatie, die een ander profiel vertonen dan die welke verwacht worden in de andere groene banen in de bouwsector.

Het grootste deel van de markt voor energiebesparende renovatie zal immers verdwijnen op het ogenblik waarop alle gebouwen behandeld zullen zijn, namelijk, wat de campagne gericht op daken, ramen en verwarming betreft ten vroegste in 2020, en wellicht later om de campagne volledig te kunnen afronden. Deze markt zal dan ook een fase van uitbreiding gevolgd door een terugvalfase doormaken. De toestand bij de banen die te maken hebben met de campagne gericht op muren en vloeren zal dezelfde evolutie volgen, met dat verschil dat dergelijke ingrepen in bestaande gebouwen vandaag veel minder gangbaar zijn en dat het volume banen dat noodzakelijk

Banen in de energiebesparende renovaties

33 Aangezien sommige dure elementen snel geplaatst kunnen worden (bijvoorbeeld het raamwerk), zullen dit soort ingrepen minder banen genereren dan het gemiddelde van de bouwwerken.

34 Bij renovatie is het activiteitsvolume dat door de niet-woningbouw wordt gegenereerd goed voor 56% van het activiteitsvolume van de woningbouw. De "Grenelle" gaat dan

weer uit van een activiteitsvolume van 40% van de woningbouw voor enkel de overheidsgebouwen: "Réflexions sur le portefeuille de mesures Grenelle Environnement" door de Boston Consulting Group. We wijzen erop dat volgens deze studie Frankrijk een totaal van 132 miljard € zou investeren in de energiebesparende renovatie van woningen tussen 2009 en 2020 en 50 miljard € om bij overheidsgebouwen hetzelfde te doen.

is voor de behandeling van alle gebouwen veel hoger ligt. De expansiefase van de banen die te maken hebben met deze werken zal dus veel langer duren en de terugvalfase zal veel later intreden (waarschijnlijk na 2040).

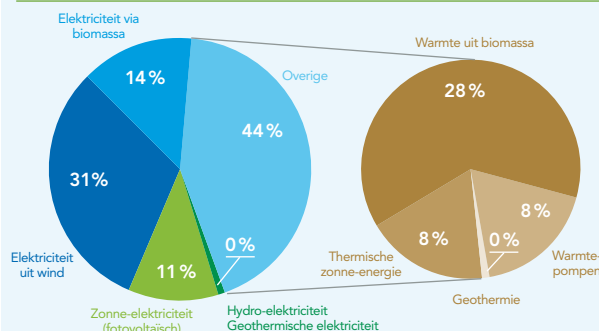
Het totale aantal nieuwe groene banen zou tijdens dit decennium zowat verdubbelen. Deze verdubbeling stemt echter overeen met een piek die relatief vroeg in het decennium zal worden waargenomen (2014-2015). De evolutie tijdens de tweede helft van het decennium zal minder uitgesproken zijn en zal tot uiting komen door een geleidelijke verschuiving, die na 2020 zal versnellen, van banen verbonden aan de markt voor daken, ramen en verwarming naar banen gericht op muren en vloeren.

Groene banen in de energie-infrastructuur

Om de Europa 2020-beleidsdoelstellingen te bereiken, is België, zoals bekend, verplicht zijn capaciteit voor energieproductie uit hernieuwbare energiebronnen te verdrievoudigen. De banen die te maken hebben met het ontwikkelen van de infrastructuur die hiervoor noodzakelijk is, zijn groene banen aangezien ze de mogelijkheid zullen bieden om op een milieuvriendelijke manier energie op te wekken.

Het nationaal actieplan voor hernieuwbare energie³⁵ is bepalend om het aantal verwachte groene banen te berekenen. Het plan legt een productiecapaciteit op van ongeveer 44.000 megawatt (MW) in 2020, exclusief bio-brandstoffen, tegenover een huidige capaciteit (in 2010) van 13.000 MW. Het koppelen van deze gegevens aan die van EDORA³⁶ biedt de mogelijkheid het bedrag van de investeringen die hiervoor noodzakelijk zijn over een periode van 10 jaar te becijferen op meer dan 20 miljard €.

Investerings in hernieuwbare energie

Bron: Schatting Confederatie Bouw op basis van het nationaal actieplan voor hernieuwbare energie.

Het nationaal actieplan voor hernieuwbare energie kent het grootste gedeelte van die investeringen toe aan de infrastructuur om stroom op te wekken, hoofdzakelijk uit windenergie. Een groot deel van de investeringen wordt echter aangewend voor de infrastructuur om warmte te produceren, hoofdzakelijk uit biomassa. Ten slotte zal een flink kwart van de investeringen besteed worden aan de groep van fotovoltaïsche installaties, thermische zonne-energiesystemen en warmtepompen. De investeringen in hernieuwbare energie zullen dan ook verdeeld worden onder de verschillende mogelijkheden van hernieuwbare energie gaande van zonneboilers tot offshore windmolens.

De werkgelegenheidscoëfficiënt betreffende de ontwikkeling van windmoleninfrastructuur ligt relatief laag aangezien de turbinekosten goed zijn voor een zeer groot deel van de investering en aangezien de funderingen maar goed zijn voor 6,5% van de investeringskosten³⁷ (21% voor offshore). Tegen deze achtergrond schuift EWEA het cijfer van 1,2 manjaar per MW naar voren voor investeringen in windenergie "on land"³⁸, wat weinig is in

35 Nationaal actieplan voor hernieuwbare energie overeenkomstig Richtlijn 2009/28/EG, november 2010.

36 De werkzaamheden van EDORA schetsen de mogelijkheden voor hernieuwbare energie in België, zowel wat de te installeren productiecapaciteit betreft als

aangaande de kostprijs van de installaties, EDORA - National Renewable Source Industry Roadmap - Rev.: February 2010.

37 WIND ENERGY - THE FACTS.
PART III THE ECONOMICS OF WIND POWER.

het licht van de noodzakelijke investering (1,3 miljoen € in 2005, volgens dezelfde bron). De werken vertegenwoordigen waarschijnlijk een groter deel van de investering in andere infrastructuur voor het opwekken van energie uit hernieuwbare bronnen, onder andere voor de productie van warmte. De kostprijs van deze infrastructuur ligt echter 5 keer lager dan die voor infrastructuur om stroom op te wekken, als we de cijfers van EDORA³⁹ mogen geloven. Aangezien beide effecten elkaar compenseren, verschilt de werkgelegenheid in de bouw per MW hernieuwbare energie die door deze infrastructuur wordt opgewekt gemiddeld waarschijnlijk niet erg sterk van die welke door EWEA voor windenergie naar voren geschoven wordt. Op die basis, en rekening houdend met de extra werken voor de offshore installatie, zou de ontwikkeling van hernieuwbare energie een werkgelegenheidsvolume moeten genereren van gemiddeld ongeveer 4.000 manjaren in de periode 2011-2020.

De werkgelegenheid verbonden aan de bouw van infrastructuur om energie op te wekken zal in meer of mindere mate voorafgaan aan de opstart van deze infrastructuur, behalve bij de "microproductie-eenheden". De planning van de opstarts van de productiecapaciteit biedt de

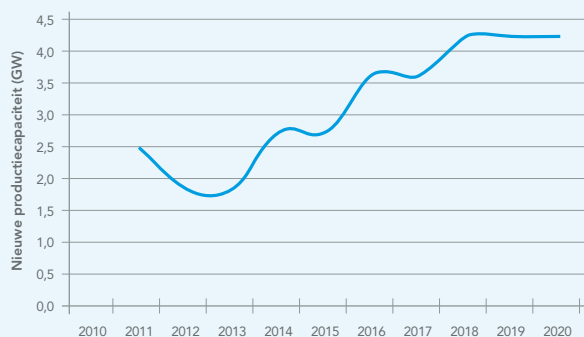

38 Wind at Work - Wind energy and job creation in the EU.
By the European Wind Energy Association (EWEA), January 2009.

mogelijkheid te voorspellen hoeveel banen er noodzakelijk zullen zijn voor de bouw ervan, die een groei van ongeveer 100% zou moeten doormaken op enkele jaren tijd. De evolutie zou overigens voor alle sectoren van hernieuwbare energie dezelfde moeten zijn aangezien het nationaal actieplan voor hernieuwbare energie voorziet in een versnelling van het installeren van nieuwe productiecapaciteit in hetzelfde tempo in alle sectoren.

De cijfers geven ook aan dat de productiecapaciteit voor hernieuwbare energie tussen 2005 en 2010 bijna verdubbelde en dat de opstarts zullen stagneren tijdens de periode 2012-2013 en daarna zullen opgevoerd worden tot het einde van het decennium. Deze planning stemt overeen met de deadlines van de internationale verplichtingen die België moet nakomen, in het bijzonder met de doelstellingen 2012 van het Kyoto-protocol en de Europa 2020-doelstellingen (Energie-Klimaatpakket). Deze doelstellingen liggen ten grondslag aan een nieuwe dynamiek ten gunste van hernieuwbare energie die 9 miljard investeringen en jaarlijks gemiddeld ongeveer 2.500 banen zal genereren, hoofdzakelijk tijdens de tweede helft van het decennium. De kwestie van de ontwikkeling van hernieuwbare

Jaarlijkse ontwikkeling van de productiecapaciteit voor hernieuwbare energie

Bron: Confederatie Bouw op basis van het nationaal actieplan voor hernieuwbare energie.

39 EDORA - National Renewable Source Industry Roadmap - Rev.: February 2010.

energie na de deadline 2020 wordt niet behandeld in het nationaal actieplan. Deze ontwikkeling zal echter op langere termijn moeten voortgezet worden. Het Energie-Klimaatpakket, de drijvende kracht erachter, is veeleer een stap naar nog ambitieuzere doelstellingen, tegen 2050. Bovendien menen de vakmensen uit de sector dat 50% van de Belgische stroom, op termijn, uit windenergie zou kunnen gehaald worden terwijl slechts 20% van de stroom in 2020 uit hernieuwbare bronnen afkomstig moet zijn⁴⁰. Dit toont aan dat er nog een grote groeimarge is voor hernieuwbare energie tussen 2020 en 2050.

Groene banen in de transportinfrastructuur

De groene banen in de infrastructuur voor personenvervoer zijn hoofdzakelijk die welke verbonden zijn aan infrastructuurwerken voor het openbaar vervoer en die welke erop gericht zijn het gebruik van de fiets te stimuleren. Op het gebied van het goederenvervoer zijn groene banen vooral die welke betrekking hebben op werken die het vervoer over het water, per spoor en de multimodale platformen bevorderen.

De beschikbare statistieken, die echter te weinig gedetailleerd zijn, bieden geen mogelijkheid om precies de omvang van de werken in die vakgebieden te becijferen. De NMBS-Holding geeft aan dat ze in 2009 een bedrag van 950 miljoen € geïnvesteerd heeft in onderhoud en ontwikkeling van haar infrastructuur⁴¹. Volgens de FOD Budget en Beheerscontrole⁴² hebben de gefedereerde entiteiten (centrale overheid en gemeenschappen en gewesten) van hun kant 450 miljoen € geïnvesteerd in water- en spoorwegen. Deze cijfers geven uiteraard geen volledig beeld. Ze dekken, bijvoorbeeld, de uitgaven niet om

het openbaar vervoer in eigen bedding te laten rijden. Ze tonen echter aan hoe belangrijk de investeringen in groene transportinfrastructuur zijn (meer dan 1,4 miljard €) en bieden de mogelijkheid om ervan uit te gaan dat deze investeringen meer dan 11.500 banen in de bouwsector zullen genereren, als de werkgelegenheidscoëfficiënten van de Belgische bouw erop toegepast worden.

Het aantal groene banen in de transportinfrastructuur zou sterk moeten toenemen met het oog op de doelstellingen die België moet halen in 2020.

Zonder de gevolgen ervan te becijferen, wijst McKinsey erop dat een actie rond infrastructuur aanzienlijk zou bijdragen tot het verlagen van de broeikasgasuitstoot⁴³.

In tegenstelling tot de toestand bij de hernieuwbare energie⁴⁴ of bij de gebouwen heeft België geen "infrastructuurplan" opgesteld ter uitvoering van het Energie-Klimaatpakket. Het Waals plan betreffende de duurzame energiebeheersing tegen 2020⁴⁵ formuleert echter een aantal concrete doelstellingen op het gebied van vervoer, zoals het beklemtonen van een beleid dat aan stadscen-

40 Belgian onshore and offshore wind energy, Belgian conference: how to connect a massive wind energy development in the future grid? 15th March 2011, EDORA/ODE.

41 NMBS-Holding, Jaarverslag 2009.

42 Algemene Gegevensbank van de Federale Overheidsdienst Budget en Beheerscontrole. Jaarverslag 2009 en niet-gepubliceerde gegevens.

43 Pathways to World-Class Energy Efficiency in Belgium. McKinsey & Company, 2009.

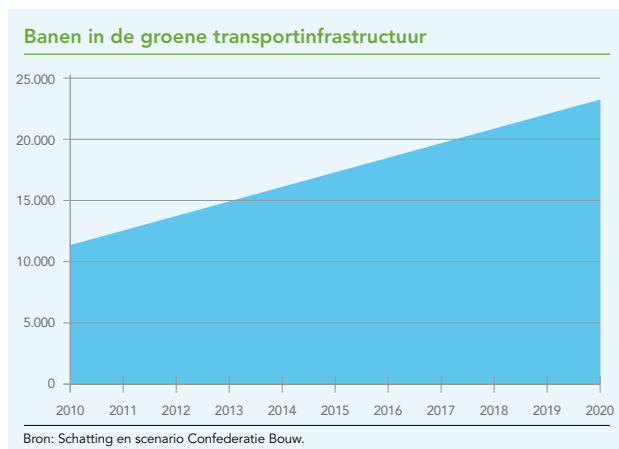
44 Nationaal actieplan voor hernieuwbare energie overeenkomstig Richtlijn 2009/28/EG, november 2010.

45 Ontwerp van actualisering van het Waals plan betreffende de duurzame energiebeheersing (PMDE) tegen 2020, ICEDD, Econotec en Ibam, 12 maart 2009.

tra een nieuwe dynamiek geeft door het accent te leggen op collectief vervoer en zachte transportmodi, de ontwikkeling van structurerende vervoermiddelen (tram en bus met een hoog serviceniveau) en het promoten van de modal shift van goederen naar het spoor en de waterweg door het uitbreiden van overslaginfrastructuur.

Het Waals plan heeft het echter niet over de investeringen die noodzakelijk zullen zijn om deze concrete doelstellingen te bereiken. Vanuit deze invalshoek lijkt de situatie op die in de andere gewesten. Het staat vast dat investeringen die in principe omvangrijk zijn, zullen worden gedaan in België in het kader van de 2020-doelstellingen, maar hiervoor werd nog geen enkel investeringsplan opgesteld.

Het voorbeeld van de "Grenelle" in Frankrijk kan helpen om zich een beeld te vormen van wat de investering in België zou kunnen zijn. De "Grenelle" plant een investering van 110 miljard € in de "groene" ontwikkeling van transportinfrastructuur tussen 2009 en 2020⁴⁶. Het is, om allerhande redenen⁴⁷, niet realistisch om ervan uit te gaan

46 "Réflexions sur le portefeuille de mesures Grenelle Environnement". The Boston Consulting Group.

47 Onder andere omdat het Franse plan voorziet in de aanleg van 2.000 km HST-lijnen en omdat de overheidsinvesteringen in Frankrijk (3% van het BBP) al vele jaren proportioneel veel hoger liggen dan de overheidsinvesteringen in België (1,7% van het BBP).

dat België zal overgaan tot een investering met dezelfde verhouding als die in Frankrijk. Het is wel redelijk om ervan uit te gaan dat België zijn investeringsbeleid zal afstemmen op het Franse plan ten belope van iets minder dan de helft van de investeringsinspanning, hetzij 0,2% van het BBP. Een dergelijke investering zou tussen 2010 en 2020 een werkvolume in de bouwsector met zich meebrengen van gemiddeld ongeveer 6.000 manjaren.

Nog altijd op basis van het Franse voorbeeld is het waarschijnlijk dat het werkgelegenheidsvolume geleidelijk aan groter zal worden met het oog op 2020 en zich zal handhaven na deze deadline.

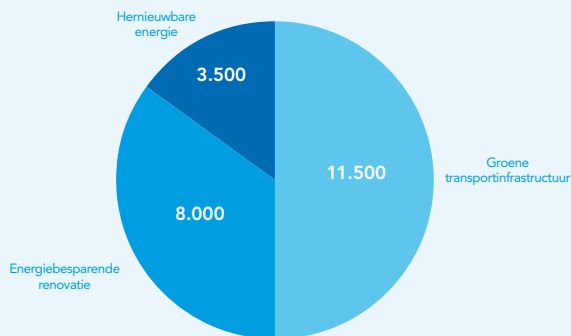
Besluiten

Banen die rechtstreeks of onrechtstreeks bijdragen tot het behoud of de verbetering van het milieu zijn groene banen. In die zin is de bouw een echte bron van groene banen, of het nu gaat om het bouwen van zeer energiezuinige gebouwen, het ontwikkelen van de infrastructuur die nodig is om energie uit hernieuwbare bronnen op te wekken of nog om het uitvoeren van werken die erop gericht zijn de energieprestaties van bestaande gebouwen of van de transportinfrastructuur te verbeteren.

De bouwsector telt nu al ongeveer 23.000 groene banen, dat is 11% van het totale personeelsbestand. Deze banen worden hoofdzakelijk verdeeld onder transportinfrastructuur, in het bijzonder voor het openbaar vervoer, en, zij het in mindere mate, onder de energiebesparende renovaties.

De markt van de werken voor energiebesparende renovaties en die van de infrastructuur om energie uit hernieuwbare bronnen op te wekken, zijn al belangrijk vanuit economisch oogpunt, ook al zijn het nog relatief recente markten.

Verdeling groene bouwbanen in 2010

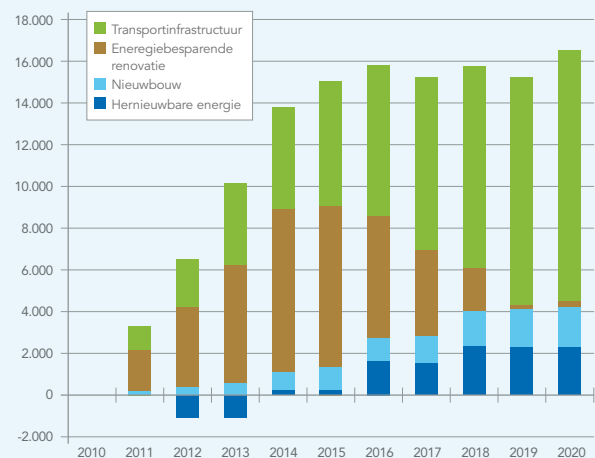
Bron: Schatting Confederatie Bouw.

De situatie is anders op het gebied van de bouw van bijna energieneutrale gebouwen. Dit marktsegment is veel recenter en beschikt nog maar over een heel klein marktaandeel in België.

Het halen van de 2020-doelstellingen⁴⁸ door België zal de marktsegmenten die met groene bouw bezig zijn een boost geven. Energiebesparende renovaties van bestaande gebouwen zullen immers versneld moeten worden en er zal snel infrastructuur moeten worden ontwikkeld om energie uit hernieuwbare bronnen op te wekken. Het land zal ook meer moeten investeren in infrastructuur voor de milieuvriendelijkste transportmodi.

Het totale volume groene banen dat het Energie-Klimaatpakket zal genereren in de Belgische bouwsector tussen 2010 en 2020 wordt op 125.000 manjaren geraamd. Wat extra werkgelegenheid betreft, zullen tijdens die periode 11.500 nieuwe groene banen gecreëerd worden.

Nieuwe groene bouwbanen*

Bron: Schatting Confederatie Bouw.

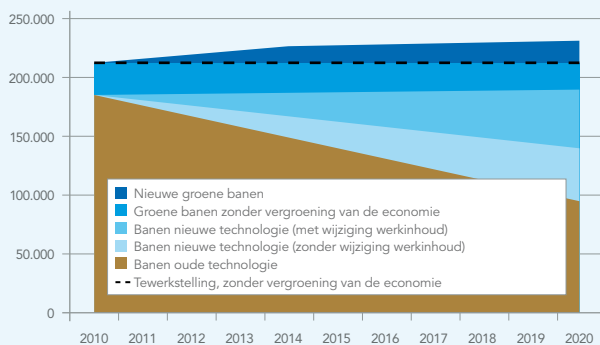
* Ten opzichte van de situatie in 2010.

Conform de Europese richtlijn betreffende de energieprestatie van gebouwen zal België, zoals de andere lidstaten, geleidelijk aan de van nieuwbouw geëiste prestaties moeten opvoeren om de norm van "energie-neutraliteit" in 2020 te halen.

De overgang naar deze nieuwe norm zal ook groene banen scheppen, onder andere bij de technieken en activiteiten die betrekking hebben op luchtdichtheid, thermische isolatie of nog het plaatsen van specifieke extra installaties voor bijna energieneutrale gebouwen. Er wordt geraamd dat de overschakeling naar bijna energieneutrale gebouwen ongeveer 2.000 nieuwe (groene) banen zal creëren in de bouwsector en vergeende aanpassingen met zich zal meebrengen in duizenden arbeidsplaatsen. Daarnaast zullen alle banen die te maken hebben met de bouw van een bijna energieneutraal gebouw, namelijk alle nieuwbouw vanaf 2021, als groene banen beschouwd worden.

⁴⁸ Ter herinnering: een verlaging van de broeikasgasuitstoot met 15% tussen 2005 en 2020 in de non-ETS-sectoren en een productie van 13% van de energie uit hernieuwbare bronnen.

Evolutie tewerkstelling bouw

Bron: Schatting en scenario Confederatie Bouw.

De verwachte ontwikkeling van de marktsegmenten die met groene bouw bezig zijn, zal geleidelijk aan gebeuren. Het staat vast dat de investeringen in hernieuwbare energie en in transportinfrastructuur progressief zullen stijgen, in het verlengde van datgene waarin het nationaal actieplan voor hernieuwbare energie voorziet voor de opstart van de productiecapaciteit voor die soorten energie. Hetzelfde geldt voor de bijna energieneutrale gebouwen, die geleidelijk aan op de markt zullen doordringen, daarbij ondersteund door het, ook geleidelijk aan, aanscherpen van de energieprestatie bij nieuwbouw. Dezelfde soort evolutie zal eveneens gelden bij energiebesparende renovaties van bestaande gebouwen. Maar met nuances: de voltooiing van de eerste renovatiecampagne (daken, ramen en verwarming) tegen 2020 zal noodzakelijkerwijs een fase met zich meebrengen waarin dit marktsegment terugvalt en waarbij banen verschuiven naar de tweede renovatiecampagne (muren en vloeren).

De marktsegmenten die met groene bouw bezig zijn, zullen na 2020 over het algemeen belangrijk blijven, zowel wegens de norm van bijna energieneutraliteit, die vanaf 2021 bij elke nieuwbouw verplicht zal zijn, als wegens het feit dat het Energie-Klimaatpakket maar een stap is naar nog ambitieuzere doelstellingen voor energiebesparing en opwekking van hernieuwbare energie, tegen 2050.

De gevolgen van de vergroening voor de arbeidsmarkt

“Er is enorm veel vakkennis nodig om de uitdagingen van het klimaat- en milieubeleid aan te kunnen.” Met deze bewoordingen bracht het Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC) recent advies uit over groene banen⁴⁹. In hetzelfde advies⁵⁰ wijst het Comité erop dat geen enkele sector zich ten gronde aan dit beleid kan onttrekken en dat er dringend aanzienlijke inspanningen nodig zijn op het gebied van programmering, coördinatie en vaststelling van prioriteiten. Het voegt daaraan toe dat er daarom ook beslist behoefte is aan kwaliteitsberoepsopleidingen en dat het op de arbeidsmarktdiensten van de overheid aan komt om in te staan voor de kwaliteit van die vorming en het hoofd te bieden aan een transitie waar honderdduizenden werknemers de gevolgen van zullen ondervinden.

Zoals we gezien hebben, zal de vergroening van de werkgelegenheid, in verschillende mate, vele bouwberoepen in België raken. Aannemers en werknemers zullen hun vaardigheden moeten uitbreiden en er nieuwe moeten verwerven. Hun werkwijze zal moeten aangepast worden aan nieuwe technische eisen en de samenwerking tussen de beroepen, en zelfs hun verticale concentratie, zal sterker zijn dan nu.

Twee grote actiepolen liggen uiteraard voor de hand tegen de achtergrond van de vergroening van de bouw. De eerste, fundamentele, is het ontwikkelen en uitvoeren van beroepsopleidingsprogramma's, op maat van de groene banen. Opleiding speelt immers een kapitale rol in het proces om de beroepen aan te passen en bij het aanleren van nieuwe onmisbare vaardigheden door de werknemers. De tweede, even belangrijke, actiepools is het verbeteren van de werking van de arbeidsmarkt, op het gebied van de knelpuntberoepen. Het is immers, in eerste instantie, onontbeerlijk om te vermijden dat vandaag de in vele bouwberoepen vastgestelde knelpunten toenemen en, op middellange termijn, moeten deze knelpunten worden teruggedrongen.

49 EESC - Advies van 16 september 2010 over groene banen (SOC/385) - Rapporteur: de heer Iozia.

50 Id. blz. 9-10, punten 3.2 en 3.4.

Beroepsopleiding op maat van groene banen

De gevolgen van de klimaat- en milieumaatregelen voor de inhoud en de werkwijzen van de bouwberoepen zijn nu ruimschoots in kaart gebracht. De nieuwe vaardigheden die de werknemers zullen moeten aanleren om hun beroep te kunnen uitoefenen tegen de achtergrond van deze beleidsmaatregelen zijn, over het algemeen, ook bekend.

Zo weten we bijvoorbeeld dat de glazenmaker zijn kennis over raamwerk zal moeten uitbreiden om zijn hoogrendementsglas te plaatsen, dat de plafonneerder met nieuwe pleisters zal werken en zich vertrouwd zal moeten maken met nieuwe ondergronden waarop hij zal stukadoren, dat de installateur CV zich ook zal bezighouden met het plaatsen en onderhouden van ventilatie-installaties, dat de metselaar en de dakdekker de technieken voor betere thermische isolatie en voor luchtdichtheidswerken zullen moeten beheersen, dat de sanitair installateur en de elektriciën respectievelijk de technieken en eisen voor het verwarmen van water met zonne-energie en voor het opwekken van groene stroom zullen moeten beheersen, enz.

De bouwsector kent dan ook de dadelijke noden van de bedrijven op het gebied van aanvullende vorming van hun werknemers en human resources management. Het is dan ook zijn taak om nu alles in het werk te stellen zodat de bedrijven opleidingsstructuren en -programma's kunnen vinden waarmee zij snel en efficiënt kunnen inspelen op deze dadelijke noden.

Om dat te bereiken, moet de sector een echt actieplan uitvoeren, dat de Confederatie wil ontwikkelen op basis van de doelstellingen en richtsnoeren die hierna worden vermeld.

Opleidingsprofielen actualiseren en programma's aanpassen

De nieuwe vaardigheden en kwalificaties die aan de groene banen verbonden zijn, moeten worden opgenomen in de bestaande beroepsprofielen. Deze actualisering van de beroepsprofielen, die nu aan de gang is binnen het Fonds voor Vakopleiding in de Bouwnijverheid (fvb-ffc Constructiv, verder in dit verslag afgekort tot fvb) zal daarna leiden tot een aanpassing van de inhoud van de opleidingsprogramma's.

De belangrijkste beroepsprofielen die in 2011 geactualiseerd worden, gaan over isolatiewerken (plaatsing van isolatiematten op terrasdaken, spuiten van isolatie en isoleren van gevels en buitenmuren), het plaatsen van houtskeletten, werken met luchtdicht schrijnwerk, het plaatsen van installaties (fotovoltaïsche zonnepanelen, zonneboilers, zonwerende installaties, ventilatiesystemen, warmtepompen en ondiepe geothermische systemen, kleine boilers en stookketels op biomassa, systemen voor de recuperatie van hemelwater, verwarmingsinstallaties op houtpellets, individuele rioolwaterzuiveringsinstallaties) en putboringswerken voor warmteproducerende installaties.

Deze profielen zullen daarna permanent moeten geïntegreerd worden in de verschillende vormingsprogramma's

en opleidingsrichtingen, of het nu gaat om de basisopleiding, een alternerende opleiding of voortgezette opleiding.

De opleidingsprogramma's moeten snel aangepast worden. Dit zal het geval zijn voor de programma's die door de sector beheerd worden, namelijk die van de sectorale opleidingsstelsels. Dit zal wellicht trager gebeuren voor de programma's die de sector niet zelf beheert, zoals de programma's van het technisch en beroepsonderwijs. De sector zal echter moeten meewerken aan het snel aanpassen van die programma's. Daarvoor wordt gesuggerd om het vraagstuk van de groene banen op te nemen in een specifiek hoofdstuk van de samenwerkingsovereenkomsten tussen de sector (fwb) en het onderwijs.

De inhoud van de aangepaste opleidingen zal moeten worden uitgebreid en zal alle aspecten moeten omvatten die nuttig zijn om degelijke arbeid te verrichten in een

groene baan. Naast de aan de beroepskwalificatie verbonden aspecten zal de opleiding ook moeten gaan over de technische aspecten van de materialen en producten die gebruikt worden, over het praktische element van de uitvoering, over de interacties met andere ingrepen en over de reglementaire aspecten (administratieve milieueisen, kennis van premies en andere financiële stimulansen, enz.).

Specifieke modules voor groene banen ontwikkelen

Naast hun opname in de beroepsprofielen en opleidingsprogramma's moeten de nieuwe vaardigheden en kwalificaties die te maken hebben met groene banen ideaal gezien ook in specifieke opleidingsmodules gegoten worden voor gebruik door alle vakmensen uit de sector, werknemers en aannemers.

Deze doelgerichte aanpak is een antwoord op maat van de dadelijke behoeften aan vervolmaking en bijscholing van de kwalificaties van de vakmensen in de sectorale ondernemingen. Hij is ook, op langere termijn, de oplossing op maat om aan de ondernemingen een permanent kader aan te bieden voor vervolmaking die het mogelijk maakt snel alle technische ontwikkelingen en innovaties op te nemen in de uitvoeringswijzen en de bouwmaterialen.

Meer opleidingsaanbod op maat

Het opleidingsaanbod, in het bijzonder dat voor vervolmaking, moet voldoende ruim zijn. De opleidingscentra zijn de eerste betrokken partij bij dit aanbod en ze moeten dan ook massaal dergelijke opleidingsmodules ontwikkelen. Bouwbedrijven zelf moeten de mogelijkheid krijgen om deze modules in te passen in hun stelsels voor interne opleiding.

Het is ook belangrijk om de opleiders bij te scholen zodat deze in staat zijn om kennis door te geven overeenkomstig de laatste technische ontwikkelingen. De kwestie van

het bijscholen van opleiders moet één van de onderdelen zijn van de samenwerkingsovereenkomsten van het fvb met het onderwijs en met de overheidsdiensten die opleiding en arbeidsbemiddeling verzorgen.

Ander aandachtspunt: flexibiliteit bij het inrichten van de opleiding. De ondernemingen hebben er alle belang bij om opleidingskalenders aangeboden te krijgen waarmee zij hun productietijden maximaal kunnen aanhouden. Opleidingen zouden dus bij voorrang moeten ingericht worden buiten de gebruikelijke werkperiodes.

De kwaliteit van de opleidingsinhoud verzorgen

De wetenschappelijke waarde van de opleiding (objectiviteit van de inhoud) en de efficiëntie ervan (haar reële toegevoegde waarde) zijn twee belangrijke criteria voor de kwaliteit van een beroepsopleiding. Onafhankelijke instellingen, zoals de sectorale onderzoekscentra (WTCB en OCW) zijn goed geplaatst om te oordelen over de kwaliteit van de opleidingen in de groene bouwberoepen. Een structurele samenwerking over het onderwerp zou nuttigheidshalve kunnen worden opgezet tussen het fvb en de sectorale onderzoekscentra. Deze samenwerking zou de mogelijkheid bieden om in te staan voor de kwaliteit van de opleidingen door een objectieve en onafhankelijke analyse van de wetenschappelijke waarde en de efficiëntie van de opleiding.

Daarnaast zouden er ook andere initiatieven kunnen worden genomen om de kwaliteit van de opleiding te promoten, zoals de bouwmaterialenproducenten betrekken bij het uitwerken van de leerstof over het correct plaatsen van de materialen. Producenten zouden overigens erop moeten toezien dat de consument, de ontwerpers en de aannemers juiste en volledige informatie krijgen over de eco-energie-efficiëntie van materialen (eco-energie-efficiënt label op producten met behoorlijke informatie en een directe identificatie in de vorm van een milieuverklaring voor producten).

Vaardigheden valideren en kwalificaties erkennen

De nieuwe vaardigheden die te maken hebben met groene banen moeten, zodra ze zijn opgenomen in de opleidingsprogramma's van de sector en de overheidsdiensten die opleiding en arbeidsbemiddeling verzorgen, snel gevalideerd worden, met bestaande middelen, net als de andere opleidingen die werden genoten buiten de klassieke onderwijscircuits.

De sociale partners van de bouwsector zouden ook kunnen nadenken over het opzetten van een sectorale regeling om vaardigheden te erkennen. Het opleidingspasje, dat vandaag wellicht onvoldoende gebruikt wordt, zou hierbij een rol kunnen spelen en zou een specifiek vakje kunnen bevatten met daarin de vermelding van de opleidingsmodules voor groene beroepen die de houder van het pasje heeft gevolgd.

Ten slotte moeten we nog erop wijzen dat een certificeringsproces niet verantwoord is in het kader van opleidingsmodules voor groene banen. Naast het feit dat zo'n certificering geen echte toegevoegde waarde zou hebben, zou het certificeren twee ongewenste effecten met zich kunnen meebrengen: een hogere kostprijs die zou worden afgewenteld op die van duurzaam bouwen en een moeilijkere toegang tot scholing, waardoor de tekorten aan geschoolde arbeidskrachten op de arbeidsmarkt dreigen toe te nemen.

Jongeren voorbereiden op groene beroepen

Jongeren die zich, via het onderwijs of met een leercontract, voorbereiden om een bouwberoep uit te oefenen, moeten zeer vroeg in hun opleidingscurriculum programma's op maat van groene banen krijgen.

De onderwijsnetten hebben hier een verantwoordelijkheid. Het is immers hun taak om in hun programma's de aanpassingen op te nemen die vereist zijn door de

ontwikkelingen in de arbeidswereld. Het is broodnodig dat de toekomstige pas afgestudeerden uit het bouwonderwijs kaas hebben gegeten van de groene bouwtechnieken voordat ze in het beroepsleven stappen. De sector zal, via het fvb, zeker meewerken aan deze opname door samenwerkingsovereenkomsten met het onderwijs.

De overheidsdiensten die opleiding en arbeidsbemiddeling verzorgen en de sector zelf zullen onverwijld hun respectieve opleidings- en leercontractprogramma's moeten aanpassen om alle aspecten van groen bouwen erin op te nemen.

Schoolverlaters en leerjongens die hun alternerende opleiding afronden voordat groene beroepen in de programma's verwerkt worden, moeten als eerste toegang krijgen tot de specifieke modules voor groene beroepen die in het kader van vervolmingsopleiding aangeboden worden.

De werking van de arbeidsmarkt verbeteren

De bouw is een sector die interessante doorgroeimogelijkheden, aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden en een uitstekend aanvullend sociaal statuut biedt. Ondanks die voordelen gaat de sector al jarenlang gebukt onder zware tekorten aan geschoolde arbeidskrachten. Dit tekort, dat zeer veel bouwberoepen treft, vindt zijn oorsprong in de eerste plaats in de geringe aantrekkelijkheid van de sector bij de jeugd.

Het bouwonderwijs met volledig leerplan kan nog altijd maar weinig leerlingen bekoren, vergeleken met de leerlingenaantallen uit het verleden en, wat het nog erger maakt, de doorstroming van de school naar de bouwbedrijven ligt heel laag (ongeveer 40%). Dit slechte resultaat valt om allerlei redenen te verklaren, gaande van jongeren die onvoldoende voorbereid zijn op de bedrijfsrealiteit tot de grotere aantrekkingskracht die andere sectoren op de pas afgestudeerden uitoefenen.

Er zijn ook maar relatief weinig jongeren die belangstelling hebben voor het aanleren van een bouwberoep of voor de basisopleidingen van de overheidsdiensten voor arbeidsbemiddeling. De doorstroming van de jongeren die geslaagd zijn voor hun alternerende opleiding naar de bouwbedrijven ligt proportioneel hoger dan die van de pas afgestudeerden, maar het totale aantal ervan per jaar blijft onvoldoende.

De uitdagingen van groen bouwen

De verslechtering van de bouwmarkt in de loop der jaren heeft geleid tot het aanleggen van een "voorraad" die op dit moment bestaat uit verscheidene duizenden vacante betrekkingen in de bouwondernemingen in ons land.

De sector heeft niet alleen openstaande betrekkingen, hij wordt ook gekenmerkt door het hoge personeelsverloop. Dit verloop bedroeg 22% in 2010, onderverdeeld in intern

verloop van 9% (werknemers die van onderneming veranderen binnen de sector) en een extern verloop van 13%, dat zijn bijna 20.000 werknemers die de sector verlaten en die vervangen moeten worden.

Tegen deze moeilijke achtergrond start de sector met zijn ontwikkelingstraject naar het vergroenen van zijn activiteiten. Meteen krijgt hij twee zeer grote uitdagingen op zijn bord. Ten eerste: het extra personeel vinden dat hij nodig zal hebben om de toename van de vraag naar werken tijdens het decennium het hoofd te bieden. Ten tweede: het gevaar afwenden van een toename van de tekorten in de knelpuntberoepen wegens de grotere scholing die gevraagd zal worden om groene beroepen uit te oefenen.

Bedrijven verwachten snelle oplossingen waarmee zij die uitdagingen het hoofd kunnen bieden. Ze weten nochtans dat het onmogelijk is structureel in te grijpen in de werking van de arbeidsmarkt op enkele maanden tijd. Het saneren van de werking van vraag en aanbod in de bouwsector berust immers op een proces van lange adem, met een overigens onzekere afloop. Specifieke en doelgerichte acties moeten echter de mogelijkheid bieden om de negatieve weerslag van de arbeidsmarkt op de vergroening van de bouwconomie te beperken, en indien mogelijk te vermijden.

Opnieuw actief gaan communiceren over het imago

Zoals al gezegd, kampt de sector met een imagoprobleem bij studenten en jonge werknemers, ondanks alle troeven waarover hij beschikt. Communicatie is een instrument dat meer benut moet worden om deze troeven opnieuw onder de aandacht te brengen en meer leerlingen aan te sporen tot het volgen van studierichtingen bouw en om meer mensen naar de ondernemingen van de sector toe te leiden. De transitie naar een groene economie is een gelegenheid om het imago van de sector op te waarderen. Het bouwberoep van morgen zal niet meer helemaal hetzelfde zijn als vandaag. Bij het vergroenen biedt het de werknemer nieuwe kansen, het laat hem

meewerken in een proces voor milieubescherming, hij krijgt erdoor nieuw uitdagingen aangeboden en tegelijkertijd wordt hem levenslange werkzekerheid geboden.

Deze kans moet benut worden om opnieuw communicatiecampagnes te voeren met als doelgroep de jongeren uit de lagere school en het secundair, de onderwijsnetten die technisch en beroepsonderwijs aanbieden, de centra voor opleiding en arbeidsbemiddeling van de overheid, de uitzendbedrijven, enz.

Anticiperen op opleidingsbehoeften

De opleidingsacties in de groene beroepen moeten nu al beginnen ook al zijn er nog geen afgeronde programma's en onvoldoende opvangstructuren. De sector moet nadenken over de middelen die kunnen worden ingezet, in het kader van zijn sectorale opleidingsstelsels, om groene opleidingsinitiatieven in ondernemingen op te starten en op die manier de mogelijkheid te bieden om een antwoord te geven op de meest dadelijke behoeften aan aanvullende scholing. Een dergelijke campagne, die uiteindelijk zal uitmonden in de transitie naar opleidingsstelsels, zal tot gevolg hebben dat het gevaar op meer tekorten in banen waar vakbekwaamheid nodig is, wordt ingedijkt.

Een observatorium voor de arbeidsmarkt ontwikkelen en professionaliseren

We hebben dringend behoefte aan een systeem om de arbeidsmarkt in de bouw efficiënt te monitoren. Het fvb, via zijn regionale afdelingen, en de lokale Confederaties moeten een belangrijke rol spelen bij deze monitoring. Deze actie moet de mogelijkheid bieden om in realtime na te kijken of er overeenstemming is tussen vraag naar en aanbod van opleiding, de beroepen die zich ontwikkelen in kaart te brengen en, over het algemeen, alle ontwikkelingen in beeld te brengen in het kader van de vergroening van de sector, opleidings- en scholingstrajecten uit te stippelen, werkaanbiedingen en werkzoekenden beter te matchen, enz.

De uitdagingen voor het Fonds voor Vakopleiding in de Bouwnijverheid

Bruno VANDENWIJNGAERT⁵¹

De bouwsector is een belangrijke partner bij het helpen realiseren van de Europa 2020-beleidsdoelstellingen. Zowel wat nieuwbouw betreft (bijvoorbeeld passief-huizen) als bij renovatie (gevelisolatie, warmtepompen, hoogrendementsketels, ...) kan de bouwsector zijn steentje bijdragen.

De sector wordt geconfronteerd met grote uitdagingen en nieuwe evoluties: de toepassing van nieuwe normen op het gebied van energie en milieu, de ontwikkeling van onderzoek en innovatie in het bijzonder op het vlak van duurzame ontwikkeling of nog de zorg om de vergroening van de bouwberoepen en de bouwsector in het algemeen.

Deze evoluties vertalen in vakmanschap en de hiermee gepaard gaande kwalificaties, kortom omscholing dus, dat is misschien de grootste uitdaging voor iemand die verantwoordelijk is voor het sectoraal opleidingsfonds.

Het is van belang om als sector, nu al, deze vergroening als een volwaardig onderdeel te integreren in het sectoraal opleidingsplan. Zeker vanuit het besef dat deze evolutie - meerdere prognoses tonen dit aan - zal leiden tot een sterke toename van het aantal arbeidskrachten. Zo bereiden we ons vandaag voor op de realiteit van morgen.

Onder impuls van de Confederatie Bouw en haar sociale partners en in afstemming met de acties van de verschil-

lende overheden zal het Fonds voor Vakopleiding in de Bouwnijverheid eerstdaags samen met de experts van de sector de nodige werkzaamheden aanvangen om voor alle bouwberoepen de beroepscompetentieprofielen te actualiseren.

Deze beroepsprofielen omvatten alle activiteiten en gerelateerde vaardigheden van een bepaald beroep. Om te beantwoorden aan de eerder vermelde uitdagingen worden ze voorzien van een stevig groen fundament. Zo beschikken we over uniforme sectorale profielen die de basis zullen vormen voor de ontwikkeling van aangepaste opleidingsprogramma's en didactische instrumenten, maar ook voor een screening van potentiële arbeidskrachten. Het resultaat van deze oefening zal tevens ter beschikking gesteld worden van de bevoegde publieke instanties in de vorm van een "sectoraal kader" dat dan volgens de eigen geploegenheden en doelstellingen kan gebruikt en vertaald worden.

We kunnen dit goed illustreren aan de hand van een concreet voorbeeld: de dakdekker. Voorheen was de essentiële vraag voor die vakman vrij eenvoudig: "Hoe en met welk materiaal kunnen we een dak bedekken en ervoor zorgen dat het waterdicht is?". De dakdekker van tegenwoordig, en nog meer die van morgen, zal een aantal complexere vragen moeten beantwoorden, zoals "Welke zijn de vereisten op het vlak van energie-efficiëntie?", "Welke isolatie is er vereist?", "Met welke aangepaste materialen moet er gewerkt worden?", "Hoe kunnen we het dak luchtdicht maken?", "Worden er zonnepanelen geïnstalleerd?".

Deze nieuwe vragen zorgen voor nieuwe eisen die gesteld worden aan de vakbekwaamheid van de dakdekker. Door het in kaart brengen van de nieuwe eisen en gehanteerde technieken (luchtdicht isoleren, plaatsen van thermische isolatie, enz.) kunnen de basis- en de vervolmingsopleiding van de dakdekker erop afgestemd worden. Binnen fvb-ffc Constructiv staan onze technici

⁵¹ Directeur-generaal van het Fonds voor Vakopleiding in de Bouwnijverheid - fvb-ffc Constructiv.

klaar om samen met de partners aangepaste opleidingsprogramma's voor onze bouwberoepen te ontwikkelen en deze aan de opleidingsverstrekkers aan te bieden.

Zodra de beroepsprofielen en de opleidingsprogramma's geactualiseerd zijn, is het nodig om ze ook daadwerkelijk in de praktijk te gebruiken. Onze regionale opleidingsadviseurs staan klaar om dit nieuw opleidingsaanbod te promoten binnen de sector. De nodige inspanningen zullen worden geleverd om dit opleidingsaanbod bekend te maken bij de bouwondernemingen en hun arbeiders, maar ook in het bouwvakonderwijs. Ook zullen de verschillende opleidingspartners worden aangemoedigd om nieuwe opleidingen in hun bestaande aanbod op te nemen.

In 2010 stellen we vast dat er binnen de bouwsector op een jaartotaal van 720.000 uren ongeveer 53.000 "groene" opleidingsuren gevolgd werden (7%), een aandeel dat in de toekomst zeker zal verhogen. 90% van deze opleidingsuren werd gevolgd door monteurs centrale verwarming, asbestverwijderaars, sanitair installateurs en dakdekkers/dakafdichters.

De stijging van de participatiegraad (5% per jaar) van bouwbedrijven en hun bouwvakarbeiders aan vorming, enerzijds, en de zorg voor kwaliteitsvolle opleidingen, anderzijds, vormen twee van de basisdoelstellingen van de sector voor haar sectorale opleiding. Deze ambitieuze doelstellingen werden omgezet in een opdracht en een actieplan voor ons sectoraal opleidingsfonds. Een uitbreiding en aanpassing van het opleidingsaanbod naar deze vergroening toe zal zeker bijdragen tot het bereiken van deze algemene doelstellingen.

Bovendien zijn we ervan overtuigd dat deze "vergroening" een positieve invloed zal hebben op het imago van het bouwberoep en van de sector zelf. Nieuwe gekwalificeerde jongeren aantrekken en ze in de sector houden, blijft ook een belangrijke opdracht voor ons sectoraal opleidingsfonds. Een bijkomende reden voor het fvb om, in samenwerking met alle betrokken partijen, zijn schouders te zetten onder deze uitdaging.

Laat ons, gelet op het belang van deze uitdagingen en de antwoorden die we erop kunnen geven, in de bouwsector niet gewoon praten over groene accenten, maar echt over groene fundamenten. En dit binnen alle bouwberoepen. Deze evolutie en de innovaties die hiermee gepaard zullen gaan, zullen zeker zorgen voor een bijkomende hefboom op de bouwmarkt.

Fiscaal vergroeningsbeleid

De Europese Commissie heeft een stappenplan klaar om tegen 2050⁵² 80% minder CO₂ uit te stoten. Hiervoor zou ze 270 miljard € per jaar vrijmaken. Daarvan is 75 miljard voorzien voor de bouwsector, in het bijzonder voor het energiezuinig maken van publieke gebouwen en voor het promoten van de bouw van passiefwoningen.

Het volume van het budget dat aan de vergroening van de Europese economie wordt besteed, wijst op het belang dat de Commissie hecht aan deze nieuwe economie, en in het bijzonder, aan de werken waarmee de energieprestaties verbeterd kunnen worden. De Europese Commissie weet dat dergelijke investeringen in de komende decennia⁵³ kunnen leiden tot het creëren van miljoenen groene banen in Europa, als ze minstens gedeeltelijk aangewend worden voor maatregelen die werken voor het verbeteren van de energie-efficiëntie financieel ondersteunen.

België krijgt, net als alle andere lidstaten, een deel van het Europese budget. Het zal zijn taak zijn om, met naleving van de regels die de Commissie zal hebben vastgelegd, op zijn niveau te bepalen wat voor steun België precies zal verlenen, welke projecten in aanmerking zullen komen en wie de potentiële begunstigde groepen zullen zijn.

De Confederatie heeft, aan de hand van afdoende en verifieerbare argumenten, altijd volgehouden dat maatregelen ter ondersteuning van werken die de energie-efficiëntie verbeteren, onder andere bij de gezinnen, een onontbeerlijke component vormen van beleidsmaatregelen die op het verlagen van het energieverbruik en op milieubescherming gericht zijn. De ondersteuning, onder andere via de fiscaliteit, moet voortgaan en zelfs nog uitgebreid worden met het oog op het halen van de ambitieuze Europa 2020-beleidsdoelstellingen in België. Maar voortzetten en uitbreiden wil daarom nog niet zeggen dat de regelingen die nu van kracht zijn, behouden en versterkt moeten worden.

De toepassing van de huidige regelingen voor financiële ondersteuning op federaal niveau en in de gewesten heeft zeker vruchten afgeworpen: een toenemend aantal gezinnen geniet jaar in, jaar uit verminderingen en andere premies die verbonden zijn aan het verrichten van energiebesparende investeringen in woningen. Maar nadenken of het gepast is bepaalde maatregelen of toepassingsmodaliteiten te behouden of nog over het aannemen van aanvullende of alternatieve maatregelen is noodzakelijk om een systeem voor financiële ondersteuning te bereiken dat nog beter werkt en nog meer samenhang vertoont.

Een blik op de huidige financiële ondersteuningsmaatregelen

De inspanningen die nodig waren om de Kyoto-doelstellingen te halen werden in België verdeeld onder de verschillende bestuursniveaus. Elk van die niveaus heeft zijn eigen beleid ontwikkeld om energiebesparende investeringen financieel te ondersteunen.

Federaal gevoerd beleid

Het federale engagement om de broeikasgasuitstoot met 24 miljoen ton te verlagen over een periode van 5 jaar⁵⁴ ging gepaard met een pakket fiscale ondersteuningsmaatregelen⁵⁵, waarvan één, specifiek gericht op de bouwsector, tot doel had het toepassingsgebied van het fiscaal voordeel in de personenbelasting uit te breiden voor energiebesparende investeringen in woningen.

- **Belastingvermindering voor energiebesparende investeringen**

De belastingbetaler, die eigenaar of huurder is van zijn woning, en er werken uitvoert om energie rationeler te gebruiken, heeft recht op een belastingvermindering. Er is een hele waaier werken die recht geven op een vermindering: het gaat om het vervangen van een oude stookketel, het onderhoud van een stookketel, de installatie van waterverwarming door middel van zonne-energie, zonnecelpanelen voor het omzetten van zonne-energie in elektrische energie of uitrustingen voor geothermische energieopwekking, het plaatsen van dubbele beglazing, isolatie van daken (en tijdelijk in 2009 en 2010 isolatie van muren en vloeren), het plaatsen van een warmteregeling

van een installatie van centrale verwarming door middel van thermostatische kranen of door een kamerthermostaat met tijdsinschakeling en voor het uitvoeren van een energieaudit in de woning.

De belastingvermindering is gelijk aan 40% van de werkelijk gedane uitgaven met een maximum van 2.830 € voor het inkomstenjaar 2011. Deze bovengrens wordt verhoogd met 850 € voor investeringen in fotovoltatische zonnepanelen. Deze vermindering is cumuleerbaar met andere voordelen zoals de belastingvermindering voor lage-energiewoningen.

- **De regeling voor lage-energiewoningen**

Een lage-energiewoning bouwen of zijn woning verbouwen tot een dergelijke woning wordt ondersteund door fiscale maatregelen. Zo wordt sinds 2007 gedurende een periode van 10 jaar een belastingvermindering van 850 € (bedrag voor 2011) per jaar toegekend bij de bouw van of verbouwing tot een passiefwoning.

In 2010 werden nieuwe voordelen ingevoerd omdat het voor kandidaat-bouwers of -verbouwers soms moeilijk is te kiezen voor het gewone door het gewest opgelegde energieprestatiepeil of de passiefnorm. Zo wordt een jaarlijks voordeel van 420 € (bedrag voor 2011) gedurende 10 jaar toegekend bij de bouw van een lage-energiewoning. Het bouwen van een nul-energiewoning, d.w.z. een woning die evenveel energie verbruikt als ze produceert, geeft dan weer recht op een jaarlijks fiscaal voordeel van 1.700 € (bedrag voor 2011) gedurende een periode van 10 jaar.

52 Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's van 8 maart: "Routekaart naar een concurrerende koolstofarme economie in 2050" - COM (2011) 112 definitief.

53 De routekaart moet nog worden goedgekeurd door de lidstaten en het Parlement - Cijfers vermeld door Jos Delbeke - Hoofd directoraat-generaal klimaat in een radio-interview op 8 maart 2011.

54 Van 2008 tot 2012, dit is 4,8 miljoen ton per jaar. Naast dit engagement ging de federale staat ook nog de verbintenis aan om 12,2 miljoen ton emissierechten aan te kopen.

55 Zestien belangrijke maatregelen werden genomen, bijvoorbeeld het geleidelijk aan vervangen van het wagenpark van de federale overheid door schone voertuigen, de uitbreiding van het labelsysteem voor elektrische huishoudtoestellen, de belastingvermindering bij aankoop van een voertuig dat minder CO₂ uitstoot, enz.

- **Groene lening**

Een groene lening kan onder bepaalde voorwaarden⁵⁶ worden aangegaan om energiebesparende werken⁵⁷ te doen bij het bouwen van de woning of bij de renovatie ervan.

De federale staat neemt een deel van de intresten van de groene lening ten laste (1,5%) en de overige intresten geven ook nog eens recht op een belastingvermindering van 30%. De formule van de groene lening, ingevoerd in 2009, zou in december 2011 aflopen.

- **Bedrijfssteun**

Bedrijven krijgen een verhoogde investeringsaftrek als ze welbepaalde investeringen uitvoeren die aan precieze doelstellingen voldoen zoals: het terugwinnen van energie, het verbeteren van het energierendement, het gebruik van hernieuwbare energie of het beperken van energieverliezen in bestaande gebouwen. Ze kunnen ook groenestroomcertificaten krijgen of premies aanvragen bij netbeheerders.

Gewestelijke beleidsmaatregelen

De gewestelijke overheden hebben hun eigen beleid uitgestippeld om het verbeteren van de energie-efficiëntie te ondersteunen. Op het gebied van energiebesparende werken in gebouwen heeft elk gewest specifieke maatregelen genomen, doorgaans in de vorm van isolatiepremie (dak, zoldervloer, muren, vloeren naargelang van de gewesten), renovatiepremie (vervangen van ramen met enkel glas door ramen met hoogrendementsglas, de plaatsing van een condensatieketel of een zonneboiler, naargelang van de gewesten) of nog in de vorm van een systeem waarbij groenestroomcertificaten kunnen verkregen worden als er fotovoltaïsche panelen of elk ander systeem voor de opwekking van groene stroom geïnstalleerd worden.

Andere tegemoetkomingen

De provincie- en de gemeentebesturen en de netbeheerders voeren ook een beleid dat energie besparen stimuleert, dat verschilt volgens het gewest, vaak door premies toe te kennen, als er werken gedaan worden in woningen of in de vorm van andere energiebesparende maatregelen.

Regelingen onder de loep

De studie van het Rekenhof over de planning en de evaluatie van het federaal⁵⁸ klimaatbeleid kwam tot het besluit dat er geen inzicht is in wat juist de reële effecten zijn die worden bereikt met het fiscaal voordeel in de personenbelasting voor energiebesparende investeringen in woningen. Het Hof meent dat er geen enkel afdoend antwoord kwam op de vraag naar het buitenkanseffect: met andere woorden, uit niets blijkt dat de begunstigden van de belastingvermindering de werken niet zouden hebben uitgevoerd als er geen voordeel had bestaan. Er is, volgens het Hof, geen enkel duidelijk verband tussen het bestaan van de maatregel en het uitvoeren van investeringen waarvoor de maatregel geldt.

Het is overduidelijk dat het onbetwistbaar aantonen van een oorzakelijk verband tussen de stimulans en het doen van de investering onmogelijk is. Het is, tegen die achtergrond, niet mogelijk om het bestaan van een buitenkanseffect af te wijzen. Maar het is ook evenmin mogelijk om te stellen dat de werken zouden zijn uitgevoerd zonder het toekennen van de voordelen.

De statistische gegevens - en die zijn objectief - wijzen in elk geval erop dat de ondersteunende maatregelen een echt stimulerend effect hebben gehad op de vraag naar werken, die mettertijd toenam, met andere woorden zowel door de bekendheid die de maatregel verwierf als door een groeiend milieubewustzijn.

56 De lening moet minimaal 1.250 € en mag maximaal 15.000 € per jaar bedragen, de energiebesparende werken moeten worden uitgevoerd door een geregistreerde aannemer en de lening moet niet door een hypothecaire inschrijving gewaarborgd worden.

57 Er wordt gewerkt met de lijst die ook gebruikt wordt voor de belastingvermindering die toegekend wordt als er energiebesparende werken werden uitgevoerd.

58 Verslag van het Rekenhof aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers, "Federaal klimaatbeleid, Uitvoering van het Kyoto-protocol", Brussel, 9 juni 2009.

Belastingvermindering voor de energiebesparende uitgaven*

Jaren	Gebruikt budget (in miljoenen €) Belastingvermindering	Aantal begunstigten	Waarvan aantal huurders
2003	35,70	95.713	-
2004	48,96	120.173	-
2005	72,80	17.348	2.285
2006	148,70	niet bekend	niet bekend
2007	274,50	322.921	10.815
2008	niet bekend	453.069	17.198

* Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers - Begroting van ontvangsten en uitgaven.

Het is bekend dat een maatregel inlooptijd nodig heeft alvorens die algemeen bekend is en aangevraagd wordt - en enquêtes over de toepassing van de belastingvermindering voor energiebesparende investeringen tonen dat aan. Volgens een studie uitgevoerd in 2004 kort na de invoering van de belastingvermindering voor energiebesparende investeringen was slechts de helft van de ondervraagden op de hoogte van de maatregel. Een nieuwe enquête, uitgevoerd in 2007, heeft aangetoond dat 63% van de bevroegde eigenaars op de hoogte was van het bestaan van het fiscale voordeel. Eigenaars die behoren tot de laagste sociale groep waren minder goed op de hoogte en lieten minder energiebesparende werken uitvoeren terwijl ze wonen in minder energiezuinige woningen.

Het is duidelijk dat de bevoegde overheden nieuwe initiatieven moeten ontwikkelen om burgers te informeren.

Nog een ander belangrijk aspect om de stimulerende en ondersteunende maatregelen efficiënt te houden, is de noodzaak om ze regelmatig aan te passen en te laten evolueren. Zo werden, tijdens de 8 jaar dat het fiscaal voordeel voor energiebesparende investeringen al van

toepassing was, al diverse aanpassingen aangebracht. Sommige, van tijdelijke aard, hebben gewerkt als hefboom om de activiteit weer op gang te brengen, tijdens de economische crisis van de jaren 2009-2010 (zoals de uitbreiding van de lijst van bedoelde werken tot muur- en vloerisolatie). Dankzij andere kon de maatregel efficiënter worden: dit is het geval voor de overdracht van de vermindering naar drie volgende belastbare tijdperken na de investering en voor de invoering van groene leningen.

De uitbreiding van de regeling naar huurders en het optrekken van het bedrag van het voordeel bij renovatie zijn twee andere zeer belangrijke aanpassingen die de maatregel efficiënter hebben gemaakt. Ten slotte toont het laatste voorbeeld van een aanpassing, terecht, aan dat het evalueren en aanpassen geen eenrichtingsverkeer is: de meeste energiebesparende investeringen zijn recent uitgesloten van belastingvermindering bij nieuwbouw. Deze aanpassing is verantwoord omdat het buitenkansfeet in dergelijke situaties wellicht ten volle speelde.

Een overzicht van goede praktijken bij onze burens

De buurlanden hebben ook maatregelen genomen ter ondersteuning van de energievriendelijke investeringen die belastingplichtigen hebben gedaan. Dezelfde evolutie lijkt zich te hebben voorgedaan in die landen: terwijl in het begin vooral specifieke investeringen aangemoedigd werden, is de regeling stilaan uitgebreid, zoals in België, tot het bouwen van zeer energievriendelijke woningen.

Twee recente initiatieven, het ene in Frankrijk, het andere in Nederland, zijn in het bijzonder het vermelden waard in het kader van het analyseren van de te onderzoeken goede praktijken met het oog op een mogelijke overname in België.

Groen wonen in Frankrijk

De fiscale voordelen die de Franse regelgeving toekent aan particulieren die energiebesparende werken laten uitvoeren, nemen de vorm aan van een belastingkrediet ter aanmoediging van duurzame ontwikkeling en energiebesparende investeringen. De uitgaven die in aanmerking komen, zijn vergelijkbaar met die welke in België recht geven op een fiscaal voordeel⁵⁹. In tegenstelling tot het uniform percentage van de Belgische vermindering omvat het Franse belastingkrediet verschillende percentages (15%, 25% of 40%) afhankelijk van de aard van de werken, de ouderdom van de woning en het familiaal statuut van de belastingplichtige.

Sinds dit jaar is in Frankrijk een grondige hervorming van de vastgoedfiscaliteit ingevoerd, meer bepaald met betrekking tot de tegemoetkomingen die de toegang tot eigendom vergemakkelijken. Het gaat om een hervorming van de fiscaliteit met betrekking tot de eigen woning (hoofdverblijfplaats) waar specifiek aandacht wordt

besteed aan de energieaspecten van bouwen⁶⁰. Sommige bestaande voordelen worden behouden, andere uitgebreid en nog andere afgeschaft.

Eén van de zeer belangrijke aspecten van de hervorming, wat duurzaam bouwen betreft, gaat over de regeling van de "Prêt à taux zéro", waarvan de voordelen uitgebreid werden. Deze leningformule werd specifiek ingevoerd om de aankoop van energiezuinige huizen en het verbeteren van de energieprestatie van oude woningen aan te moedigen. Deze lening werd omgevormd en kreeg een nieuwe verkorte naam: "PTZ+". Ze is voorbehouden voor de verwerving van een nieuwe of te renoveren hoofdverblijfplaats. Het bedrag van de lening hangt af van de ligging van het goed, de energieprestatie van de woning en het feit of het al dan niet om een nieuwe woning gaat.

Het bedrag van de lening wordt verminderd bij nieuwbouw die niet voldoet aan de norm voor een lage-energiewoning. Het maximaal bedrag dat geleend kan worden - uitgedrukt in percentages van het bedrag van de werken of de aankoop - ziet er als volgt uit:

Maximumbedrag van de lening (% van het transactiebedrag)*

Geografisch gebied	Nieuwe woning	
	Energiezuinig huis	Niet-energiezuinig huis
Gebied A	40%	27%
Gebied B1	35%	22%
Gebied B2	30%	17%
Gebied C	25%	15%

* Tarieflijst van de "PTZ+": <http://www.pretatauxzeroplus.com>

Met deze lening tegen nultarief wil Frankrijk het begrip "groene woning" echt erkennen: kopers en bouwers zullen aangemoedigd worden om een energiearme

59 Namelijk uitgaven voor een condensatieketel, thermisch isolatiemateriaal, regelingen voor verwarmingsstoestellen, installaties voor de productie van hernieuwbare energie en warmtepompen, recuperatie en behandeling van regenwater.

60 Afhankelijk van het soort investering komt alleen renovatie in aanmerking of zowel renovatie als nieuwbouw.
60 "Loi n° 2010-1657 du 29 décembre 2010 de finances pour 2011".

woning te verwerven en de thermische renovatiewerken die eigenaars uitvoeren, zullen een positieve invloed hebben op de verkoopwaarde van de woning.

Energieprestatie als voorwaarde bij lenen in Nederland

In Nederland is de financiële stimulans vooral gericht op bedrijfsinvesteringen (keuze van de afschrijvingstermijn voor hun milieuvriendelijke investeringen of nog toekenning van een belastingvermindering in de vorm van een milieu-investeringsaftrek). Naar particuliere bouwheren toe heeft Nederland nog geen belastingvermindering voor energiebesparingen. De zaken zouden binnenkort moeten veranderen na een interessant voorstel dat thans de goedkeuringsprocedure⁶¹ doorloopt.

Het voorstel streeft ernaar om de energieprestatie in te passen in de factoren die de hypotheekruimte bepalen. Deze aanpak past in de wil om het bouwen of aankopen van energiezuinige woningen aan te moedigen, ondanks de meerkosten die aan deze woningen verbonden zijn in vergelijking met woningen die meer energie verbruiken. De minder hoge woonlasten in energiezuinige woningen

vormen, volgens deze aanpak, een parameter die het bedrag van de lening beïnvloedt. Zo gaat het voorstel, in zijn memorie van toelichting, ervan uit dat een energiezuinige woning gemiddeld 90 € lasten minder met zich meebrengt dan een gemiddelde bestaande woning. Op jaarbasis betekent deze lastenvermindering voor kopers of bouwers een gemiddeld financieel voordeel van 1.080 €. Rekening houdend met een hypothecaire intrestlast van 5% en een fiscaal voordeel van 35% impliceert dit dat de koper van een energiezuinige woning 32.000 € meer financieringsruimte zou moeten hebben.

Deze maatregel beloont bouwheren die investeren in energiezuinigheid en die de toekomstwaarde van hun woning veiligstellen. Tevens draagt hij bij tot een verantwoorde en zorgvuldige kredietverlening.

Onze voorstellen

Het Belgische fiscale stelsel omvat stimulerende maatregelen die het ecologisch gedrag van de begunstigten van de fiscale voordelen beïnvloeden. Ons fiscaal systeem lijdt echter onder een gebrek aan een overkoepelende visie op vraagstukken die te maken hebben met het milieu en onder een gebrek aan een overkoepelende aanpak van milieu-fiscaliteit die onder andere op duurzaam bouwen gericht is.

Het halen van de Europa 2020-beleidsdoelstellingen zal niet vanzelf gaan. De uitdagingen, onder andere die waarmee de bouwsector geconfronteerd zal worden, blijven groot. Het moment is gekomen om zich vragen te stellen over de hervorming van onze ondersteunende instrumenten om ze efficiënter te maken en de inspanningen, die iedereen zal moeten leveren op het gebied van energiebesparingen, te verlichten. Daartoe pleit de Confederatie resoluut voor het uitwerken van een fiscaliteit die "meer op milieuleest geschoeid is". Een dergelijke fiscaliteit zou minstens op twee polen moeten berusten: een verlaagd btw-tarief voor duurzaam bouwen en een nieuw coherent en sterk stelsel van belastingverminderingen voor de energie-efficiëntie van gebouwen.

⁶¹ Lente-akkoord gesloten door de partners AEDES, BOUWEND NEDERLAND, NEPROM en NVB.

Groene btw

Tot nu toe kon nog geen enkel akkoord bereikt worden om op Europees niveau groene btw (met verlaagd tarief) in te voeren. De meeste lidstaten verzetten zich tegen het invoeren van een verlaagd btw-tarief buiten de gevallen die thans erkend zijn, waaronder de renovatie van woningen ouder dan 5 jaar of bij de bouw van nieuwbouwwoningen in het kader van een sociaal beleid. De motivatie voor deze weigering lijkt te vinden te zijn in de voorkeur die deze staten geven aan het nemen van maatregelen op nationaal niveau voor het toekennen van doelgerichte subsidies.

Groene btw tegen een verlaagd tarief of met nultarief is echter een doeltreffende maatregel om de ontluikende groene economie te ondersteunen. Het is cruciaal dat België de andere Europese lidstaten blijft warm maken voor het invoeren van een verlaagd btw-tarief voor duurzame goederen en diensten. Groene btw zou ook gekoppeld kunnen worden aan de problematiek van ecolabeling. Een verlaagd btw-tarief, of zelfs een nultarief, zou moeten worden ingevoerd voor de bouw (nieuwbouw of renovatie) van passiehuizen en energiezuinige gebouwen.

Sterke en efficiënte belastingverminderingen voor de energieprestatie van gebouwen

Alle ondersteunende maatregelen, fiscale en andere, die op de verschillende bestuursniveaus bestaan, moeten opnieuw tegen het licht worden gehouden en moeten in hun geheel geëvalueerd worden. Doelstelling van de evaluatie is te komen tot een nieuwe aanpak die stoelt op een gemeenschappelijke strategie en een gecoördineerd allesomvattend beleid, zowel op fiscaal gebied als op het gebied van andere milieuvriendelijke maatregelen. Zonder de bevoegdheid van ieder bestuursniveau bij het toekennen van voordelen op de helling te zetten, zal de gemeenschappelijke strategie in elk geval de mogelijkheid bieden om in te staan voor de coherentie bij het kiezen

van maatregelen, bij de communicatie en zal ze ten goede komen aan de efficiëntie van de middelen die moeten worden ingezet om de 2020-doelstellingen te halen.

Zo vermijden we onverantwoorde of nutteloze overlappingen die nu kunnen optreden of nog verschillende definities of criteria die betrekking hebben op dezelfde normen of dezelfde technische concepten.

De gemeenschappelijke strategie zou ook voorrang moeten geven aan een nieuw kader voor de toekenning van voordelen dat de klemtoon zou leggen op eenvormigere en, eventueel, striktere toekenningsvoorwaarden of dat voorrang zou geven aan het concentreren van de fiscale voordelen op de investeringen die op ecologisch vlak het meest doeltreffend zijn. De prioriteit moet liggen bij investeringen waarvan het rendement op het gebied van de vermindering van CO₂ het hoogst is.

• Een langetermijnvisie

De gemeenschappelijke strategie moet voorzien worden van een langetermijnvisie die rekening houdt met de noodzaak om de broeikasgasuitstoot geleidelijk aan, gespreid over verscheidene jaren, te verlagen en te slagen in het overschakelen op een groene economie.

De huidige fiscale stimulansen die energiebesparende werken bevorderen, gericht op bepaalde soorten werken, zijn onvoldoende aangepast aan de behoeften en kosten van grondige energiebesparende renovaties. De huidige maatregelen zouden geanalyseerd moeten worden en moeten in verband gebracht worden met alle energiebesparende technieken om ze om te vormen tot echte stimulansen voor allesomvattende energiebesparende renovaties die stoelen op de beste prijs-kwaliteitverhoudingen.

Tevens moet definitief de logica verlaten worden die erin bestaat energiebesparende werken te financieren die slechts aan de verplichte normen of de wettelijke eisen voldoen. De stimulans zou, in dat geval, gehoorloos moeten worden naar werken die de minimale normen of eisen overstijgen.

Ten slotte zal, tegen de achtergrond van een langetermijnvisie, moeten nagedacht worden over de vraag of het gepast is het voordeel bij een nieuwbouwwoning te laten afhangen van het halen van een globale energieprestatie van een bepaald niveau.

- **Meer begunstigden**

De huidige fiscale stimulansen zijn meestal bestemd voor particulieren die in privéwoningen werken laten uitvoeren. Gezinnen ondersteunen, is onontbeerlijk en dit pad moet men blijven bewandelen in de toekomst. Mogelijk moet die steun tegen dan zelfs versterkt worden.

Het feit blijft dat de markt van de energiebesparende investeringen groter is dan werken uitgevoerd voor rekening van particulieren en dat deze markt nog veel groter zal worden, met het oog op het halen van de 2020-doelstellingen: overheidsgebouwen, scholen, kantoorgebouwen, ziekenhuizen. Stuk voor stuk bouwwhereen voor wie ondersteunende maatregelen welkom zijn.

De regeling voor de verhoogde belastingaftrek voor ondernemingen die investeren in energiebesparende renovatie van industriegebouwen, die nu maar beperkt toepasbaar is, zal moeten worden opgewaardeerd door de aftrekmogelijkheid aan te passen.

- **Ingrijpen op de leningen**

Het Nederlandse voorstel dat erin bestaat het bedrag van de toegekende lening afhankelijk te maken van de energiezuinigheid van de woning moet onderzocht worden. Een dergelijke maatregel stimuleert de bouw van een energiezuinige woning sterk en het effect ervan is direct berekenbaar: de eigenaar van de woning bespaart fiks op zijn energiefactuur én geniet de toepassing van financiële voordelen die aan energiebesparende werken verbonden zijn.

De uitvoering van dit voorstel - waarvoor de energieprestatie door de kredietinstellingen moet worden meegenomen in het bedrag van de lening - zal de begunstigde van

de lening de mogelijkheid bieden te beschikken over een hoger leningbedrag om een energiezuinige woning aan te kopen of te bouwen en op die manier de klip van de meerkosten voor dit woningtype te omzeilen.

Een andere actie die op het gebied van leningen gevoerd moet worden, bestaat erin om de regeling voor de groene lening, die een succesformule is, te verlengen na 2011. De verlenging zou echter gepaard moeten gaan met een grotere eenvormigheid in de toekenningsvoorwaarden voor dergelijke leningen, die vandaag immers verschillen naargelang deze leningen op federaal niveau worden toegekend of op basis van algemene regelgevingen. Een politieke coördinatie is ook hier dus noodzakelijk.

Politieke actie van de gewestconfederaties

Veranderingen op economisch, technologisch en milieugebied: Waalse bouw op de eerste rij

Marc LEFEBVRE en Francis CARNOY⁶²

De bouwsector werd lang als niet-delocaliseerbaar en beschermd tegen buitenlandse concurrentie beschouwd. Dit is minder en minder het geval. De wereld is volop in verandering op economisch, sociaal en milieugebied en de Waalse bouw ontsnapt niet aan die uitdagingen. De bouw staat aan het begin van ingrijpende veranderingen.

Verandering nr. 1 : de globalisering van de economie

In een eengemaakte Europese markt en, ruimer bekeken, in een geglobaliseerde economie neemt de internationale concurrentie in alle fasen van de bouwkolom toe: ingenieursbureaus, productie en verwerking van materialen, verwezenlijken van bouwwerken, sanering en human resources, ... Buitenlandse bedrijven betreden onze markt, in onderaanneming en ook rechtstreeks, en dit zorgt voor nieuwe concurrentie die, hoewel ze doorgaans wettelijk is, niet noodzakelijk eerlijk is. Bouwers en leveranciers gebruiken alsmaar meer invoer (basisproducten of verwerkte producten) uit verre oorden, ondanks de stijgende transportkosten. Ten slotte werken er op onze werven alsmaar meer buitenlandse werknemers (Europese en van buiten Europa), met diverse

statuten. Dit zet meer concurrentiedruk op de ondernemingen die bij voorrang plaatselijke werknemers tewerkstellen.

Verandering nr. 2 : technologische innovatie en transformatie van de waardeketen

We beleven een geleidelijke verandering van de waardeketen die de hele sectorale kolom omspant, met op de achtergrond technologische innovatie en de vergroening van de economie.

Stroomopwaarts bevindt de keten zich in een fase van toenemende specialisatie, met het verschijnen van complexere en geprefabriceerde bouwmaterialen en -producten (composietmaterialen, enz.) (modulair en zelfs al voorgemonteerd). Een deel van de toegevoegde waarde die vroeger op de werf werd gecreëerd, wordt stroomopwaarts afgenomen (vooral bij nieuwbouw, minder bij renovatie), *a fortiori* als de prefabricage en de montage verticaal geconcentreerd zijn.

Ook stroomafwaarts bevindt de keten zich, wegens de milieueisen, in een fase van "valorisering": het bouwwerk dat aan het einde van zijn levenscyclus is gekomen (onder

62 Respectievelijk Voorzitter en Directeur-generaal van de "Confédération Construction Wallonne" (CCW).

andere de gesorteerde afvalstoffen) wordt een verhandelbaar product in een Cradle-to-Cradle-logica waarbij de recycler producent wordt ...

Wat zal er van de bouwer (monteur, installateur) geworden in dit industrieel veranderingsproces? Hij zal niet verzwaken. Verre van. Hij bekleedt een strategische plaats centraal in de kolom, door zich te specialiseren als integrator van complexe componenten. Bouwwerken worden immers assemblages van innovatieve technologieën van diverse oorsprong: nieuwe materialen, nieuwe producten, nieuwe functies (ventilatie, warmtekrachtkoppeling, hernieuwbare energie, huisautomatisering, intelligente gebouwen, akoestiek, speciale technieken, enz.). De uitvoeringstechnieken veranderen ook grondig. Als verantwoordelijke voor het eindproduct (bouwwerk) dat op de markt wordt gebracht, moet de bouwer dan ook zijn leveranciers en onderaannemers zorgvuldig kiezen, niet enkel op grond van de prijs, maar vooral op basis van het innovatieve en compatibele (integreerbare) karakter van de componenten, hun kwaliteit, hun onderhoudsvoorwaarden, enz. En dit des te meer omdat de bouwer ertoe gebracht wordt om nieuwe taken te vervullen met het op de markt komen van formules zoals de bouwteams en formules van publiek-private samenwerking (waarin volgens verschillende combinaties de uitvoeringsfase, de bouwfase, de financiering, het onderhoud en/of de exploitatie in één pakket worden gegoten), en zelfs het verschijnen van prestatiedoelstellingen. Dit zijn verschijnselen waarbij er een verschuiving optreedt bij de aannemer wat de verbintenis betreft: een "midlenverbintenis" verschuift naar een "resultaatsverbintenis", met als gevolg meer aansprakelijkheid. Met een paradox: deze extra aansprakelijkheid dreigt de bouwkosten te doen toenemen. Dit druist in tegen de eis om concurrerend te zijn om de globalisering het hoofd te bieden...

Kortom, de traditionele taken (ontwerp, productie, montage, onderhoud, recycling, enz.) lopen door elkaar. Alle gevolgen daarvan voor de toekomstige interacties tussen de spelers en voor de verandering van de reikwijdte van hun interventies zijn nu nog niet meetbaar. Maar de bouwer (integrator) blijft aansprakelijk voor de kwaliteit van het

uiteindelijke bouwwerk. Bijgevolg moeten de onafhankelijkheid en de veelzijdigheid van de bouwers-installateurs tegenover leveranciers (onder andere op het gebied van opleiding) behouden blijven, *a fortiori* met de toename van het aantal voorzieningen voor controle, zelfcontrole en certificering (van het product, van het management, van het bouwwerk, van de competentie). Omdat het uiteindelijke bouwwerk van goede kwaliteit moet zijn, krijgt de bouwer (die voor de uitvoering moet instaan) een nieuwe sleutelfunctie (naast de ontwerpers, enz.) in de waardeketen. Omdat ook de uitvoeringskwaliteit goed moet zijn, zou dat er op een dag misschien toe kunnen leiden dat er minder een beroep wordt gedaan op minder bekende of minder betrouwbare buitenlandse onderaannemers.

Verandering nr. 3: de milieu-uitdagingen en de nieuwe beroepen

De milieu-uitdagingen (klimaatveranderingen, recycling, waterbeheer, enz.) nopen tot een grondige verandering van de manier waarop gebouwen, steden en mobiliteit ontworpen en georganiseerd worden (bijna nul-energiegebouwen in 2020, duurzame stedenbouw, nul-energiesteden tegen 2050, ...). Enerzijds moet de klimaatverandering worden afgeremd door het verlagen van de CO₂-uitstoot en anderzijds moeten de bouwwerken (gebouwen en infrastructuur) aangepast worden aan de gevolgen van de klimaatverandering (bestendigheid tegen extreme weerfenomenen: hittegolven, stormen, overstromingen, branden, sneeuwdek, enz.). Er moet een reusachtige technologische sprong gemaakt worden: er is een overvloed aan, door de milieu-uitdaging, ingegeven innovatie in alle fasen van de kolom: nieuwe concepten, nieuwe materialen, nieuwe producten, nieuwe bouwtechnieken, nieuwe beroepen, enz.

In de bouw zijn "nieuwe beroepen" ofwel nieuwe disciplines (saneerders, recyclers, plaatsers van installaties zoals warmtepompen en fotovoltaïsche zonnepanelen, thermografen, auditeurs, enz.); ofwel bestaande beroepen die aan verandering onderhevig zijn (dakdekkers, schrijnwerkers, glazenmakers, elektriciens, installateurs van centrale

verwarming, enz.); ofwel nog groeiende specialisaties (plaatsen van zonnewering, ventilatie, isolatiematerialen, afdichtingsvoegen, spuiten van polyurethaan, inblazen van cellulose, asbestverwijdering, enz.) met nieuwe technieken en hogere kwaliteitseisen.

Gebouwen stoten tot 40% van de broeikasgassen uit en bieden dan ook op wereldschaal het hoogste potentieel om de CO₂-uitstoot te verlagen, onder andere door gebouwen te isoleren, en dit is des te dringender omdat de verwarmingskosten snel onbetaalbaar zouden kunnen worden voor een meerderheid van de gezinnen en de gebruikers van gebouwen. Bijgevolg is in de bouwsector het hoogste potentieel aan groene banen te vinden. Om te overleven en te groeien, moeten kansen in "groene" marktsegmenten worden gegrepen, niet enkel bij ons (de Waalse gebouwde omgeving is bijzonder oud), maar ook in het buitenland. Des te meer omdat de wereldgroei zich verplaatst naar Afrika, Azië, Amerika: er moeten niet enkel miljoenen oude woningen en infrastructuurvoorzieningen van alle types gerenoveerd worden, maar bovendien moeten er vele nieuwe woningen en infrastructuurvoorzieningen bijkomen om weldra 10 miljard inwoners te huisvesten in de wereld (tegenover 7 miljard vandaag) via snellere, efficiëntere en ... minder dure technieken. We drukken de wens uit dat onze Waalse bedrijven in de kopgroep mogen blijven en een deel van deze gigantische markt mogen veroveren.

Hoe krijgen we de Waalse bouwers in de kopgroep en hoe houden we ze daar?

Een groot aantal beleidsmaatregelen van de Waalse regering en van het Marshallplan, uitgevoerd in samenwerking met de CCW, gaan in die richting. We geven als voorbeeld de Alliantie Werkgelegenheid-Milieu, die er niet alleen in bestaat duizenden overheids- en privégebouwen te isoleren om de CO₂-impact van Wallonië te verkleinen, maar die er ook op gericht is de hele sector te "upgraden" naar meer "duurzaamheid" met het ontwikkelen van opleidingsprogramma's, duurzame bestekken, kwaliteitslabels, webportalen, enz. De Alliantie plant ook een project voor een "centrum voor uitmuntendheid" voor duurzaam bouwen, een partnerplatform dat de spelers uit de bouwsector, het sectoraal onderzoek, de opleiding en de leveranciers groepeerd om de interacties te bevorderen. We denken ook aan de recente oprichting van de 6de concurrentiecluster Greenwin die bouw en chemie verenigt om technologisch onderzoek te stimuleren bij het ontwerpen, plaatsen en recyclen van materialen en om Wallonië een plaats te geven in de wereldtop van R & D. Technische innovatie zou moeten bijdragen tot het verhogen van de bouwkwiteit door de eindkosten ervan te verlagen. Minister J.-C. Marcourt verklaarde recent, over Greenwin, dat *"het erop aan zal komen in kaart te brengen hoe, in de bouwsector, aan de bedrijven de mogelijkheid geboden zal worden te beschikken over een distributiekanaal waar ze materialen kunnen aankopen. Dat zal bouwbehoeften opleveren, maar ook onderzoeksnoden. Deze synergie die binnen de 6de cluster wordt georganiseerd moet dus een sterke economische ontwikkeling doen ontstaan"*.

Het WTCB en het OCW ondersteunen de CCW in haar strategieën die ze samen met de Waalse regering uitstippelt voor duurzame ontwikkeling en de sector rekent op de onderzoekscentra om de bedrijven zo efficiënt mogelijk te begeleiden bij hun innovatiebehoeften.

De CCW neemt, samen met haar publieke en private partners, ook deel aan nog andere acties om de sector voor te bereiden op toekomstige uitdagingen, zoals clus-

tering (Cap2020, Ecoconstructie, enz.), de normalisering van gerecycleerde producten, levenscyclusanalyses van producten, traceerbaarheid van afvalstoffen, het uitwerken van instrumenten voor milieubeheer in de onderneming, het opstellen van milieuclausules en kwaliteitslabels, de publicatie van praktijkgidsen en - last but not least - het ontwikkelen van alsmaar doelgerichtere opleidingen (groene beroepen, ICT, enz.).

In het kader van de nieuwe groene markten moeten er immers oplossingen worden gevonden zodat onze bedrijven kunnen beschikken over het geschoolde personeel dat ze nodig hebben. De meeste bouwberoepen hebben te kampen met aanwervingsmoeilijkheden (knelpunten). Er zijn reusachtige uitdagingen op het gebied van vaardigheden. In de eerste plaats moeten de technische beroepen opgevoerd worden bij de jongeren via acties zoals Euroskills en Worldskills. Algemeener gesteld, moet het inrichten van opleidingen op een andere leest geschied worden door meer in te zetten op een multidisciplinaire aanpak want de uitvoeringskwaliteit en het respect voor het werk van de andere beroepsgroepen garanderen het eindresultaat.

Overigens moet wie kandidaat is voor een bouwberoep zo snel mogelijk kennismaken met de bedrijfsrealiteit, wat mogelijk is door leer-werktrajecten, een pedagogische methode die de sector wil ontwikkelen (in samenwerking met IFAPME en de FOREM) voor werkzoekenden (er blijft een kweekvijver met 17.000 "bouwwerklozen", die spijtig genoeg laaggeschoold zijn...). We benadrukken dat het belangrijk is dat de FOREM zo veel mogelijk werkzoekenden uit die kweekvijver activeert (anders komt men steeds meer buitenlandse werkrachten op de werven tegen). JobFocus, bijvoorbeeld, is een plan om de knelpunten aan te pakken. Het werd ingevoerd door het Marshallplan en er wordt gemeten in hoeverre de werkzoekenden klaar zijn voor de verschillende beroepen, met daarbij meer aandacht voor de milieuberopen (in ruime zin). Een

uitgebreid opleidingsplan voor werkzoekenden moet worden opgestart om in te spelen op de verwachte stijging van de vraag naar duurzaam bouwen.

Duurzaam bouwen, hoofdtrouw om Wallonië te herstructureren

Via al zijn acties hoopt de sector dat de bouw en de materialen van de toekomst door de overheid definitief zullen worden erkend als een zeer belangrijke strategische stakeholder voor de economie en de werkgelegenheid, niet enkel op de binnenlandse markt waar het potentieel groot⁶³ blijft, maar ook naar het buitenland toe, vooral tegen een achtergrond van toenemende wereldwijde concurrentie.

Bijgevolg moet er geanticipeerd worden en moeten de grote wereldwijde uitdagingen (met regionale impact) die hierboven werden vermeld, worden ingepast in een multisectorale strategie rond de bouw. Deze uitdagingen zijn soms bedreigingen en vergen, als voorwaarde om onze bedrijven te laten overleven en te laten groeien, een aanpassingsvermogen en sterke antwoorden van zowel de overheid als de sector zelf, om de concurrentiekracht van onze bedrijven op technologisch, sociaal en economisch vlak te versterken.

De Waalse regering legt zich daar op toe in verschillende opzichten, zoals we gezien hebben, via het Marshallplan, om onze bedrijven aan de top te krijgen (en/of te behouden) wat kwaliteit en innovatie betreft: de inspanning moet niet verminderd worden, wel integendeel... De CCW werkt hier ook aan mee, niet enkel via de verschillende acties en samenwerkingsverbanden die hierboven vermeld werden, maar eveneens door de sector attent te maken op buitenlandse markten, dichtbij of veraf, (in samenwerking met de Confederatie Bouw, de clusters en andere spelers), via officiële handelsmissies naar het buitenland, Europese programma's, de publicatie van een vademecum voor werven in het buitenland, enz.

63 Er bestaat nog een echt intern groeipotentieel voor de Waalse bouw, zowel op sociaal vlak (crèches, seniorencentra, scholen, ziekenhuizen, woningen, enz.), op milieuvlak (energiebesparende renovaties, sanering van brownfields en waterzuivering, enz.) als op economisch vlak (transportinfrastructuur, gebouwen, industrieterreinen,

enz.), zonder de stedelijke herwaardering te vergeten. 10.000 extra banen zouden in de Waalse bouwsector gecreëerd kunnen worden tegen 2015. Maar noch dit interne marktpotentieel - noch de werkgelegenheid die hiermee gepaard gaat - is nog langer beschermd tegen buitenlandse concurrentie, en het is vooral niet onbeperkt.

De Alliantie Werkgelegenheid-Milieu in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Philippe GILLION en Jean-Christophe VANDERHAEGEN ⁶⁴

De huidige en toekomstige uitdagingen van de bouw zijn ongetwijfeld het tekort aan arbeidskrachten en het inpassen van duurzame bouwtechnieken in onze werken. Deze uitdagingen zijn ook actueel voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, dat zich ambitieuze doelstellingen inzake het isoleren van gebouwen heeft gesteld. Aangezien, enerzijds, de verwarming van gebouwen in Brussel verantwoordelijk is voor bijna 70% van de CO₂-uitstoot en aangezien, anderzijds, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met een hoge werkloosheid kampt (in 2010 telde men ± 120.000 werklozen), is het gemakkelijk te begrijpen waarom de bouwsector DE sector bij uitstek is om deze doelstellingen te halen, zowel op milieugebied als wat werkgelegenheid betreft. Ter herinnering: de sector van de bouw en de renovatie in Brussel is een fundamentele niche voor de werkgelegenheid aangezien hij goed is voor meer dan 25.000 banen, loontrekkenden en zelfstandigen samen.

Om die redenen heeft de Brusselse regering, tijdens haar regeerverklaring van 2009, het plan opgevat om een Pact voor een Duurzame Stedelijke Groei en een Alliantie Werkgelegenheid-Milieu te lanceren om de economische groei en het creëren en behouden van plaatselijke, niet-delocaliseerbare banen te bevorderen. Gelet op haar kenmerken en op het dynamisme van onze beroepsorganisatie werd duurzaam bouwen gekozen als eerste as voor de uitvoering van deze Alliantie Werkgelegenheid-Milieu.

De Confederatie Bouw Brussel-Hoofdstad heeft al jarenlang belangstelling voor leefmilieu en werkgelegenheid. In 2008 werd zelfs een cel Energie-Leefmilieu opgericht. Ze organiseert sindsdien tal van sensibiliserings- en informatiecampagnes voor de bouwbedrijven. Ze heeft ook een praktische handleiding over duurzaam bouwen gepubliceerd die gratis wordt verdeeld onder de bouwbedrijven en die tot doel heeft bouwbedrijven te helpen om alle thema's van duurzaam bouwen beter te begrijpen, bijvoorbeeld de regelgeving betreffende de Energieprestatie van Gebouwen (EPB), de stedelijke biodiversiteit, de kosten, het beheer van een duurzame bouwplaats, enz. Bovendien worden er ook werkgelegenheidsacties gevoerd door de CBB-H, ter attentie van jongeren, door werfbezoeken te organiseren om ze warm te maken voor de verschillende bouwberoepen of door tal van initiatieven voor werkzoekenden op het getouw te zetten.

Gesterkt door haar ervaring op dit gebied begrijpt de CBB-H goed dat het tekort aan arbeidskrachten en de milieu-uitdagingen niet enkel problematieken zijn die aangepakt moeten worden, maar in de eerste plaats kansen zijn die onze sector moet grijpen. Om die reden heeft de CBB-H, toen eind 2009 de Brusselse regering en in het bijzonder Minister Evelyne Huytebroeck, bevoegd voor leefmilieu, en Minister Benoît Cerexhe, bevoegd voor werkgelegenheid, besloten om een eerste as van de Alliantie Werkgelegenheid-Milieu betreffende duurzaam bouwen op te starten zich meteen voluit hiervoor geëngageerd.

64 Respectievelijk Voorzitter en Directeur-generaal van de Confederatie Bouw Brussel-Hoofdstad (CBB-H).

Tussen april 2010 en februari 2011 heeft de CBB-H heel actief meegewerkt aan de uitwerfphase voor de Alliantie Werkgelegenheid-Milieu, die verliep via overleggroepen. Die groepen bestonden uit publieke en private partijen die in totaal circa 110 organisaties hebben samengebracht. De CBB-H nam deel aan alle workshops om de sector optimaal te vertegenwoordigen. De verschillende workshops hadden tot doel de tekorten te analyseren die in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bestaan, en daarna, concrete oplossingen te vinden voor de vastgestelde problemen en actiesporen te bedenken.

Na een jaar intensieve arbeid werd de Alliantie Werkgelegenheid-Milieu op 25 februari 2011, tijdens de bouwbeurs Batibouw, ondertekend door de verschillende partners waaronder de regering, de CBB-H, het Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf (WTCB), Leefmilieu Brussel, Actiris, het Fonds voor Vakopleiding in de Bouwnijverheid (fvb-ffc Constructiv), Bruxelles-Formation, het Instituut ter bevordering van het wetenschappelijk onderzoek en innovatie van Brussel (Innoviris), Syntra, het Centrum van Studies, Onderzoek en Acties in Architectuur (CERAA),

enz. Deze ondertekening gaf het vertreksein voor de volgende stap, de uitvoering van de acties die werden bedacht tijdens het eerste gedeelte van het alliantieproces. Het resultaat van dit overleg is immers dat er 44 actiefiches werden uitgewerkt.

2011 en 2012 zullen dus sleuteljaren zijn voor de transitie van de sector naar duurzaam bouwen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Specifieke acties zullen worden opgezet en die zullen de verschillende thema's van die eerste as "duurzaam bouwen" van de Alliantie Werkgelegenheid-Milieu behandelen: onderwijs, uitmuntendheid, financiering, opleiding, inschakeling, hulpinstrumenten voor bedrijven, onderzoek en innovatie, technische grondslagen en een transversale as.

Hieronder enkele voorbeelden van acties die de CBB-H zal voeren:

- **Het opzetten van een opleidingsplatform.** Het eigen personeel opleiden werd inderdaad gekozen door de Alliantie. De CBB-H zal de oprichting van een platform aansturen dat zich, enerzijds, zal bezighouden met het in kaart brengen van de opleidingsbehoeften van de bedrijven en, anderzijds, een all-inservice zal verlenen om het inrichten van opleidingen duurzaam bouwen binnen de bedrijven te stimuleren, daarvoor inlichtingen te vergaren en ondersteuning te bieden. Het is immers niet altijd gemakkelijk om zijn weg te vinden in de waaier van de verschillende beschikbare opleidingen en dit platform zal dus tot doel hebben het leven van de bedrijven uit de sector te vergemakkelijken op het gebied van opleiding.
- **Het organiseren van bezoeken aan duurzame werven en bedrijven die duurzaam bouwen** voor jonge leerlingen uit het kwalificerend onderwijs. Op onderwijs mikken, is één zaak, maar de jongeren moeten ook naar het bouwvakonderwijs gelokt worden. Een "week van duurzaam bouwen" zou ook georganiseerd moeten worden die leerlingen uit het laatste jaar de mogelijk-

heid zou bieden om aan jongere leerlingen de verschillende bouwberoepen voor te stellen die in Brussel worden aangeleerd.

- **Het uitwerken van begeleidingsinstrumenten voor de bouwbedrijven** over de meest gangbare energiebesparende werken bij particulieren, om een betere uitvoeringskwaliteit te garanderen.
- **Het uitwerken van een webportaal** om bijgewerkte informatie over duurzaam bouwen ter beschikking te stellen van de vakmensen, of het nu gaat om energie, geluidsisolatie, over toegankelijkheid van gebouwen of nog over rationeel waterbeheer.

De Alliantie zal ook aanwervingsprocedures op het getouw zetten waarmee de bedrijven de witte raaf kunnen vinden. Op die manier kunnen bedrijven werkzoekenden in dienst nemen die eerst gescreend werden, dit betekent dat hun technische vaardigheden en hun motivatie om in de sector te komen werken werden getest.

Deze eerste as rond "duurzaam bouwen" beklemtoont de cruciale rol van onze sector bij het bouwen aan de duurzame stad van de toekomst. Dit zal ook de gelegenheid bieden om aan te tonen dat de bouwbedrijven de uitdagingen en kansen van morgen aankunnen.

Bouw cruciaal voor milieu en welvaart in Vlaanderen

Christophe MAES en Marc DILLEN⁶⁵

Grote ecologische en economische impact

De impact van de bouw in Vlaanderen is groot. Enkele kerncijfers op dit vlak zijn illustratief:

- Het bouw- en sloopafval vertegenwoordigt 30% van alle afvalstoffen die jaarlijks in Vlaanderen vrijkomen. In gewicht is het bouw- en sloopafval driemaal belangrijker dan de afvalstoffen die bij de huishoudens worden verzameld. Elk percentage bouw- en sloopafval dat kan worden gerecycleerd, betekent zo'n 100.000 ton per jaar die minder moet worden gestort of verbrand.
- Gebouwen vertegenwoordigen nog altijd 40% van het totale energieverbruik in Vlaanderen. De laatste jaren heeft vooral de industrie belangrijke inspanningen geleverd om haar energieverbruik te verminderen. Het potentieel voor verdere besparingen is daar gering geworden. Vandaar dat de Europese Unie het komende decennium vooral in de bouwsector het energieverbruik wil verminderen.
- De bouw zelf stelt in Vlaanderen ongeveer 150.000 mensen tewerk (arbeiders, bedienden en zelfstandigen samen). Ondanks de crisis heeft deze tewerkstelling de laatste jaren goed standgehouden. Bovendien creëert elke job in de bouw minstens een bijkomende job in de bouwverwante sectoren: bij ontwerpers, leveranciers en producenten. Dat heeft de SERV⁶⁶ berekend. Op die manier zijn ongeveer 300.000 Vlamingen rechtstreeks of onrechtstreeks afhankelijk van de opdrachten die de bouwbedrijven kunnen uitvoeren.

De uitdagingen die tijdens het komende decennium op de bouw afkomen, zijn al even indrukwekkend. We vermelden, tegen deze achtergrond, de volgende gegevens:

- Op dit ogenblik is in Vlaanderen minder dan 1% van de nieuwe woningen bijna energieneutraal. Tegen eind 2020 moet 100% van de nieuwe gebouwen bijna energieneutraal zijn.
- Ongeveer drie vierde van het Vlaams woningbestand dateert nog van vóór 1980 en is dus slecht of niet geïsoleerd. Ongeveer twee miljoen woningen moeten dus energiezuiniger worden gemaakt of door energiezuinige nieuwbouw worden vervangen.
- Tegen 2020 moeten wij 13% van ons energieverbruik uit hernieuwbare energiebronnen betrekken. Volgens het laatste beschikbare cijfer bij Eurostat (2008) bedroeg dit aandeel in ons land slechts 3,3%.
- Ongeveer 90% van het bouw- en sloopafval wordt momenteel gerecycleerd, maar slechts een fractie van een paar 100.000 ton vindt al een hoogwaardige toepassing in een structureel bouwelement.

De bouwsector zal ook moeten rekening houden met de demografische druk en met de druk van de vergrijzing. België is binnen Europa één van de landen met een snel groeiende bevolking in een omgeving waarin de ruimte alsmaar schaarser wordt.

⁶⁵ Respectievelijk Voorzitter en Directeur-generaal van de Vlaamse Confederatie Bouw.

⁶⁶ Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen.

Correcties op marktwerking

Uit een enquête die de Vlaamse Confederatie Bouw (VCB) in 2010 bij haar leden uitvoerde, is duidelijk gebleken dat bouwbedrijven wel degelijk innoveren en dat het beter doen inspelen van hun aanbod op de vraag van de markt hun voornaamste drijfveer vormt. Milieuoverwegingen kwamen ook al aan bod, zij het in mindere mate, maar het is hun aanvoelen dat bijvoorbeeld het hergebruik van materialen en een milieuvriendelijker bouwproces in de toekomst aan belang zullen winnen.

Volgens de Amerikaanse econoom Harold Hotelling functioneerde het mechanisme van vraag en aanbod ook bij alsmat schaarser wordende grondstoffen. Uiteindelijk zouden de prijzen hiervoor exponentieel stijgen. Volgens de VCB zijn daarbij slechts twee correcties te maken: de negatieve rol van de onzekerheid (over de nog resterende voorraden, bijvoorbeeld van brandstoffen) en de noodzaak om ook negatieve klimaateffecten in de marktprijzen te integreren, wat de markt normaliter zelf niet doet. Daarvoor moet dan de overheid optreden.

Innovatie zal er sowieso komen onder impuls van de markt, met name in de milieusector. Maar de overheid kan dit innovatieproces wel in belangrijke mate versterken. Van groot belang is dat ze een kader schept dat op langere termijn zekerheid biedt, bijvoorbeeld door haalbare doelstellingen op lange termijn vast te leggen. Door activiteiten met een negatief effect op het leefmilieu, zoals het storten van afvalstoffen, door middel van heffingen te ontmoedigen, kan zij ruimte creëren voor milieuvriendelijkere alternatieven, zoals het sorteren en recyclen van afval. Ten slotte is het heel belangrijk dat de overheid zelf voldoende en tegelijk slim investeert, in samenwerking met de private sector via PPS en in projecten die de economie duurzaam versterken. Dat is de essentie van de eco-Keynesiaanse aanpak die de VCB voorstaat. De Britse econoom John Maynard Keynes pleitte voor een verhoging van de overheidsinvesteringen in periodes van laagconjunctuur. Om

tot een duurzame economische heropleving te komen, is volgens de VCB dus meer nodig dan dat.

Slimme overheidsinvesteringen

Naarmate de bouwsector zal kunnen bijdragen tot het halen van de Europese doelstellingen bepaald door het Energie-Klimaatpakket (20/20/20-doelstellingen)⁶⁷ zal hij ook een belangrijke bijdrage kunnen leveren tot de nieuwe Europa 2020-strategie om naast duurzame groei ook inclusieve groei te realiseren.

Want echt duurzame bouwprojecten zullen heel wat extra jobs opleveren, in eerste instantie voor technische beroepen met een hoge toegevoegde waarde (wetenschappers, ingenieurs, auditors, ontwerpers, energiedeskundigen, enz.), maar in een latere fase, naarmate de nieuwe technologieën meer ingeburgerd geraken, ook voor lager geschoolde werknemers.

Er bestaat momenteel een grote bezorgdheid over te hoog oplopende overheidstekorten. Maar volgens de VCB is het mogelijk een beleid te voeren met een grote

67 Ter herinnering: de 20/20/20-doelstellingen staan voor: 20% verlaging van de broeikasgassen, 20% minder energieverbruik en 20% hernieuwbare energie.

tewerkstellingsmultiplicator zonder de overheidsschuld fors te doen toenemen. Overheidsopdrachten vertegenwoordigen ongeveer één vierde van de bouwmarkt. Om de jarenlange achterstand bij het onderhoud van het Vlaamse overheidspatrimonium in te halen en tegelijk duurzamere nieuwe overheidsprojecten te realiseren, moeten de overheidsinvesteringen met 20% kunnen stijgen.

Op langere termijn zal deze initiële meeruitgave tot minder onderhoudsuitgaven en energiekosten leiden, waardoor de budgettaire last op langere termijn beperkt zal zijn. Tegelijk bestaan er instrumenten die bijkomende investeringen mogelijk maken, maar toch het begrotingstekort niet plots doen stijgen. Zo kan de overheid voor de uitvoering van energiebesparende investeringen een beroep doen op ESCO's (Energy Saving Companies). Die laten zich financieren op basis van de uitgespaarde energiekosten.

Tegelijk kan de overheid, om het volume aan overheidsinvesteringen verder aan te vullen, met PPS-projecten werken. Die projecten kunnen buiten de overheidsschuld blijven, omdat ze meer dan bij traditionele opdrachten risico's bij de private partner leggen. Ze zullen per definitie duurzamer zijn omdat de private partner bijna altijd het langetermijnonderhoud op zich zal moeten nemen.

Met San-Invest blackfields versneld ontwikkelen

Op het jongste VBOC⁶⁸ heeft de VCB het PPS-instrument "San-Invest" voorgesteld. Deze vorm van publiek-private samenwerking maakt het mogelijk op korte termijn een groot aantal blackfields te saneren en ze tegelijk te bebouwen met nieuwe woningen, bedrijven en gemeenschapsvoorzieningen. De Vlaamse regering heeft zich ertoe verbonden hiermee een aantal pilootprojecten op te starten.

Bodemsaneringsprojecten kunnen een belangrijk hefboomeffect naar andere investeringen bieden. Een voorbeeld, in deze context, is de sanering van de Asphaltco-site in Asse. De sanering zelf kost 10 miljoen €. Die sanering maakt het wel mogelijk op het gesaneerde terrein voor 25 miljoen € bijkomend te investeren in allerlei gemeenschapsvoorzieningen: een nieuwe weg, een nieuw sportcomplex, een nieuwe brandweerkazerne, enz. Op die manier brengt 1 € investeren in saneringswerken 2,5 € bijkomende investeringen teweeg.

De saneringskosten voor blackfields zijn echter zo hoog dat de herontwikkelingskosten nooit kunnen worden terugverdiend door de mogelijke opbrengsten. De overheid moet hierin dus tussenkomen. Maar als de overheid de nodige middelen onmiddellijk op tafel moet leggen, kan zij slechts voor een beperkt aantal sites een hefboomeffect laten spelen.

Deze vaststelling bevestigt dat het belangrijk is een nieuw instrument in het leven te roepen met als werktitel "San-Invest" dat sanering en herontwikkeling in één enkele operatie wil bundelen en dit gezamenlijk op de markt wil brengen. Een aannemerscombinatie prefinanciert het project, staat in voor ontwerp, sanering en bouw, evenals in bepaalde gevallen voor het onderhoud van de site op lange termijn. Ze wordt niet in één keer vergoed, maar krijgt van de overheid jaar na jaar en gedurende 30 jaar een beschikbaarheidsvergoeding. De overheid moet haar aandeel hierin slechts geleidelijk aan betalen. Op die manier wordt het mogelijk het hefboomeffect zoals het bij de Asphaltco-site in Asse heeft gewerkt op korte termijn op een vijftal andere sites te herhalen.

Betrouwbaar eco-Keynesiaans kader

Om de private bouwopdrachten te stimuleren die ongeveer drie vierde van de bouwmarkt vertegenwoordigen, en om de private projecten tegelijk ook duurzamer te

68 VBOC staat voor Vlaams Bouwoverlegcomité, het jaarlijks overleg tussen de Vlaamse regering en de Vlaamse bouwsector.

maken, onder meer op het vlak van energieverbruik, spaarzaam omgaan met grondstoffen en gronden, heeft de overheid vooral tot taak een betrouwbaar regelgevend kader te scheppen.

Een heel illustratief voorbeeld in dit verband betreft de verdere verlaging van het E-peil tot het niveau van de bijna energieneutrale gebouwen die de Europese Unie in het verlengde van de aangepaste energieprestatierichtlijn tegen eind 2020 voorschrijft. Deze verlaging kan een zeer hoge tewerkstellingsmultiplicator teweegbrengen als de overheid erin slaagt drie groepen mee te krijgen:

- Vooreerst moet de verlaging zo gebeuren dat private opdrachtgevers ervan overtuigd blijven dat een lager E-peil effectief aanleiding zal geven tot een lager energieverbruik. Naarmate het maximale E-peil verder wordt verlaagd, moet het zelfs steeds nauwkeuriger het werkelijk energieverbruik weergeven. Voor een goede werking van de markt is het ook belangrijk dat de Vlaamse overheid een ontwikkelingspad op langere termijn uittekent zodat duidelijk is welk maximaal E-peil tegen welk jaar zal moeten worden gehaald. Intussen heeft de Vlaamse regering alvast beslist vanaf 1 januari 2012 het E70-peil als maximum te hanteren en vanaf 1 januari 2014 het E60-peil als maximum. Hoe het maximale E-peil daarna verlaagt, zou eind 2011 duidelijk moeten worden.
- In tweede instantie moeten de financiële instellingen ervan overtuigd worden om in hun kredietpolitiek systematisch rekening te gaan houden met de energiezuinigheid die uit een lager E-peil blijkt. Ze moeten bereid zijn meer middelen ter beschikking te stellen aan opdrachtgevers die meer in een duurzaam gebouw investeren en dus op termijn lagere woonkosten en daardoor een bredere afbetalingscapaciteit zullen hebben.
- Ten slotte zijn er nog de ontwerpers en aannemers. Die moeten in staat zijn niet enkel *a priori* (op papier), maar ook *a posteriori* (bij de ingebruikname) tot gebouwen

te komen waarin het energieverbruik afneemt en die ook bouwtechnisch betrouwbaar zijn.

John Maynard Keynes bepleitte in de jaren '30 het optrekken van de overheidsinvesteringen als remedie voor de crisis. De VCB stelt in de plaats een eco-Keynesiaans beleid voor. Overheidsinvesteringen blijven daarbij een belangrijke rol spelen. Maar meer dan bij Keynes is de overheid gericht op projecten die onze economie duurzaam versterken, en op omkaderende acties die zo nauw mogelijk bij de markt aansluiten maar haar bijvoorbeeld corrigeren voor een aantal negatieve milieueffecten. Op die manier zullen de effecten die de VCB heeft berekend - extra groei, extra tewerkstelling, verbeterde handelsbalans - ook van duurzame aard zijn.

Bouw als bron voor milieu-innovaties

In haar jaarrapport voor 2008-2009 over bouwen aan milieu en energie heeft de VCB al gewezen op het belang van een beleid dat inspeelt op de vraag naar aangepaste gebouwen voor een stijgende en vergrijzende bevolking waarmee tegelijk op het verbruik van fossiele en andere grondstoffen bespaard kan worden. Innovatie is een belangrijk element om met minder middelen meer te kunnen realiseren. Het spreekt dan ook vanzelf dat innovatie het thema van het visierapport van de VCB voor 2010 ge-

worden is. Verschillende factoren, die een drijvende dan wel een belemmerende rol spelen, beïnvloeden innovatie in de bouw op het vlak van duurzaamheid en milieu. De bijgevoegde tabel illustreert deze invloed.

Groen witboek over bouwinnovatie

De VCB heeft dit schema intussen verder verwerkt in een witboek Bouwinnovatie dat zij op 7 april 2011 heeft overhandigd aan Vlaams Minister van Innovatie Ingrid

Drijfveren en belemmeringen voor innovatie op vlak van duurzaamheid en milieu

	Drijfveren voor innovatie	Mogelijk positief effect	Mogelijke belemmeringen
Vraag naar grondstoffen voor de bouw	Op langere termijn stijgende prijzen omwille van toenemend tekort	Dwingen tot meer recyclage, hoogwaardiger hergebruik, meer Cradle-to-Cradle en zelfs tot meer hernieuwbare producten	Bestekken die primaire grondstoffen blijven voorschrijven. Beperkte bouwtechnische kwaliteit van de gerecycleerde producten of geen aantoonbare kwaliteit
Vraag naar fossiele brandstoffen	Op langere termijn stijgende prijzen omwille van toenemend tekort	Leiden tot hogere vraag naar energiezuinige gebouwen, tot meer decentrale energieproductie via hernieuwbare energie en de noodzaak van een "smart grid"	Onzekerheid over de nog beschikbare voorraden. Negatieve klimaateffecten onvoldoende geïntegreerd in de prijzen voor fossiele brandstoffen
Nieuwe eisen	Europese doelstellingen op vlak van energiebesparing en hernieuwbare energie tegen 2020. Door private sector ontwikkelde duurzaamheidsmaatstaven	Versterken de toenemende vraag naar almaar energiezuinigere constructies. Leiden naar prestatiegerichte in plaats van naar middelen-gerichte bestekken	Te weinig transparante duurzaamheidsinstrumenten, zoals het energieprestatiecertificaat. Onzekerheid over het te volgen groeipad. Documenten die onvoldoende aangeven hoe producten zich gedragen in gebouwen

Lieten. Het witboek benadrukt hoe belangrijk bouwinnovatie is om vier grote maatschappelijke uitdagingen aan te gaan: Vlaanderen uitbouwen tot groene logistieke draaischijf, de energie-efficiëntie in gebouwen fors opdrijven, minder grondstoffen in de bouw gebruiken en aangepaste woonvormen voor een groeiende én vergrijzende bevolking realiseren. Eveneens van cruciaal belang is dat de oplossingen hiervoor betaalbaar, gezond, comfortabel en technisch duurzaam zijn. Daarvoor is niet alleen innovatie nodig op het vlak van technieken en producten maar ook op het gebied van bouwprocessen. Het is dus een zeer groen witboek geworden. Duurzame ontwikkeling staat erin centraal. De VCB heeft voor haar witboek nauw samengewerkt met het Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf (WTCB) en het Opzoekingscentrum voor de Wegenbouw (OCW).

De minister reageerde alvast enthousiast. Slechts ongeveer 2% van de onderzoekssubsidies van het IWT⁶⁹ ging de laatste jaren naar de bouwsector. De minister beloofde na te gaan hoe de subsidie-instrumenten beter aangepast kunnen worden aan de bouw en hoe de bouw tot meer voorstellen voor innovatieve projecten kan worden gestimuleerd. Tevens heeft zij aan de Vlaamse Raad voor Wetenschap en Innovatie (VRWI) gevraagd een innovatieregiegroep Bouw op te richten.

Toch valt niet te ontkennen dat de bouw innovatieve projecten ontwikkelt, zoals het "Smart GeoTherm"-project bewijst, waarvoor het IWT recentelijk 4 miljoen € heeft toegezegd. De door dit project voorgestelde oplossing bestaat erin het gebouw te isoleren tot op het niveau waar de netto warmtebehoefte grotendeels kan worden ingevuld met hernieuwbare energie. Vervolgens wordt gebruik gemaakt van een aantal intelligente en geïntegreerde technieken zoals tijdelijke thermische energieopslagsystemen voor de korte of de lange termijn in structurele massa of de bodem (al dan niet in combinatie met flexibele opslagsystemen), nieuwe ontwikkelingen op het gebied van grondgekoppelde warmtepompen en

slimme sturingssystemen om het proces maximaal te voeden door goedkope en/of hernieuwbare energie. Deze technieken worden op dit ogenblik in minder dan 2% van het jaarlijkse nieuwbouwvolume in Vlaanderen toegepast. Zowat de helft van de gebouwen in de categorie "middelgrote en grote volumes" zou tegen 2020 met deze technieken uitgerust kunnen worden.

69 Vlaams Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie.

De ervaring van de sectorale onderzoekscentra

De sector voorbereiden op een groene en duurzame economie: een taak voor het WTCB

Jan DESMYTER, Johan VAN DESSEL en Olivier VANDOOREN⁷⁰

Milieu en duurzame ontwikkeling zijn al langer dan vandaag actuele thema's, in het bijzonder in de bouwsector. Gebouwen en de infrastructuur hebben immers heel wat positieve en negatieve effecten op het leefmilieu en de maatschappij. Om er maar enkele te noemen:

- De bouwsector is één van de grootste verbruikers van natuurlijke grondstoffen en veroorzaakt in massa ongeveer 25% van de Europese afvalberg.
- Gebouwen staan in voor ± 40% van het primaire energiegebruik en voor zo'n 40% van de CO₂-emissies.
- Mensen leven, werken en spenderen hun vrije tijd voor zowat 90% in een binnenomgeving. Voor andere industrietakken is de bouw essentieel: zonder gebouwen geen productie of dienstverlening.
- Meer dan de helft van de wereldbevolking leeft in een stedelijke omgeving. De kwaliteit van de stedelijke en bebouwde omgeving heeft een directe invloed op het welbehagen en veiligheidsgevoel van de mens.
- De bouwsector staat in voor heel wat directe en indirecte tewerkstelling. Samen met de toeleveranciers is de bouwsector verantwoordelijk voor zo'n 15 à 18% van de tewerkstelling.

Het maatschappelijk en economisch belang van de energievoorziening en de klimaatverandering zorgt ervoor dat de energie-efficiëntie en het verlagen van de CO₂-emissies van gebouwen nu zonder twijfel het meeste aandacht trekken. Door het creëren van een regelgevend en normatief kader probeert men stapsgewijs de energieprestatie van nieuwe gebouwen en het bestaande gebouwenbestand te verbeteren. Uiteraard zal dit aanleiding geven tot meer werkzaamheden voor de bouwbedrijven, aangepast aan de doelstellingen inzake energieprestatie. Maar zoals uit deze bijdrage mag blijken, genereren de andere milieu- en duurzaamheidsthema's ook bijkomende activiteit in de bouwsector. Het WTCB tracht de sector hierop voor te bereiden met aangepaste en vooruitstrevende onderzoeksactiviteiten, informatie, begeleiding en vorming.

Energie en klimaat

Het geleidelijk aan verhogen van de energieprestatie van gebouwen de volgende jaren, het vanaf 2021 overschakelen op het verplicht bouwen van nieuwe bijna nul-energiegebouwen en de omvangrijke extra verlagingen

⁷⁰ Ingenieurs bij het Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf (WTCB).

van de CO₂-emissies die de komende decennia verwacht worden, zullen een aanzienlijke impact hebben op de bouwwereld en op haar bedrijven.

Het is duidelijk dat er heel wat economische activiteit en tewerkstelling geassocieerd zal zijn aan het renoveren en vernieuwen van het bestaande gebouwenbestand en het installeren van nieuwe, innovatieve en energie-efficiënte technologie. Maar deze evolutie zal ook impact hebben op de bouwwijze en de complexiteit van projecten. Er zal meer vakkennis en expertise nodig zijn om alle doelstellingen gerealiseerd te krijgen.

Alle takken van het bouwbedrijf zullen betrokken partij zijn.

- Ruwbouwaannemers zullen alsmaar met grotere isolatiediktes geconfronteerd worden. Dit geldt ook voor de aannemer-dakwerker. De integratie van zonnecollectoren en zonnecellen op gevels en daken maken de uitvoering er in ieder geval complexer op. Ook in de binnenaafwerking zullen nieuwe materialen toegepast worden: fase veranderende materialen kunnen bv. bijdragen tot een beter binnenklimaat.
- Het schrijnwerk zal evolueren naar perfecte lucht- en waterdichtheid en op het vlak van de beglazing zijn er spectaculaire verbeteringen op het vlak van thermische isolatiewaarde te verwachten, met onder meer "triple glazing", "vacuum glazing" en de evolutie naar intelligente beglazing.
- De installateurs van verwarming, koeling en ventilatie zullen moeten omgaan met andere energiebronnen, hogere rendementen en complexere besturings-systemen.
- Integratie, monitoring en slimme sturing zullen gebouwen en steden "smart" maken: hoe meer de energievoorziening gedecentraliseerd wordt, hoe slimmer het net dient te worden. Termen zoals "smart cities", "smart grids" en "smart buildings" worden nu al vaak gebruikt.

Naast deze nieuwe aspecten van hun beroep worden bijna alle aannemers geconfronteerd met nieuwe eisen qua luchtdichtheid. Deze vormen een ware uitdaging voor de algemene aannemers die de coördinatie van de verschillende bouwvakkers die werken aan de afbouw en de afwerking van het gebouw moeten verzekeren.

Ook al vormen lage-energie-, zeer-lage-energie- en passieve gebouwen nu een minderheid op de bouwmarkt, de toestand zal in de nabije toekomst radicaal veranderen. De bouwbedrijven en hun werknemers dienen hierop voorbereid te worden. Deze uitdaging wordt ook door de overheid erkend⁷¹. De weerslag op de dagelijkse praktijk van alle bouwprofessionelen mag niet onderschat

71 Zie bv. BUILD UP Skills, The EU Sustainable Building Workforce Initiative in the field of energy efficiency and renewable energy.

worden. Om concurrentieel te blijven, moeten zij zich informeren over de technische evoluties in hun sector en alles in het werk stellen om deze informatie te verwerven. Het WTCB beseft die realiteit al langer en heeft dan ook een aantal initiatieven ontplooid om de aannemer beter te informeren en te vormen. Onder meer is er een energieportaal <http://energie.wtcb.be> gecreëerd waar alle informatie en documentatie betreffende energie-efficiëntie in gebouwen gecentraliseerd en toegankelijker gemaakt wordt. Het WTCB is ook initiatiefnemer van heel wat vooruitstrevend onderzoek, zoals het recent gelanceerde Smart Geotherm-project. Binnen dit project wordt niet zozeer gemikt op de ontwikkeling van nieuwe technologie, maar wel op de integratie en combinatie van nieuwe en bestaande technieken in een nieuw concept. Onder meer gaat het over:

- Het aanwenden van tijdelijke thermische energie-opslagsystemen voor de korte of de lange termijn in structurele massa (BKA) of de bodem (KWO, BEO, Energiepalen), al dan niet gecombineerd met meer flexibele opslagsystemen (PCM = Phase Changing Materials, ...).
- Het opbouwen en verspreiden van kennis, toepassingen en nieuwe ontwikkelingen op het gebied van grondgekoppelde warmtepompen.
- Het ontwikkelen van slimme sturingssystemen om het proces maximaal te voeden door goedkope en/of hernieuwbare energie.

Sloop, recycling en bodemsanering: onderdeel van een groene economie

De bouwsector is een grote verbruiker van natuurlijke grondstoffen en een grote producent van afvalstoffen. Vanaf het einde van de jaren '70 startte het WTCB met onderzoek op het vlak van bouw- en sloopaafval. Dit onderzoek resulteerde, in 1986, in een demonstratieproject in de Berendrechtsluis waar nieuw beton werd toegepast met gerecycleerde betonpuingranulaten afkomstig van de oude Zandvlietluis. In de jaren '90 werd onderzocht

of ook andere materialen zoals mengpuin en metselwerkpuingranulaten gerecycleerd konden worden in recyclagebeton en in 2000 werd het Recyhouse (<http://www.recyhouse.be>) geopend, een demonstratieproject waarin alleen maar gerecycleerde bouwproducten werden toegepast.

Het onderzoek droeg er mee toe bij dat er regelgeving, normalisatie, certificatiesystemen en aangepaste bestekken tot stand kwamen, met als gevolg dat de recyclage-industrie een belangrijke ontwikkeling doormaakte. Vandaag wordt er in België meer dan 12 miljoen ton puin als granulaat gerecycleerd en zijn er meer dan 220 vaste en mobiele breekinstallaties over het gehele land verspreid. Samen staan ze in voor meer dan 1.000 arbeids-

plaatsen terwijl deze sector begin jaren '90 nauwelijks bestond. Een mooie illustratie van groene economie en tewerkstelling.

Het streven van de overheid naar hogere recyclinggraden en een duurzaam materialenbeleid maakt dat er ook in dit gebied nog geen sprake is van stilstand. Integendeel, de aandacht verschuift nu naar het slopen zelf, waar de invoer van een sloopinventaris, selectieve sloop en ketenbeheer op termijn tot meer én meer hoogwaardige recyclage zouden moeten leiden. Dat, tegen deze achtergrond, de slooptechniek en het sloopbedrijf ten gevolge hiervan zullen evolueren, moge duidelijk zijn. Verontreinigd puin zal bijvoorbeeld gescheiden verwerkt moeten worden en het staat vast dat de aandacht voor asbestverwijdering⁷² er in ieder geval niet minder om zal worden.

Ook het duurzaam materialenbeleid zal gevolgen hebben voor de bouwsector. Naast de intrede van gerecycleerde bouwmaterialen is er ook meer en meer sprake van alternatieve, duurzame of ecologische bouwmaterialen. De bestaande en traditionele bouwmaterialen worden ook performanter wat op zichzelf onder meer tot slankere structuren en minder materiaalverbruik kan leiden. Bovendien moet men er eveneens rekening mee houden dat er ook procesmatig aanpassingen te verwachten zijn, bv. door meer in te zetten op prefabricatie of door inzet van meer ICT in het bouwbedrijf of op de bouwplaats. De aannemer zal uiteraard met deze materialen, technieken en processen moeten (leren) omgaan, en zal in voorkomend geval aanpassingen moeten doorvoeren tijdens de uitvoering. Onderzoek op bouwmaterialen behoort al lang tot de speerpunten van het WTCB-onderzoek en ook op het vlak van ICT biedt het WTCB samen met zijn partners ondersteuning aan, onder meer via ABC Digibouw⁷³ en de GT ConstrucTic⁷⁴.

De totstandkoming, in de jaren '90, van regelgeving gericht op het saneren en voorkomen van bodemverontreiniging, enerzijds, en de opwaardering en herinrichting van de zogenaamde "brownfields", anderzijds, is een ander sprekend voorbeeld van een verband tussen groene economie en tewerkstelling. Volgens cijfers van de VCB⁷⁵ stelt men vast dat in 2009 alleen al bij de bouwbedrijven zowat 500 werknemers betrokken waren bij bodemsaneringswerken en dat er bijna 130 mensen actief waren in de grondreinigingsinstallaties. In de vorige eeuw was er nauwelijks sprake van bodemsanering en grondreiniging.

Toegankelijkheid en comfort van gebouwen en de bebouwde omgeving: onderdeel van een duurzame maatschappij

Naast de "groene" doelstellingen zijn er natuurlijk ook belangrijke maatschappelijke uitdagingen die ons te wachten staan. De vergrijzing van de bevolking is er daar zeker één van. Ten gevolge hiervan is er vandaag steeds meer aandacht voor de toegankelijkheid van de gebouwen en de bebouwde stedelijke omgeving. Alle gewesten beschikken nu over specifieke regelgeving die de toegankelijkheid van voor het publiek toegankelijke gebouwen adresseert. Nieuw op te richten gebouwen, maar ook grote renovaties dienen aan toegankelijkheidseisen te voldoen, zodat ook personen met beperkingen er gebruik kunnen van maken. Hetzelfde geldt voor de publieke infrastructuur die op basis van aangepaste richtlijnen en vademecums toegankelijk dient gerealiseerd te worden.

Net zoals bij de energieproblematiek vormt het bestaande gebouwenbestand en de bestaande infrastructuur de grootste uitdaging. De maatschappelijke druk om ook de bestaande infrastructuur aan te pakken, zal door de vergrijzing naar alle waarschijnlijkheid toenemen. Evoluties in

72 In de asbestverwijdering zijn er op Belgisch niveau zowat 550 werknemers actief. Zie VCB jaar- en studierapport 2008-2009 - Elementen voor een groene bouwconomie.

73 Zie <http://www.abc-digibouw.be> - Aannemers Begeleiden en Coachen naar het

Digitale Bouwbedrijf.

74 Zie <http://www.cstc.be/go/constructic>.

75 Jaar- en studierapport 2008-2009 van de VCB - Elementen voor een groene bouwconomie.

andere lidstaten van Europa zoals het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en de Scandinavische landen bevestigen deze trend. Dat hiermee bouw- en renovatiewerken gepaard gaan, is voor de bouwsector zonder twijfel goed nieuws. Aanpasbaar bouwen in het licht van toekomstige aanpassingen van de wooneenheid is wellicht één van de oplossingen⁷⁶. Maar uiteraard brengt dit alles ook technologische implicaties met zich mee. Energiezuinigheid, wind- en waterdichtheid én toegankelijkheid met elkaar verzoenen, is bijvoorbeeld niet in alle situaties⁷⁷ even eenvoudig. Zowel voor nieuwbouw als voor renovatie is er een nood aan praktische, goedkope en duurzame oplossingen.

Toegankelijkheid, aanpasbaarheid en aangepast bouwen beginnen ook in de private omgeving aan belang te winnen. Andere comfortelementen spelen op dit ogenblik echter een belangrijke rol. De kwaliteitseisen die aan het binnenmilieu gesteld worden, zijn velerlei: een goede binnenluchtkwaliteit, een goed thermisch, visueel, en akoestisch comfort, een veilige en beschermde omgeving, enz. Met elk van deze eisen gaat specifieke vakken gepaard, en de integratie van dit alles in één concept brengt heel wat uitdagingen met zich mee. Het WTCB beschikt op al deze domeinen over goede expertise waardoor het centrum de mogelijkheid heeft om de sector bij te staan om hierop deskundig te kunnen inspelen.

Tevens speelt het WTCB in op de uitdagingen en vragen van de toekomst. De kwaliteit van de binnenomgeving verbeteren, is niet alleen belangrijk om allerhande problemen te voorkomen (zoals het Sick Building Syndrome), maar kan ook dienen om directe positieve effecten te ressorteren⁷⁸. Een betere binnenomgeving kan bijvoorbeeld leiden tot een betere inclusie van personen met beperkingen, een stijging van de verkoop, een snellere

genezing in revalidatiecentra en ziekenhuizen en een hogere productiviteit in bedrijven en kantoren. Wat dit laatste aspect betreft, is al meermaals aangetoond dat de kwaliteit van de binnenlucht in de ruimten een directe weerslag heeft op het ziekteverzuim van de werknemers. Een Amerikaans rapport, gesteund op berekeningen en op diverse epidemiologische studies, toonde bijvoorbeeld aan dat een correct ventilatiedebiet het ziekteverzuim met zo'n 70 tot 85% kan verminderen in vergelijking met een situatie zonder ventilatie⁷⁹. Via de kwaliteit van de binnenomgeving kan de bouwsector op termijn dus niet alleen bijdragen tot een "groene", maar misschien nog belangrijker tot een duurzaam groeiende economie.

76 "Guide d'aide à la conception d'un logement adaptable, Partenariat Contrat d'Avenir Renouvelé pour les Wallonnes et les Wallons entre le Gouvernement wallon - Logement et Action sociale - et la Confédération Construction Wallonne".

77 Binnen het Vlaams Netwerk Toegankelijk Bouwen, een door EFRO Vlaanderen gesteund project onder leiding van het WTCB en in samenwerking met ENTER

en In-HAM, wordt er onder meer gewerkt aan een studierapport hieromtrent. Zie o.m. PERFECTION, een Europese coördinatie-actie getrokken door het WTCB, <http://www.ca-perfection.eu>.

79 Meer comfort ... met minder energie!, N. Heijmans, WTCB-Contact, 1-2006 en http://www.rehva.eu/workshops/summaries/workshop_05.swf.

Besluit

De transitie naar duurzame gebouwen en een duurzame bouwsector zit, zoals we gezien hebben, vol mooie opportuniteiten. De sector is immers goed geplaatst om in te spelen op de maatschappelijke bekommernissen die achter de transitie naar een duurzame economie schuilgaan. In deze periode van financiële en economische crisis die bijna voorbij is, zijn investeringen van overheidswege een noodzakelijke voorwaarde om de economische activiteit aan te zwengelen. Een gedurfde aanpak die draait rond de verbetering van de kwaliteit van onze gebouwen en infrastructuur, versterkt de economie en komt tegemoet aan de sociale en ecologische noden van onze maatschappij. De bijdrage die de bouwsector kan leveren op het vlak van energie-efficiëntie, klimaatverandering, rationeel grondstoffenverbruik en vergrijzing, is bijzonder relevant. De bouwsector is bovendien een sterk lokaal ingebedde sector, met heel wat lokale tewerkstelling. Investeren in duurzame gebouwen is dan ook investeren in een bloeiende bouwsector en in meer en betere tewerkstelling. Investeren in duurzame gebouwen vraagt dan ook volgehouden innovatief speurwerk en meer vorming, begeleiding en coaching van bouwbedrijven.

Opzoekingscentrum voor de Wegenbouw werkt aan vergroening van de wegenwerken

Claude VAN ROOTEN⁸⁰

De wegenbouwsector volgt al vele jaren een pad dat leidt naar alsmaar meer integratie van duurzame ontwikkeling in zijn technieken, materialen en vakkennis. In feite wordt de weg van nu, van ontwerp tot opbraak, beheerd op een manier die geleidelijk aan de drie componenten van duurzame ontwikkeling integreert.

De sociale en economische dimensie van duurzaam wegbeheer zijn waarschijnlijk de dimensies die voor niet-ingewijden het meest direct zichtbaar zijn.

Het aanleggen van wegen, fietspaden, voetgangerszones, stoepen, enz. gebeurt vandaag volgens bestekken die strenge parameters bevatten op het gebied van veiligheid, welzijn, vriendelijkheid voor gebruikers en bewoners, in het bijzonder in de stadscentra. Er worden grote inspanningen geleverd om de sociale cohesie te versterken via beleidsmaatregelen op het gebied van mobiliteit en om de persoon en zijn behoeften opnieuw centraal te stellen.

De economische dimensie van de weg is alomtegenwoordig. Overheidsinvesteringen in het aanleggen en onderhouden van het wegennet dragen immers sterk bij tot de groei en tot de werkgelegenheid, tot het verbeteren van de goederen- en personenmobiliteit, tot de ontwikkeling van industriezones, tot de logistiek, de intermodaliteit van de transportmodi, enz.

De 3de dimensie van duurzaam bouwen - het milieu - is zeker minder zichtbaar. De milieu-impact van de weg wordt nog altijd negatief gepercipieerd. Wellicht terecht omdat de weg, vooral in het kader van de exploitatie ervan, niet onmiddellijk past binnen de filosofie van een koolstofarme economie.

Het zou echter onjuist zijn om te geloven dat de weg niet inspeelt op de milieudimensie van duurzame ontwikkeling. We zullen in deze bijdrage beklemtonen dat de weg, onder andere bij het uitvoeren van technieken en het plaatsen van materialen, een centrale plaats geeft aan de milieueisen, in die mate dat een deel van de activiteiten die aan de weg verbonden zijn, begonnen is aan een groeipad naar de groene economie.

Het OCW reflecteert al geruime tijd grondig over het aanleggen en beheren van duurzame wegen. Talrijke initiatieven werden en worden genomen, onder andere op het gebied van de levenscyclusanalyse van infrastructuur of nog inzake het ontwikkelen van instrumenten om de verschillende componenten van duurzame wegen te toetsen.

Het centrum draagt ook bij tot het verbeteren van de technieken om afvalstoffen te recyclen en materialen te behandelen, van de methodes voor de energiearme productie van warm asfalt, van de prestaties van halfwarm asfalt, enz.

80 Directeur-generaal van het Opzoekingscentrum voor de Wegenbouw (OCW).

Groenere productietechnieken

Het OCW is ook rechtstreeks betrokken bij het ontwikkelen van technieken voor de aanleg, het onderhoud en het herstel van weginfrastructuur die stuk voor stuk, in diverse mate, een bijdrage leveren tot minder hinder bij ingrepen. Wanneer deze technieken positieve gevolgen hebben voor het terugdringen van de milieuhinder dragen ze ontegensprekelijk bij tot het vergroenen van de banen die met de weg te maken hebben.

Deze technieken kunnen als volgt kort worden beschreven:

Technieken die met materiaalgebruik te maken hebben

De technieken waarover het gaat, bevorderen het hergebruik "*in situ*" van materialen die er zich bevinden. Dankzij deze benadering worden de aanvoer van nieuwe materialen op de werf en het vervoer van de vrijgekomen materialen vermeden of verminderd. Dankzij deze techniek is er minder vervoer nodig en kan de eraan verbonden CO₂-uitstoot naar omlaag, net als de tijd en de kosten voor het verplaatsen van materialen. Ze verbetert ook de vlotheid van het verkeer en maakt de buurt gezelliger.

Voor bitumineuze verhardingen kunnen de verschillende procedés als volgt worden omschreven:

- **De reformingtechniek** kan worden gebruikt voor het herprofilen van een bitumineuze verharding door verhitten, loswoelen, profileren en verdichten, zonder aanwezig materiaal weg te nemen of nieuw materiaal toe te voegen. Bij reforming kan tevens al of niet vooromhuld steenslag worden gestrooid (regrippingtechniek).
- **De repavingtechniek** wordt gebruikt voor het herprofilen van een bitumineuze verharding (eventueel met wegnemen van materiaal) door verhitten, loswoelen (dieper dan de weggenomen materiaaldikte), effenen, aanbrengen van een nieuwe, dunne asfaltlaag en verdichten.
- **De remixingtechniek** biedt de mogelijkheid om de eigenschappen van een aanwezige deklaag te verbeteren, door verhitten, loswoelen van de verharding (eventueel met wegneming van materiaal), mengen met nieuw materiaal (al of niet vooromhulde aggregaten, bindmiddel of nieuw asfalt om de samenstelling te verbeteren, en eventueel toevoegen van een regeneratiemiddel om het bindmiddel te verjongen).

Naast hun inbreng in het verlagen van de CO₂-uitstoot hebben deze technieken en de materialen die hierbij worden gebruikt als voordeel dat de uitvoering snel gaat en dat de weg snel weer in gebruik genomen kan worden.

Sommige van die technieken kunnen ook, minstens gedeeltelijk, op betonverhardingen worden toegepast. De ingreep bestaat erin de verhardingen op te breken, ze te breken in grove granulaten en ze opnieuw te gebruiken in de fundering (baanlichaam), maar ook als funderingslaag of onderlaag voor de nieuwe betonverharding. Het is ook mogelijk om het bestaande beton te behouden om het te laten dienen als nieuwe funderingslaag of onderlaag en het te bedekken ofwel met een asfaltverharding, ofwel met een nieuwe betonverharding.

Technieken voor asfaltwegen

De uitvoering van die technieken heeft een positieve invloed op het verkeersmanagement, op het verminderen van de geluidshinder en op de kosten van de ingreep.

De slemlaagtechniek is geschikt voor het onderhouden van bepaalde asfaltwegen zoals gemeentewegen en voet- en fietspaden. De slemlaag bestaat uit een bestrijking (met een open structuur en minder steenslag) waarover een slemlaag wordt aangebracht. Deze techniek heeft meerdere voordelen: het aspect van een asfaltlaag wordt verkregen, het kost minder en verder voorkomt het de problemen bij een bestrijking alleen (waarbij steenslag los komt te liggen).

Een variant op deze techniek bestaat in het gebruiken van de slemlaag als kleeflaag. Deze slemlaag kan gebruikt worden als tijdelijk wegdek. Op het moment dat men de

toplaag aanlegt, zal de slemlaag terug beginnen te kleven door de warmte. Deze techniek is in Frankrijk bekend, maar wordt in België niet toegepast.

Gietasfalt neemt binnen de familie van bitumineuze mengsels in de wegenbouw een bijzondere plaats in vanwege zijn kenmerken. Het behoeft geen verdichting en kan manueel en machinaal worden verwerkt. Het heeft zijn eigen toepassingsdomeinen, in afdichtingslagen, bescherm lagen van afdichtingen en ook als toplaag (eventueel in combinatie met de functie van bescherm laag) en greppels. Gietasfalt leent zich goed voor de aanleg van fiets- en voetpaden, het kan gemakkelijk geplaatst worden in smalle stroken, op plaatsen met een grillige geometrie, daar waar een verhoging ten opzichte van de rijbaan moet worden gerealiseerd zodat het fiets- en voetpad geïsoleerd ligt van de rijbaan.

Ten slotte vermelden we dat productietechnieken voor asfalt (ook gietasfalt) nu al geregeld gebruikt worden, vooral in het buitenland, tijdens periodes met lage temperaturen. Naast de talrijke voordelen op het milieuhygiënisch vlak bieden deze technieken ook de mogelijkheid om het seizoen van aanleg uit te breiden en de wegen sneller opnieuw open te stellen voor het verkeer.

Werktechnieken met betrekking tot rioleringswerken

Dankzij onderzoek konden er nieuwe innovatieve technieken op de markt komen die ingrepen mogelijk maken waarvoor het wegdek niet volledig moet worden opgebroken, zonder dure graafwerken en zonder het milieu te schaden. Zelfs zonder het verkeer of de bovengrondse activiteiten te hinderen. Deze technieken, gebruikt voor ingrepen op rioolnetten, zijn efficiënt op verschillende gebieden: om de lek-dichtheid te herstellen, structureel te renoveren, infiltraties te stoppen, het waterdoorvoerend vermogen te verbeteren, leidingen tegen chemische aantasting te beschermen, enz. We onderscheiden hierbij reparatietechnieken, voor de lokale gebreken, en renovatietechnieken, die toegepast worden op hele stukken riolering. Concreet gaat het om een vijftiental technieken, waarvan er één derde gericht is op lokale reparaties en twee derde op renovaties.

Technieken met betrekking tot betonwegen

Bepaalde technieken om op betonwegen in te grijpen, maken het mogelijk de tijd die nodig is om de ingreep te doen aanzienlijk te verminderen, en daardoor ook de hinder van de werken voor aangelanden en gebruikers.

Het gebruik van snelhardend beton met een uithardingstijd van 30 tot 36 uur is een betonsamenstelling die ontwikkeld is voor het uitvoeren van kleinere herstellingen of de uitvoering van kritieke punten waarbij toch gebruik gemaakt kan worden van klassieke materialen en waarvoor dus geen extra menginstallaties en opslagruimte dienen voorzien te worden. Toepassing van dit materiaal, samen met een optimale werfororganisatie, laat toe om bijvoorbeeld kruispunten op 2 à 3 dagen uit te voeren.

Het gebruik van prefabelementen kan deze tijd nog verder inkorten. De elementen worden vooraf onder optimale omstandigheden in de fabriek aangemaakt en vervolgens op de werf samengevoegd tot de uiteindelijke verharding. Dit laat toe de werken snel uit te voeren, waardoor kritieke punten na ongeveer 10 à 12 uur opnieuw opgesteld kunnen worden. Deze techniek is bekend bij het aanleggen van trambanen en verhoogde inrichtingen en heeft in het buitenland al haar nut bewezen bij het aanleggen van drukke kruispunten of het herstellen van grotere delen van de weg.

Een ander belangrijk aspect bij de duurzaamheid in de uitvoering van werken op betonwegen is de herstelling of heraanleg van bestaande, vaak zeer oude betonwegen door de stabilisatie van de betonplaten (bijvoorbeeld door injectie) en, indien nodig, door een bitumineuze overlaging. Deze techniek heeft als grote voordeel dat de levensduur van oude wegen kan verlengd worden met 15 tot 20 jaar zonder het bestaande beton te moeten weghalen (minder afvalstoffen). Het OCW coördineert op dit ogenblik het VIS-CO-project, waarbij de technieken voor de stabilisatie van betonplaten bestudeerd worden met het oog op overlaging met een bitumineuze verharding.

Enkele besluiten

Aan de hand van zijn uitgebreide ervaring met duurzame ontwikkeling wil het OCW de komende jaren zijn inspanningen voortzetten om over te schakelen naar een groenere weg. Het OCW wil ook alle betrokken partijen hierbij betrekken en nodigt de overheid, de aannemers, de studiebureaus, de gebruikers, ... uit om na te denken over het vergroenen van de weg gestoeld op de volgende doelstellingen:

- De levensduur van de wegen verlengen en de onderhoudskosten verlagen: daarvoor moeten meer aandacht en meer financiële middelen besteed worden aan het preventief onderhoud van het wegennet.
- Het tot stand brengen van een structurele samenwerking tussen nieuwe bouwpartners: economen, geografen, sociologen en stedenbouwkundigen. Deze samenwerking, die nu al bestaat, moet versterkt worden om ingenieurs en studiebureaus in staat te stellen beter rekening te houden met alle aspecten van duurzame ontwikkeling bij grote infrastructuurprojecten die complex geworden zijn.
- Het organiseren van diepgaande opleidingsmodules die gericht zijn op alle aspecten van duurzame mobiliteit. Deze voor aannemers bestemde opleidingen zullen hen in staat stellen om de componenten van duurzame ontwikkeling, de concrete gevolgen daarvan en vooral de technieken die gebruikt moeten worden om milieu-hinder en andere hinder verbonden aan de uitvoering van wegwerkzaamheden te verminderen en zelfs te vermijden, te begrijpen.
- Weggebruikers, in het bijzonder de autobestuurders, bewust maken van de positieve rol die ze kunnen spelen bij het verlagen van de broeikasgasuitstoot en bij het verbeteren van de veiligheid.

De mening van de andere bouwpartners

De wijze waarop we de dingen bouwen opnieuw bepalen

Steven BECKERS⁸¹

Het "Cradle-to-Cradle"-concept (C2C), "van Wieg tot Wieg", staat voor de deugdzame cyclus die zich verzet tegen de werking van onze industrie gebaseerd op "Cradle-to-Grave", "van Wieg tot Graf", die, sinds de industriële revolutie, aldus de volledige levenscyclus van een product samenvat: vergaren van grondstoffen in het milieu, verwerking, geprogrammeerd einde in de vorm van gestorte (of verbrande) afvalstoffen, die dus voorgoed verloren zijn voor de industrie.

C2C werd ontwikkeld door de Duitse chemicus Michael Braungart en de Amerikaanse architect William McDonough en is een economisch model gebaseerd op een nieuwe bepaling van de wijze waarop we ontwerpen en vervaardigen.

Het C2C-paradigma houdt zich ver van het doemdenken en van de culpabilisering die hun glorietijd beleefden en die de verdienste hadden dat ze onze ogen hebben geopend voor de evolutie en de grenzen aan de veerkracht van onze planeet en heeft een dadelijk positief effect op de geest en kan heel snel in de praktijk worden omgezet. Om niet langer tijd te verliezen in de straatjes zonder einde waarin onze samenlevingen beland zijn, is het nieuw economisch model, waarbij het begrip afval gebannen

wordt ten gunste van altijd voortdurende cycli, perfect toepasbaar in de bouwsector en bij de stedelijke ontwikkeling (40% van het energieverbruik en 40% van de afvalproductie, waaronder sommige zeldzame grondstoffen).

C2C geeft ons misschien de mogelijkheid om een nieuwe (ook) Europese economie op te zetten die gebaseerd is op de kennis die werd vergaard door meer dan 150 jaar industrialisering en onderzoek. De industriële moeten de eersten zijn om te handelen of te reageren, en dit op het moment waarop de productiepolen naar elders verhuizen, om de economische heropleving van de bouwsector en zijn leveranciers alle kansen te geven om zich aan te passen, voorrang te geven aan de lokale distributiekanaalen, het voorbeeld te geven en zelfs zijn kennis te exporteren.

De C2C-benadering, die globaal en humanistisch is, vergt geen perfectie om vooruitgang te kunnen boeken. Ze wordt gebouwd op innovatie, verbetering van de productkwaliteit en de nieuwe bepaling van de wijze waarop de producten - en de grondstoffen waaruit ze bestaan - worden ontworpen.

81 Architect en consultant.

Opleiding en eigen motivatie noodzakelijk

Ter aanvulling op de gebruikelijke visie van de ecologie en van duurzame ontwikkeling, die noopt tot het verkleinen van onze negatieve milieuafdruk - minder pijn doen - stelt C2C ons voor om onze positieve milieuafdruk te vergroten - het goede te doen. Deze benadering - het goede doen in plaats van minder pijn doen - keert onze denkwijze om, waarbij een enigszins moeilijke en vervellende verplichting wordt omgezet in enthousiasmerende oplossingen, en niet enkel tegen de ecologische achtergrond, maar wel vanuit een heel volledig maatschappelijk standpunt. Wat we uitvoeren wordt het voorwerp van trots en niet van schuldigheid.

Het is zeker een manier om alle spelers en alle niveaus van de bedrijfskolom bouw erbij te betrekken, niet enkel de architecten en de studiebureaus te motiveren, maar ook al diegenen die deze ideeën uitvoeren met kennis van zaken en met het gevoel om mee te werken aan een "collectief œuvre" voor het goed van hun kinderen... en het gaat dus niet om het voldoen aan een vaak slecht begrepen verplichting die op de werf dus genegerd of afgeraffeld wordt.

Sinds de jaren '60 behandelt men economie en ecologie als twee tegenstrijdige dingen, gewoonweg omdat de manier waarop de economische levensvatbaarheid wordt berekend geen rekening heeft gehouden met de materiële verliezen, de maatschappelijke gezondheidskosten, de saneringskosten of zelfs de onderhoudskosten waarvoor de volgende generaties of directer de koper/gebruiker zullen moeten opdraaien.

Bij het opwaarderen van de beslissingen van vandaag rekening houden met het langetermijneffect heeft geen ingrijpende financiële gevolgen voor de investeringskosten en biedt, daarentegen, een zeer belangrijk competitief voordeel aan de bedrijven die dit doen. Bouwbedrijven worden alsmaar meer beoordeeld op de waarden waarvoor ze staan, waaronder respect voor mens en milieu.

Meerkosten die met de vinger gewezen worden als excuus om niets te veranderen, moeten aandachtig onderzocht worden.

Tegenover het probleem van de meerkosten die worden veroorzaakt door het ontwerpen en bouwen van gebouwen die goed scoren op het gebied van energiezuinigheid, gezondheid en algemener C2C kunnen we de volgende vraag stellen: "hoeveel kost een goed gebouw in vergelijking met een slecht gebouw?".

Er is geen regel behalve dat men vanaf het begin bouwen moet ontwerpen die aangepast zijn aan de huidige en toekomstige vereisten waarbij de *a posteriori*-aanpak moet worden vermeden, die erin bestaat aan een gebruikelijk concept de lagen toe te voegen die nodig zijn om wat we altijd gedaan hebben te transformeren tot iets wat maar weinig aanvaardbaar is met overvloedige materialen, toegevoegde technieken, enz.

Wanneer het dak zelf thermische energie of elektrische energie uit de zon gaat opwekken of wanneer de structuur isolatie of thermische inertie wordt, wordt er niet met materialen gemorst.

Op dezelfde manier zullen de bouwkosten concurrerend kunnen worden als de opleidingen van de installateurs en

van de bouwers, de transparantie tussen leveranciers en samenwerking in plaats van concurrentie het syndroom van het onbekende zullen wegwerken. Dit syndroom leidt tot onaangepaste offertes.

C2C is doorgaans verenigbaar met de levenscyclusanalyse van de materialen, één van de criteria die gebruikt worden om ons te leiden bij de keuze van producten, en kan veeleisender zijn wat het vermogen van diezelfde gezonde producten betreft om ingevoerd te worden in altijd voortgaande cycli, hetzij biologisch, hetzij technologisch, en om de waarde die gehecht wordt aan het ogenblik T te veranderen ten gunste van een langetermijnwaarde (grondstoffen = waarde), theoretisch gezien oneindig.

Deze kijk op lange termijn maakt het foutenspook kleiner door eerst en vooral een eenvoudige vraag te stellen: "Waaruit bestaan die producten echt en hoe ervoor zorgen dat ze niet langer "verbruikt" worden, maar gebruikt (geleend) op een gezonde manier, in alle veiligheid en gewaardeerd in alle gemoedsrust?".

Ook al moeten de architecten en de studiebureaus, samen met de opdrachtgever, het eisenpeil op alle gebieden bepalen, de technische prestaties en de kwaliteit van de materialen, inclusief de plaatsing ervan, moeten worden behartigd door de bouwbedrijven die van hun leveranciers alle noodzakelijke verduidelijkingen zullen eisen.

Een methodiek om naar efficiëntie te streven

Er wordt gewerkt aan een methodiek die de mogelijkheid zal bieden om, samen met de spelers uit de bouw, de logische maar niet-lineaire weg uit te stippelen (van het type neuraal en niet-lineair netwerk) om “eco-weldadigheid” te bereiken die de positieve waarde is van de C2C-benadering, die efficiëntie of doelmatigheid overstijgt.

Deze methodiek kan als volgt worden samengevat:

In de eerste plaats een inventaris maken van wat men heeft:

- De site, de beperkingen en mogelijke winsten, het klimaat, de beschikbare materialen waarvan het transporteffect meevalt, ...
- De doelstelling, het bouwtype en de soort functies, het aantal gebruikers en de mobiliteit die hieruit voortvloeit, ...
- De financiële instrumenten die ter beschikking staan, leasing, verzekeringen om ervoor te zorgen dat de materialen continu in een kringloop circuleren en dat er logistiek met tweerichtingsverkeer mogelijk is, rekening houdend met de materiaalstromen en hun cyclus in de tijd (papier gescheiden van beton, meubilair gescheiden van de gevel of de technische uitrusting, enz.).

Daarna de juiste vragen stellen en antwoorden eisen over de samenstelling van de materialen op de markt, hun geschiktheid voor het geplande gebruik (binnen/buiten), hun eisen wat kosten betreft, de gevolgen ervan voor het onderhoud, de effecten op de gezondheid en het welzijn, de milieueffecten en hun vermogen om gemakkelijk en goedkoop in cycli te raken die ofwel biologisch van aard zijn (humus creëren), ofwel technologisch (scheiding van de bestanddelen om eindeloze recycling of “up-cycling” mogelijk te maken).

De bouwbedrijven moeten al hun gewicht in de schaal leggen om de aangepaste bestekken te doen naleven en in deze vakgebieden te innoveren. De leveranciers zullen zich aanpassen zodra ze begrepen zullen hebben dat voldoen aan deze eisen een marktvoordeel zal worden en dat ze door op hun beurt van hun leveranciers dezelfde

inspanning te eisen kwaliteitsvolle producten zullen aanbieden die volgens een transparant productieproces gemaakt worden en traceerbaar zijn.

Om te besluiten

Hiervoor moeten de ploegen op alle niveaus uiteraard opgeleid worden om het vertrouwen te herstellen dat een flinke knauw kreeg door de “groene sausjes” die al te vaak worden gepromoot in naam van de ecologie. Bij de nieuwe groene beroepen moet er veel aandacht uitgaan naar die beroepen die opleiding verstrekken en daarbij moeten die welke door certificeringen en reglementen verplicht werden gemaakt worden aangevuld of vervangen. De grondslagen van certificeringen zullen maar tijdelijk en oppervlakkig blijven hangen, als ze niet worden begrepen door de hele bedrijfskolom in een waarderen-de menselijke aanpak, omdat ze dan maar weinig hoop en innovatie opleveren.

De bouwsector raakt bijgevolg heel wat industrieën en de Confederatie Bouw moet werken als katalysator door de dialoog, de communicatie en de opleiding op te starten, onder andere volgens C2C en volgens het zeer actuele “open source”-beginsel, het beginsel waarbij dus informatie wordt gedeeld voor de evolutie van allen in de sector.

De dringendheid van de actie, zo goed beschreven door de vaststellingen van doemdenkers de afgelopen jaren, moet steunen op een bewustzijn dat vrijwel algemeen gegroeid is. Alle innovaties die vooruitgang mogelijk maken in de zin omschreven door de Cradle-to-Cradle-filosofie moeten gedeeld, gekopieerd en aangepast worden volgens het principe van “copyleft”, met andere woorden het “copyright” waarvan het voordeel niet meer direct financieel is (en waarvan het gebruik niet meer beperkt is tot enkelen), maar wordt uitgedrukt in termen van meer naambekendheid voor diegenen die baanbreker zijn en van wie de naam wordt verrekend in een veel groter aantal producten of projecten, waardoor een erkende marktwaarde verkregen wordt.

Vergroening centraal bij de productie van bouwmaterialen

Johan VAN DER BIEST⁸²

Bouwmaterialenproducenten zijn betrokken bij heel wat aspecten van duurzaam bouwen, zoals de juiste keuze van grondstoffen en het beheer van de ontginningen ervoor, de keuze van de juiste transportmodus gekoppeld aan de vestiging van het industrieel apparaat en uiteraard de beperking van het energieverbruik en de CO₂-emissies aangezien bouwmaterialen grote tonnages en volumes vertegenwoordigen en daardoor kunnen ze dan ook intrinsiek een grote impact hebben op de omgeving.

Enkele vrij eenvoudige basisregels voor een duurzame productie kunnen naar voren geschoven worden. We noteren in het bijzonder de volgende regels:

- Gebruik van lokaal geproduceerde materialen met grondstoffen die zo veel mogelijk lokaal ontgonnen worden, of met lokaal gerecycleerde materialen, kan de transportimpact enorm reduceren.
- De integratie van verschillende maatschappelijke noden bij het intekenen van ontginningsgebieden kan de impact op een omgeving sterk en globaal reduceren. Zo kan men proberen een aantal functies te combineren die aan verschillende noden voldoen, zoals bufferbekkens in overstromingsgebieden, voorzieningen voor een grijswatercircuit, de berging van grondoverschotten uit infrastructuurwerken, het onderhoud van de waterwegen, de ontwikkeling van natuurgebieden. Deze combinatie of integratie vergt wel een multidisciplinaire aanpak met overleg tussen

producenten, waterwegbeheerders, aannemers, transportdeskundigen, landbouw en natuur en de betrokken overheden.

- De impact op een omgeving, of het nu gaat om CO₂-emissies, energieverbruik, transportbelasting, geluidshinder, fijn stof, primair grondstofverbruik of andere elementen, wordt straks, voor elk materiaal, beschreven in specifieke verklaringen, "Environmental Product Declarations" (EPD) genaamd. Veel belangrijker is echter de levensduur waarover dergelijke directe of initiële impacts worden afgeschreven. De combinatie van duurzame materialen in een gebouw dat onderhoudsvrij een levensduur haalt van meer dan 100 jaar (dit is de reële levensduur van het Belgische woningbestand) is daarom veel belangrijker dan de keuze van materialen op basis van een loutere productdeclaratie.

De huidige systemen om directe impacts te belasten, zoals CO₂-, energie- of andere taxaties, kunnen daarom ook op lange termijn een averechts effect hebben indien het gebouw daardoor een deel van zijn levensduur verliest.

Bij de keuze van materialen wordt de gebruiker straks overspoeld met CE-declaraties, kwaliteitsmerken, ecolabels, Cradle-to-Cradle-certificaten, ISO-systemen, duurzaamheidsmeters en nog veel meer. De bouwsector moet dan ook dringend nadenken over een duidelijke productdeclaratie waarbij de fysische kenmerken van een

82 Gedelegeerd Bestuurder van de NV Wienerberger.

product gecombineerd worden met de reële duurzaamheidselementen om de bouwheer, de architect en de aannemer een helder hulpmiddel te geven bij de planning van het gebouw.

Zoals bekend, zal elk nieuw gebouw dat na 2020 wordt gebouwd energieneutraal moeten zijn. De weg daarheen ligt voor de hele sector bezaaid met vele uitdagingen. Indien de eisen die gesteld worden door de reglementering voor de implementatie van dit concept te hoog liggen, bestaat het gevaar dat de bouwheer geneigd is zijn investering uit te stellen tot er een betaalbaar totaalconcept voorhanden is. Een sterke vertraging van de bouwactiviteit kan daarvan het gevolg zijn.

Om dit te vermijden, moet de sector op zeer korte termijn investeren in innovatie en opleiding. De banksector zal eveneens bereid moeten zijn om hogere hypothecaire kredieten met langere looptijden toe te staan, om het probleem van de meerkosten voor een energieneutraal gebouw, ongeveer 10 à 20% van het initiële budget, te overbruggen. Dit kan echter alleen als de levensduur van het gebouw dan ook gegarandeerd kan worden. Op die manier krijgt het thema duurzaamheid zijn reële dimensie.

In elk geval zullen alle actoren in de bouwwereld de handen in elkaar dienen te slaan om de komende 5 jaar een echte quantumsprong te maken zonder negatieve impacts op de activiteitsgraad van de bouw in het algemeen.

Een fantastische uitdaging.

Het beroepsbeleid van de Confederatie

De grote dossiers van het jaar

De federale regering, sinds meer dan een jaar in lopende zaken, heeft haar werkzaamheden beperkt tot de lopende dossiers en tot de dringende materies, waarbij nieuwe initiatieven op sociaal-economisch gebied tot later werden uitgesteld. Deze toestand heeft uiteraard een weerslag gehad op de werking van het confederale beroepsbeleid: zo kon de beroepsorganisatie de ideeën die ze had geformuleerd in haar memorandum aan de politieke partijen met het oog op de parlementsverkiezingen van juni 2010⁸³ nog niet waarmaken en evenmin verdedigen.

De lopende zaken hebben echter de vooruitgang in een aantal kerndossiers voor de bouwsector niet belet. De Confederatie werd de afgelopen maanden immers geconfronteerd met enkele reusachtige uitdagingen bij het behartigen van de beroepsbelangen van de bouwbedrijven.

Het zijn deze uitdagingen, in elk geval de belangrijkste, die in dit deel van het verslag in de kijker worden geplaatst. Op die manier krijgt de Confederatie de mogelijkheid om haar mening te vertolken of te herbevestigen over cruciale dossiers voor de bouwsector.

Verscheidene uitdagingen werden succesvol aangegaan, andere hebben niet tot de verwachte resultaten geleid, ook al lag, voor sommige daarvan, de oplossing binnen handbereik. Hoe dan ook hebben de grote ontmoetingen van de afgelopen maanden met de politieke, institutionele en sociale wereld, op Belgisch en op Europees niveau, het voordeel gehad om opnieuw aan te tonen met welke kracht de Confederatie zich inzet voor de lidbedrijven en haar bereidheid om te wegen op het besluitvormingsproces ten voordele van de sector.

83 "Uitdagingen en prioriteiten voor de bouw" - Memorandum van de Confederatie Bouw, juni 2010.

Concurrentievermogen en loonkostenbeheersing

Het jongste rapport van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven over hoe het staat met het concurrentievermogen van de Belgische economie⁸⁴ wijst op een aantal zorgwekkende vaststellingen op het gebied van de loonkostenontwikkeling in België.

Twee cruciale vaststellingen komen naar voren:

- Ten eerste: de Belgische loonkosten ontwikkelen zich sneller dan de gemiddelde toename van de kosten in de buurlanden⁸⁵ tijdens de periode 2009-2010. Deze vaststelling is des te zorgwekkender omdat de loonafspraken die voor deze periode werden gemaakt, vielen onder een norm met relatief strikte loonmatiging⁸⁶.
- Ten tweede: er wordt vastgesteld dat de Belgische loonhandicap sinds 2006 permanent toeneemt in vergelijking met de buurlanden: van 101,0% in 2006 tot 103,9% in 2010.

De voorziene toename van de loonkosten in de referentielanden - andere oefening die in het CRB-rapport werd gemaakt - wordt door de experts van de Centrale Raad, voor het gemiddelde van de drie referentielanden, geraamd op 5% voor de periode 2011-2012. Als we op dit bedrag een correctiecoëfficiënt toepassen die verantwoord is omdat de afgelopen 10 jaar⁸⁷ de ramingen voortdurend te hoog lagen, komen we uit bij een gemiddelde toename van de kosten in de drie landen met 3,9% in de periode 2011-2012, wat overeenstemt met het in België geraamde inflatiepercentage⁸⁸ tijdens dezelfde periode.

Bepaling van de loonnorm

De sociale partners hebben besloten dat het noodzakelijk blijft om de loonmatiging aan te houden tijdens de volgende 2 jaar. Ze gingen daarvoor uit van gegevens van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven. Ze hebben bijgevolg in het ontwerp van interprofessioneel akkoord van 18 januari 2011, de tijdens de periode 2011-2012 toegestane verhogingen beperkt tot het bedrag van de loonindexering, met echter een bijkomende marge voor loononderhandelingen van 0,3% in 2012, daar waar de economische toestand het mogelijk maakt nu de crisis stil aan achter de rug is.

De afwijzing van het ontwerp van interprofessioneel akkoord door twee werknemersorganisaties heeft de regering ertoe gebracht, zoals de wet van 26 juli 1996 bepaalt⁸⁹, zich uit te spreken over de bepaling van de loonnorm die van toepassing is tijdens de volgende 2 jaar. De regering heeft de bepalingen van het ontwerp

⁸⁴ Technisch verslag van de CRB van 9 november 2010.

⁸⁵ F-D-NL: de drie referentielanden bedoeld bij de wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen.

⁸⁶ Verhogingen beperkt tot de indexering en toekenning van niet-belastbare nettovoordelen.

⁸⁷ De OESO-prognoses betreffende de loonsverhogingen in de referentielanden werden gemiddeld ten belope van 1,1% overschat, per periode van 2 jaar tijdens de afgelopen 10 jaar. Bronnen: VBO en CRB.

⁸⁸ Het inflatiepercentage werd ondertussen opwaarts herzien.

⁸⁹ Artikel 13 van de al geciteerde wet van 26 juli 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen.

van interprofessioneel akkoord ter zake overgenomen en heeft ze opgenomen in een koninklijk besluit⁹⁰ dat de tot eind 2012 na te leven norm vastlegt.

De Confederatie heeft bij het VBO verdedigd dat loonmatiging noodzakelijk blijft en is tevreden dat de regering heeft ingegrepen. De sector werd niet gespaard door de recessie in 2009, ook al werd hij minder zwaar dan andere sectoren getroffen door de crisis. Het einde van de crisis, in de meeste sectoren aangekondigd voor eind 2010, zal in de bouw later vallen. Hij zal pas op het einde van 2011 weer echt aanknopen met de groei. Tegen deze achtergrond is het cruciaal het concurrentievermogen van de bedrijven te behouden door onder andere in te zetten op loonkostenbeheersing.

Trouw aan die logica houdt de Confederatie zich strikt aan de loonnorm in het kader van de sectorale sociale onderhandelingen, die aan de gang zijn op het ogenblik waarop dit verslag wordt opgesteld. Naast het bepalen van de loonsverhogingen overeenkomstig de norm tracht de beroepsorganisatie, in het kader van dezelfde onderhandelingen, om een akkoord te bereiken met de werknemersorganisaties over de sanering van de financiële situatie van het Fonds voor Bestaanszekerheid en over het nemen van structurele besparingsmaatregelen in de verschillende stelsels van bestaanszekerheid.

Een debat over de indexering

Het VBO⁹¹ wijst, naast andere oorzaken, op de negatieve weerslag van het mechanisme van de automatische loonindexering op de ontwikkeling van de inflatie in België. Dit mechanisme draagt immers bij tot een snellere en grotere toename van de inflatie dan in de buurlanden.

Het VBO wou, tegen deze achtergrond, een inhoudelijk debat voeren met de werknemersorganisaties over de aanpassingen die - tijdelijk of definitief - moeten worden aangebracht in het mechanisme voor loonindexering. Gedeeltelijk in het verlengde van dit verzoek wijst het ontwerp van interprofessioneel akkoord op de noodzaak om, onder de

auspiciën van de sociale partners, een studie uit te voeren over de preciezere effecten van de indexeringsregeling en over de middelen die moeten worden ingezet om deze effecten te verminderen.

De eisen van het VBO om, in het interprofessioneel akkoord, tijdelijke maatregelen te nemen die de cashflow van de bedrijven kunnen ontzien door een gedeeltelijke indexering (begrensd tot een bepaald bedrag) of door een indexering van enkel het nettobedrag van de lonen werden niet aanvaard door de werknemersorganisaties.

De afwijzing van het interprofessioneel akkoord brengt *de facto* met zich mee dat, op zijn minst op die basis, de gezamenlijke studie op interprofessioneel niveau wordt geschrapt. Die studie werd aangekondigd tegen eind 2011. We betreuren natuurlijk deze toestand die daarom, volgens de Confederatie, nog niet het bestellen van een strikt objectieve studie moet beletten, ook al vloeit die voort uit een eenzijdig verzoek van de werkgevers. Die studie moet dan de mogelijkheid bieden om de negatieve effecten van de automatische loonindexering op de ontwikkeling van de inflatie in kaart te brengen en zal de gesprekspartners bij de werknemersorganisaties en de politieke leiders voor hun verantwoordelijkheden plaatsen aangaande de keuze van de maatregelen die moeten worden genomen om deze effecten weg te werken.

90 KB van 28 maart 2011 (BS 1 april).

91 Nota van het economisch departement van het VBO van 17 november 2010: "Vergelijking van de inflatie in België en onze drie buurlanden".

Harmonisatie tussen arbeiders- en bediendestatuut

De Confederatie heeft vanaf december 2009, na een grondige studie van verscheidene maanden in een werkgroep, een standpunt ingenomen over de principes die moeten gelden bij het harmoniseren van het juridisch statuut van bediende en dat van arbeider.

Ze heeft zich, in haar jaarverslag 2009-2010⁹², uitvoerig uitgesproken over de inhoud van dit standpunt en over de redenen die haar ertoe aangezet hebben om dit initiatief te nemen. De bouw, sector met een sterke meerderheid aan arbeiders, heeft niet meteen belang bij een harmonisatie die onvermijdelijk zal leiden tot extra kosten die te maken hebben met het aanpassen van bepaalde stelsels, in het bijzonder, maar niet uitsluitend, de ontslagregelingen.

De Confederatie wou de eenvoudige onmiddellijke kosten-batenanalyse van een harmonisatie overstijgen en heeft zich daarom toegelegd op een anticipatieoefening die erop gericht is te komen tot een evenwichtige en door onderhandelingen verkregen oplossing voor het eenheidsstatuut door de sociale partners. Deze benadering is voor de Confederatie het enige echte alternatief voor twee soorten processen die gevreesd moeten worden als er geen sociaal akkoord over het dossier uit de bus komt.

Nummer één is een ingreep door de overheid, via een wet, in het dossier om bepaalde specifieke aspecten van het arbeidersstatuut te regelen die als discriminerend ten opzichte van de bedienden worden beschouwd. Een dergelijke benadering zou niet het creëren van een eenheidsstatuut beogen, maar wel het geleidelijk aan versterken van het arbeidersstatuut om het dichterbij het bediendestatuut te brengen.

Het tweede, even negatieve, proces is dat wat uitgaat van het eenzijdige initiatief van de werknemersorganisaties in

het dossier. De vakbonden hebben de afgelopen jaren initiatieven⁹³ genomen om het arbeidersstatuut te verbeteren - en ze blijven dat doen. Hun doel is dit statuut geleidelijk aan dichterbij het bediendestatuut te brengen, en op die manier, op termijn, het behoud van afzonderlijke statuten overbodig te maken.

Geen van beide processen is gunstig voor de bedrijven, in het bijzonder voor die welke met veel arbeiders werken, want zij brengen noodzakelijkerwijs, als zij slagen, extra kosten met zich mee waarvoor geen enkele compensatie wordt geboden.

Een oplossing via overleg in een globaal kader en tegen een achtergrond waarbij de extra kosten voor de arbeiderssectoren worden gecompenseerd - één van de wezenlijke voorwaarden van de confederale voorstellen - is die welke de meeste kansen biedt om een voor alle partijen aanvaardbare oplossing te bereiken die werkbaar is voor de bedrijven.

Het zijn deze redenen die de Confederatie ertoe hebben gebracht zich toe te leggen op het zoeken naar concrete principes en modaliteiten voor een geleidelijke harmonisatie van de statuten opgenomen in haar standpunt van december 2009.

Dit standpunt was het richtsnoer voor de Confederatie bij het begeleiden van de interprofessionele sociale onderhandelingen over de harmonisatie van de statuten gevoerd vanaf het eerste kwartaal van 2010 en daarna werd dit standpunt opgenomen in het overleg aan het eind van het jaar over het sluiten van een nieuw interprofessioneel akkoord, in die mate dat dit standpunt het hoofdvoorwerp ervan werd.

Een opmerkelijk resultaat in het ontwerp van interprofessioneel akkoord

De sociale partners hebben, onder impuls van het VBO, een algemeen kader kunnen aannemen om de harmonisatie van de statuten te regelen en ze hebben dit

⁹² Confederatie Bouw, Jaarverslag 2009-2010, blz. 56 tot 75.

⁹³ Deze initiatieven hebben onder andere geleid tot het aannemen van cao 75 op interprofessioneel gebied. Door deze cao werden de opzegtermijnen voor

arbeiders langer en in vele sectoren leidde ze tot het geleidelijk aan of onmiddellijk afschaffen van de carensdagregeling.

kader, na hun overleg, opgenomen in het ontwerp van interprofessioneel akkoord.

Dit opmerkelijke resultaat van het overleg werd beklemtoond door de Confederatie die tegelijk de inspanningen om een consensus te bereiken in een dergelijk complex dossier en de overduidelijke koppelingen tussen de regels die zijn opgenomen in het ontwerp van IPA en het standpunt van de beroepsorganisatie, heeft toegejuicht.

Het ontwerp van interprofessioneel akkoord spreekt zich uit over alle fundamentele regels om de statuten te harmoniseren en over het tijdschema met het te volgen stappenplan om te onderhandelen over de preciezere modaliteiten van de harmonisatie in de verschillende sociale stelsels.

Wat de jaarlijkse vakantie betreft, schoeit het ontwerp van IPA de berekeningswijzen voor het vakantiegeld van arbeider en bediende op dezelfde leest, waarbij er een onderscheid wordt behouden tussen het enkel vakantiegeld, vanaf nu berekend op grond van het loon van het vakantiejaar voor alle werknemers (met een compensatie voor het inkomensverlies voor de arbeiders), en het dubbel vakantiegeld, in de toekomst berekend op grond van het jaarloon van het jaar dat voorafgaat aan dat waarin de vakantie wordt genomen voor alle werknemers.

Het werkschema voor de harmonisatie van de vakantieregelingen legt vast dat er in 2012 nauwkeurige modaliteiten zullen worden ingevoerd voor de berekening van het vakantiegeld en bepaalt voor latere periodes, die niet in de tijd beperkt zijn, het vaststellen van andere gemeenschappelijke regels, onder andere voor de rol van de vakantiefondsen in een geharmoniseerde regeling.

De harmonisatie van de regels in het stelsel van het gewaarborgd loon zal dan weer in twee stappen verlopen: ener-

zijds is het afschaffen van de carensdagregeling verworven tegen uiterlijk 2014 en worden er regels voor het compenseren van de kosten ingevoerd; anderzijds legt het onderhandelingschema vast dat er in 2012 een eenheidsregeling wordt ingevoerd voor de betaling van het gewaarborgd loon waarbij tegelijk de mogelijkheid wordt behouden om de regeling later in te voeren.

De harmonisatieregels op het gebied van tijdelijke werkloosheid berusten op het behoud, tot in 2016, van de huidige afzonderlijke regelingen⁹⁴, met een fase van geleidelijke samensmelting, en op de toepassing na 2016 van een eenheidsregeling die overeenstemt met de huidige regeling voor de arbeiders, maar aangepast aan de noodzaak voor meer responsabilisering van individuele bedrijven voor het gebruik van de regeling.

De ontslagregels, het delicaatste gedeelte van de harmonisatie, maken het voorwerp uit van een dubbele benadering: een geleidelijke toenadering en het aannemen van een definitieve regeling.

De toenadering, gebaseerd op het bestaan van drie werknemerscategorieën (arbeiders, bedienden bezoldigd onder het jaarlijks loonplafond van 30.000 € en bedienden met een loon hoger dan deze bovengrens), gebeurt door de geleidelijke toepassing, tijdens de jaren 2012 tot en met 2017, van positieve of negatieve coëfficiënten op de basisopzegtermijnen die werden vastgelegd voor elk van de drie werknemerscategorieën⁹⁵.

Bijzondere regels worden opgesteld om de extra kosten te compenseren die voortvloeien uit het verlengen van de opzegtermijnen voor de arbeiders⁹⁶. Het systeem bepaalt ook een consolidatie, voor de arbeiders, van de crisispremieregeling, aangepast op twee belangrijke punten: het premiebedrag ligt hoger en verschilt naargelang van de an-

94 De regeling van economische crisiswerkloosheid voor bedienden, ingevoerd door het werkgelegenheidsplan tegen de crisis, en de algemene regeling voor tijdelijke werkloosheid voor de arbeiders.

95 Voor de arbeiders: cao 75 of een afwijkende sectorale regeling; voor de bedienden onder de bovengrens: 3 maanden per schijf van 5 jaar anciënniteit; voor de bedienden boven het plafond: een maand per jaar anciënniteit.

96 Deze compensatie wordt geregeld door:

- een vermindering van de bijdrage aan het FBZ voor de bedrijven van minder dan 20 werknemers;
- de toepassing van een bijdrage van 3% op de kosten voor het bedrag van de ontslagpremie voor kaderleden (met jaarloon > 61.071 €).

ciënniteit van de arbeider op het ogenblik van zijn ontslag en de premie wordt volledig betaald door de RVA.

Samen met de toenadering voorziet het werkschema in het aannemen van een definitieve eenheidsregeling voor ontslag vóór eind 2012 en in het zich op dat ogenblik uitspreken over de datum daarvoor en de modaliteiten voor de inwerkingtreding die hieraan verbonden zijn. Deze definitieve regeling zal op drie pijlers berusten: een te presteren opzegtermijn, een gedeeltelijk belastbare ontslagvergoeding en een tegemoetkoming van de RVA. De omvang van de bescherming zal verschillen naargelang van de anciënniteit van de werknemer op het ogenblik van zijn ontslag.

Het globale kader van de harmonisatie opgenomen in het ontwerp van interprofessioneel akkoord omvat ten slotte

nog een aantal principes voor het concurrentievermogen van de bedrijven die slaan op de structurele neutralisering van de extra kosten die voortvloeien uit de harmonisatie op alle niveaus: interprofessioneel (wettelijk en conventioneel), sectoraal en op ondernemingsvlak.

Een gemiste afspraak

De hoop om deze principes en dit werkschema uitgevoerd te zien om het eenheidsstatuut voor de werknemer tot stand te brengen, is vervlogen omdat de vakbonden het ontwerp van interprofessioneel akkoord hebben afgewezen. De Confederatie meent dat dit echt een gemiste kans is en het is weinig waarschijnlijk dat er zich op middellange termijn een nieuwe kans aandient om deze kwestie te regelen via het sociaal overleg.

Twee belangrijke overwegingen, naast andere, rechtvaardigen deze beoordeling. De eerste heeft betrekking op de houding van de vakcentrales die de bedienden vertegenwoordigen en die geen enkele toegeving willen doen over wat zij als de verworven rechten van de bedienden beschouwen, in het bijzonder op het gebied van ontslagrecht. Een harmonisatie die enkel en alleen berust op het toepassen van het meest gunstige statuut is natuurlijk geen geloofwaardige optie voor de werkgeverswereld.

De tweede overweging heeft te maken met de wijze waarop de regering ingrijpt in dit dossier ten gevolge van de afwijzing van het ontwerp van interprofessioneel akkoord. De regering wou, via een wet, bepaalde aspecten van het ontwerp van akkoord uitvoeren en ze heeft gemeend er goed aan te doen om sommige bepalingen uit dit ontwerp betreffende de toenadering van de ontslagregels over te nemen, en daarbij werden die regels aangepast. Hierdoor heeft de regering het evenwicht vernietigd in de voorstellen van de sociale partners en heeft ze bewust een positie ingenomen in een logica die het arbeidersstatuut wil verbeteren zonder zich zorgen te maken over een geleidelijke vermindering van de opzegtermijnen voor de bedienden.

De uitdagingen van het sociaal overleg

Zoals in de vorige punten al ruimschoots vermeld werd, is het interprofessioneel overleg over het sluiten van een nieuw centraal akkoord voor de jaren 2011 en 2012 op een mislukking uitgedraaid na de afwijzing, door de socialistische vakbond (ABVV) en de liberale vakbond (ACLVB), van het ontwerp van interprofessioneel akkoord dat was ondertekend door de onderhandelaars van de Groep van Tien op 18 januari 2011.

Naast de bijzonder ongunstige gevolgen van deze mislukking voor het dossier van de harmonisatie van de statuten heeft de afwijzing van het ontwerp van interprofessioneel akkoord geleid tot een vertrouwenscrisis tussen de sociale partners, waarvan vandaag moeilijk te voorspellen valt hoe lang die gaat duren.

Deze vertrouwenscrisis en het op de helling zetten van het Belgisch sociaal overlegmodel dat eruit kan voortvloeien, zijn gevolgen die duidelijk belangrijker zijn dan de meteen voelbare effecten van de mislukking van het ontwerp van interprofessioneel akkoord, behalve, nogmaals, de effecten op het dossier van de harmonisatie van de statuten.

De meteen voelbare effecten werden in feite ruimschoots gecompenseerd door het ingrijpen van de regering en van het Parlement in de materies die werden geregeld door het ontwerp van akkoord, zoals het bepalen van de loonnorm, het verlengen van de speciale brugpensioenregelingen, het verlengen van allerhande tijdelijke maatregelen (opleiding van risicogroepen, innovatiepremies, ...), het optrekken van sommige minimale sociale uitkeringen, de consolidatie vanaf 2012 van de regeling voor economische werkloosheid voor bedienden van bedrijven in moeilijkheden, enz.

Op het gebied van ontslagrecht zal het geleidelijk verlenen van de opzegtermijnen voor arbeiders die worden aangeworven na 1 januari 2012, beslist door de regering, gepaard gaan met afwijkende regels voor de sectoren die nu al over specifieke regelingen beschikken. Deze afwijkingen, verkregen nadat de Confederatie zich in het politieke debat heeft gemengd, zullen de bouwsector de mogelijkheid bieden om de algemene opzegtermijnen voor arbeiders bepaald door cao 75 van de Nationale Arbeidsraad (die veel langer zijn) niet te moeten toepassen, en zo kan hij zijn verkorte opzegtermijnen behouden tijdens een bepaalde periode⁹⁷ en ze daarna verlengen op basis van hetzelfde verhogingspercentage als dat wat moet worden toegepast op de termijnen van cao 75⁹⁸.

De wettelijke regeling die de regering op ontslaggebied heeft uitgewerkt, omvat twee aanvullende onderdelen: het eerste betreft de consolidatie vanaf 2012 van de crisispremieregeling voor ontslagen arbeiders, waarvan het bedrag varieert tussen 1.250 € en 3.750 € naargelang van de anciënniteit van de werknemer en die volledig ten laste van de RVA⁹⁹ zal zijn; het tweede, uit te voeren door een latere afzonderlijke regelgeving, heeft betrekking op de fiscale vrijstelling van een schijf van de opzegvergoeding die overeenstemt met een bedrag van 600 € vanaf 1 januari 2012 en 1.200 € vanaf 1 januari 2014.

Bestrijding van illegale arbeid

Het actieplan tegen zwartwerk dat de Nationale Raad van de Confederatie in september 2002 heeft aangenomen en dat herhaaldelijk geactualiseerd werd, de laatste keer in juli 2010, is het referentiedocument van de beroepsorganisatie in haar bestrijdingsbeleid tegen illegale arbeid in de bouw.

Dit plan omvat meer dan 25 voorstellen voor specifieke maatregelen en acties ter bestrijding van de diverse vor-

⁹⁷ Te bepalen door het Paritair Comité voor het Bouwbedrijf of, als er geen akkoord uit de bus komt, uiterlijk eind 2012.

⁹⁸ Namelijk 15%.

⁹⁹ Deze regeling geldt enkel voor de arbeiders die in dienst zijn vóór 1 januari 2012. De arbeiders die na deze datum worden aangeworven, genieten een vaste ontslagpremie van 1.250 €, ook ten laste van de RVA.

men van zwartwerk en sociale fraude en wordt geregeld, voor evaluatie van zijn effecten en voortzetting van de uitvoering ervan, voorgelegd aan de ad-hoc-commissie van de Confederatie die dit plan aanvankelijk heeft uitgewerkt.

Deze commissie is gestart met een nieuwe werkcyclus in september 2010 en die zal in de loop van heel 2011 voortgezet worden. Ze heeft haar werkgebied uitgebreid tot het bestuderen van de specifieke aspecten van de grote georganiseerde sociale fraude en tot de middelen die moeten worden ingezet om dit soort fraude te bestrijden.

Een evaluatie van de regeling van de maandelijkse voorschotten

De specifieke regels om te strijden tegen koppelbazen in de bouw via het verhogen en controleren van de maandelijkse voorschotten die aan de RSZ betaald moeten worden, zijn in januari 2010 van kracht geworden.

Deze nieuwe regeling, opgesteld na afloop van overleg tussen de RSZ en de Confederatie, legt een verband tussen het ontbreken of ontoereikend zijn van de storting van de voorschotten en de erkenning van een sociale schuld bestraft door de vermelding op de site van artikel 30bis van de identiteit van de onderneming-schuldenaar en door de verplichting voor de medecontractant om een inhouding te doen op de factuur van deze onderneming. Met deze regeling moet het mogelijk worden om veel sneller dan in het verleden delictueuze tussenkomsten, van bedrijven die niet in orde zijn op de bouwmarkt, op te sporen. In het verleden gebeurde de controle enkel op grond van de bijdragen en niet op grond van de voorschotten.

De ad-hoc-commissie van de Confederatie zal de komende weken deze regeling en de reële effecten ervan op de werkwijze van de koppelbazen evalueren. Het is immers belangrijk om maatregelen ter bestrijding van illegale arbeid - die tegelijkertijd verplichtingen en financiële kosten meebrengen voor de bonafide bedrijven - opnieuw in

hun juiste context te plaatsen. Als de verwachte evaluatie aantoont dat de maatregel de verwachte resultaten tegen de koppelbazen heeft opgeleverd, dan ligt de verlenging in de tijd ervan uiteraard voor de hand. Maar als de resultaten van de evaluatie onvoldoende impact op de koppelbazerij aantonen, moet de toepassing van de regeling worden beëindigd.

Elektronische aanwezigheidsregistratie

De aanwezigheidsregistratie op bouwplaatsen, die niet verward mag worden met de registratie van de arbeidsduur, is een maatregel die staat in het oorspronkelijke actieplan tegen zwartwerk en die tot nu toe nooit werd uitgevoerd wegens de technische toepassingsmoeilijkheden van een dergelijke maatregel.

Het interne debat (bij de Confederatie) over de aanwezigheidsregistratie op bouwplaatsen werd opnieuw gevoerd in 2010 na de wijziging in de wettelijke regeling voor de verplichte kennisgeving van bouwplaatsen en onderaannemers aan de RSZ en werd omgevormd tot een overleg met de overheden¹⁰⁰ over de toepassingsmodaliteiten voor een wettelijke verplichting tot aanwezigheidsregistratie op bouwplaatsen.

Dit overleg heeft aan het licht gebracht - of voor sommigen bevestigd - hoe omvangrijk de problemen zijn die komen kijken bij het toepassen van een dergelijke regeling op een wettelijke basis. Het heeft ook aangetoond dat er twee strekkingen tegenover elkaar staan, die voor een registratie van de werknemers per bedrijf, waarbij de controle moet gebeuren door de werkgever, en die welke de registratie van de werknemers op de bouwplaats voorstaat, ten laste van de bouwdirectie die voor de uitvoering van de werken aansprakelijk is, namelijk meestal de hoofdaannemer.

De organisatie van het werk op de bouwplaatsen en in de bedrijven van de sector over het algemeen, verschilt sterk van die in vaste werkplaatsen. De georganiseerde controlemechanismen voor de aanwezigheden die op bevestigende wijze werken op die plaatsen kunnen niet gemakkelijk worden omgezet naar de bouwsector. Deze vaststelling, die nu naar het schijnt wordt gedeeld door de projectverantwoordelijken binnen de overheidsdiensten, heeft de overlegpartners ertoe gebracht de te volgen aanpak fundamenteel te herzien.

Werknemers identificeren gekoppeld aan de aansprakelijkheid van de opdrachtgevers

Het debat over de aanwezigheidsregistratie op bouwplaatsen heeft de toepassingsproblemen van een dergelijk systeem aangetoond en, daardoor, de grenzen aan de efficiëntie van een dergelijke maatregel in het kader van de strijd tegen sociale fraude, in het bijzonder de fraude die wordt georganiseerd door netwerken van buitenlandse bedrijven die werken in het kader van de detachering van werknemers afkomstig uit derde landen en in het bezit van valse papieren¹⁰¹, blootgelegd.

De Confederatie is bijzonder gemotiveerd om deze illegale praktijken te bestrijden wegens hun schadelijke invloed op de mededinging en ze heeft samen met de werknemersorganisaties van de sector in het Paritair Comité voor het Bouwbedrijf een aantal principes aangenomen die ze snel zullen uitvoeren, uiteraard in overleg met de overheden.

Deze principes zijn een uitvloeisel van een allesomvattende benadering voor het identificeren van personen die op de bouwplaats aanwezig zijn en voor de aansprakelijkheid van opdrachtgevers wat de naleving van de geldende loonvoorwaarden betreft. De uitwerking ervan zou moeten gebeuren op basis van het volgende schema:

100 De RSZ, het kabinet van de federale Minister van Werk en het Staatssecretariaat voor de bestrijding van sociale en fiscale fraude.

101 Onder andere netwerken die Braziliaanse arbeiders ter beschikking stellen, met Portugese paspoorten, die op bouwplaatsen werken in omstandigheden die sterk op sociale dumping lijken.

- **Het dragen van een badge:** elke werknemer op de bouwplaats moet direct identificeerbaar zijn door het dragen van een badge afgeleverd door een daartoe erkende instantie, namelijk het FBZ voor de werknemers en de sociale verzekeringsfondsen voor de zelfstandigen.
- **De registratie van periodes waarin niet gewerkt wordt:** deze registratie moet gebeuren op een manier die traceerbaarheid garandeert en die onvervalsbaar is. Elke niet-geregistreerde periode wordt als een werkperiode beschouwd. Bij tijdelijke werkloosheid moeten alle periodes stelselmatig identificeerbaar zijn, wat noopt tot een verplichte vermelding van een werkherhvatting tussen twee periodes.
- **De aansprakelijkheid van de medecontractant:** de medecontractant - bouwheer of aannemer - van een aannemer die zijn verplichtingen op het gebied van minimumloon tegenover zijn werknemers niet nakomt, is aansprakelijk zodra de inbreuk verbonden aan de niet-naleving van het minimumloon is vastgesteld.
- **Een inhoudingsplicht:** als de betrokken aannemer de loonsituatie niet regulariseert, is de medecontractant van deze aannemer verplicht een inhouding op het bedrag van de factuur toe te passen voor de werken die deze aannemer uitgevoerd heeft.

Een nieuwe benadering voor de bouwproducten

De nieuwe Europese Verordening nr. 305/2011 tot vaststelling van geharmoniseerde voorwaarden voor het verhandelen van bouwproducten¹⁰² is van kracht geworden op 24 april 2011¹⁰³, na afloop van een langzaam aannemingsproces waarin België een bepalende rol heeft gespeeld ter gelegenheid van zijn voorzitterschap van de Unie.

De Confederatie, de FIEC en het WTCB hebben niet op een inspanning gekeken om, tijdens het hele aannemingsproces van deze verordening, de behoeften van de bouwsector te formuleren en erop toe te zien dat daarmee werd rekening gehouden in de definitieve tekst van de verordening.

Nut van het Europese initiatief

De Europese normalisatie op het gebied van bouwproducten gaat in op de basiskennmerken van die producten rekening houdend met de fundamentele eisen die gelden bij bouwwerken. Zij beoogt, in de regel, niet het bepalen van de te halen prestatieniveaus - de lidstaten blijven vrij om hun eventuele eisen te stellen - maar wel het vaststellen van geharmoniseerde technische specificaties waarmee deze prestaties op eenvormige wijze geëvalueerd kunnen worden. De "CE"-markering vormt op die manier een "paspoort" voor de eenheidsmarkt, met als enige doelstelling ervoor in te staan dat het product de prestaties levert die onder de "CE"-markering verklaard worden¹⁰⁴.

De Europese verordening is om twee redenen belangrijk voor de bouwbedrijven. Enerzijds moet de aannemer kunnen beschikken over betrouwbare informatie over de kenmerken van de producten waarmee hij

¹⁰² Deze verordening vervangt de Europese Richtlijn 89/106/EEG betreffende de bouwproducten.

¹⁰³ Verscheidene artikelen van deze verordening zullen pas vanaf 1 juli 2013 van kracht worden.

¹⁰⁴ De "CE"-markering waarborgt niet dat een product conform een specifiek gebruik is of conform de nationale of regionale regelgeving. Het is de taak van de ontwerper van het bouwwerk en van de gebruiker van het product om deze conformiteit te controleren via de technische gegevens die de fabrikant verstrekt.

werkt. De regels die gevolgd moeten worden op het gebied van de verklaring van prestaties en de "CE"-markering van honderden bouwproducten waarvoor een geharmoniseerde technische specificatie bestaat, laten hem dan ook niet onverschillig. Anderzijds is de grens tussen materialenproducent en aannemer soms dun. Bouwbedrijven die in een werkplaats bouwelementen vervaardigen, zullen in bepaalde omstandigheden een prestatieverklaring moeten doen, ook al is het fabrikantschap niet hun hoofdactiviteit.

Een evolutie in het ontstaan van het ontwerp van verordening

Het oorspronkelijke voorstel van verordening opgesteld door de Europese Commissie in 2008 omvatte verscheidene minpunten voor de bouw, zoals het ontbreken van de verplichting om te vermelden wat het bedoelde gebruik van het product is, het ontbreken van de verplichting tot "CE"-markering voor de producten bestemd voor een land waar er geen reglementaire eisen bestaan wat hun prestaties betreft, de mogelijkheid om de "CE"-markering aan te brengen via alternatieve wegen of nog de verplichting om de elementen die door een bouwbedrijf geprefabriceerd zijn en op zijn bouwplaatsen worden geplaatst te

onderwerpen aan dezelfde behandeling als de op de markt gebrachte producten.

De sector heeft een argumentatie ontwikkeld tegenover die minpunten, en die plaatste onder andere het volgende in de kijker:

- Het belang van het vermelden van het generieke gebruik als wezenlijke informatie die de fabrikant moet verschaffen.
- De noodzaak om een prestatieverklaring op te leggen in alle gevallen, vanaf het ogenblik waarop het beschouwde product een wezenlijk kenmerk vertoont, waarvoor een geharmoniseerde technische specificatie bestaat.
- De universaliteit van de betekenis van de "CE"-markering, dit impliceert een eenvormige en duidelijke methodiek om de verklaarde prestaties te evalueren.
- De noodzaak van een afwijking op de declaratieverplichting voor de elementen die aannemers in een werkplaats prefabriceren met het oog op de plaatsing ervan op de bouwplaats. Een dergelijke afwijking is immers ten volle verantwoord omdat een prestatieverklaring in deze context geen nut heeft wat de informatie betreft en vanwege de aansprakelijkheid die de aannemer in elk geval draagt in het kader van de uitvoering van de werken, inclusief voor de geprefabriceerde elementen die hij erin verwerkt.

Deze argumentatie stoelt op de noodzaak om de prestatieverklaring en de "CE"-markering nuttig en geloofwaardig te maken voor de gebruikers en het Parlement en de Raad hebben hiermee grotendeels rekening gehouden bij hun grondige aanpassing van het ontwerp van verordening die de afgelopen maanden plaatsvond.

Zo kunnen de bouwbedrijven, wat de prestatieverklaring¹⁰⁵ aangaat, zich baseren op de afwijkingen die in het besluit werden ingevoerd om geen prestatieverklaring te moeten doen in een aantal gevallen.

Deze afwijkingen schenken echter niet volledig voldoening omdat de vele toepassingsvoorwaarden die ze

¹⁰⁵ De prestatieverklaring is niet van toepassing op producten die individueel of op maat worden vervaardigd volgens een niet-industrieel procédé en die worden geplaatst in een welbepaald bouwwerk door de fabrikant zelf, en evenmin op

producten die op de bouwplaats worden vervaardigd, noch op producten die traditioneel of aangepast aan het in stand houden van monumenten worden vervaardigd.

reguleren niet de mogelijkheid bieden het risico uit te sluiten dat de prefabricage buiten de bouwplaats van producten die in een bouwwerk worden verwerkt toch zou vallen onder de toepassing van de verordening. Sommige bouwbedrijven die in een werkplaats elementen voor het schrijnwerk of betonnen onderdelen produceren, zouden dan ook kunnen vallen onder de verplichting tot prestatieverklaring en de bijbehorende kosten.

De opvolging op nationaal niveau

De nieuwe Europese verordening verandert, over het algemeen, de werking van de "CE"-markering niet radicaal, ook al brengt ze, naast een nieuwe terminologie, enkele belangrijke wijzigingen aan. Bijvoorbeeld¹⁰⁶ op het gebied van de technische goedkeuring, waarvan de procedures sterk herwerkt zijn, wat de duidelijk omschreven verantwoordelijkheden van de marktdeelnemers betreft of nog wat de organisatie van het markttoezicht en de kennisgeving van de instellingen betreft, die afgestemd wordt op het "nieuwe wetgevend kader" van de Europese normalisatie aangenomen in 2008.

De Confederatie zal zich de komende weken toelagen op het communiceren met de bedrijven over de wijzigingen die de Europese verordening aanbrengt, en ruimer, over de betekenis van en de gebruiksaanwijzing die hoort bij de markering en over de gevolgen voor de actoren van de bouw. Ze zal daarvoor, samen met andere sectorale organisaties, meewerken aan het opstellen van allereerste publicaties waarvan de uitgave gepland is door de FOD Economie en door de Europese Commissie.

De Confederatie zal bovendien, samen met de bevoegde technische experts, actief deelnemen aan het aanpassen van de Belgische wetgeving (wet van 25 maart 1996) tot uitvoering van de oude Europese richtlijn.

Reglementering inzake overheidsopdrachten is aan het evolueren

De Commissie Overheidsopdrachten beëindigt op dit moment de herziening van het besluit dat de uitvoeringsregels voor de overheidsopdrachten bevat. Het is een werk van lange adem dat meer dan een jaar heeft geduurd. Het ontwerp van nieuwe reglementering dat de administratie verdedigt, leidt tot reacties van de Confederatie, die heel wat amendementen heeft ingediend.

Twee andere herzieningsprojecten dienen zich aan waarvoor de Confederatie, gelijktijdig met de lopende herziening, studiewerk verricht. Het eerste, op initiatief van de beroepsorganisatie zelf, is gericht op het aanpassen van de reglementering inzake overheidsopdrachten aan de specifieke kenmerken van PPS, overeenkomstig de voorstellen die de Confederatie heeft gedaan in een recent memorandum hierover.

Het tweede kadert in initiatieven die de Europese Commissie recent heeft genomen, in het bijzonder haar groenboek betreffende de modernisering van het beleid van de Europese Unie inzake overheidsopdrachten. Dit initiatief, waaraan de Confederatie heel veel belang hecht, leidt tot een nieuwe studie over een grootscheepse hervorming op middellange termijn van de regels die nu gelden in de lidstaten.

Herziening van de uitvoeringsregels

De nieuwe uitvoeringsbesluiten die moeten worden genomen in het kader van de omzetting van de Europese Richtlijn van 2004 betreffende de overheidsopdrachten¹⁰⁷ worden al sinds verscheidene jaren ter beraadslaging voorgelegd aan de Commissie Overheidsopdrachten, waarin

¹⁰⁶ Andere belangrijke wijzigingen hebben betrekking op de prestatieverklaring die vanaf nu bij het product zal moeten zitten (op papier of in elektronische vorm), en de verplichting om er andere documenten aan toe te voegen, zoals, in voorkomend

geval, het veiligheidsinformatieblad en relevante informatie over gevaarlijke stoffen zoals voorzien door de REACH-verordening. We wijzen er ook op dat het duurzame gebruik van grondstoffen is toegevoegd aan de essentiële eisen.

de Confederatie vertegenwoordigd is. De werkzaamheden betreffende het besluit over de uitvoeringsregels, begonnen in januari 2010, zitten in de eindfase op het ogenblik waarop dit rapport wordt opgesteld¹⁰⁸.

De wijzigingen die in de algemene uitvoeringsregels en in de bepalingen van de Algemene Aannemingsvoorwaarden werden aangebracht in het kader van de lopende herziening zijn heel talrijk en, voor sommige, heel belangrijk. Ze hebben bijvoorbeeld betrekking op aangelegenheden zoals de schadeloosstelling voor onderbrekingen op bevel van de aanbestedende overheid, de herziening van de opdracht ten gevolge van onvoorzienbare omstandigheden, de voorwaarden voor het indienen van klachten en verzoeken, de rechtsvorderingen, de uitvoeringstermijnen, enz.

De Confederatie heeft veel amendementen ingediend op bepalingen die de administratie heeft voorgesteld en ze heeft ook voorstellen tot wijziging van sommige artikelen van de huidige Algemene Aannemingsvoorwaarden gedaan. Ze tracht ook compromisoplossingen te bereiken omdat ze de positieve weerslag kent van een eenstemmig advies van de Commissie op het aannemen van de eindtekst door de regering.

Ze kan echter niet aanvaarden dat evenwichten tussen rechten en plichten van de aannemer en van de administratie die door de wetgever werden geregeld in de verschillende reglementeringen inzake overheidsopdrachten die elkaar opvolgden tijdens de voorbije 50 jaar¹⁰⁹ fundamenteel ter discussie worden gesteld.

Zo kan de Confederatie de nieuwe bepalingen niet goedkeuren die de administratie voorstelt op het gebied van de onderbreking van de werken op verzoek van de aanbestedende overheid, die niet meer berusten op het principe van de schadeloosstelling van de aannemer¹¹⁰, noch die betreffende de herziening van de opdracht bij onvoorzienbare omstandigheden, die een forfaitair bedrag willen vaststellen voor het begrip zeer belangrijk nadeel met verwijzing naar een minimumpercentage van het opdrachtbedrag en tegelijk een vrijstelling invoeren in het principe van de compensatie¹¹¹.

Als ze de andere leden van de Commissie Overheidsopdrachten niet kan overtuigen van de gegrondheid van haar verzet tegen de betwiste bepalingen zal de Confederatie, in het kader van haar lobbywerk, trachten een aanpassing van deze bepalingen te verkrijgen voordat ze definitief door de regering worden aangenomen.

Een rechtskader op maat van publiek-private samenwerking

De Confederatie stelt, in haar memorandum over het aannemen van een rechtskader op maat van publiek-private samenwerking¹¹², een aantal nieuwe principes en wijzigingsvoorschriften voor om op te nemen in de reglementering inzake overheidsopdrachten om de evenwichtige ontwikkeling van projecten van publiek-private samenwerking te bevorderen.

Dit memorandum is na grondig studiewerk tot stand gekomen. De input voor dit memorandum kwam van een

107 Richtlijn 2004/18/EG van 31 maart 2004 - De basisbeginselen werden omgezet in de wet van 15 juni 2006 (BS 17 februari 2007) die de wet van 24 december 1993 zal vervangen op het ogenblik waarop zij van kracht zal worden, namelijk wanneer de uitvoeringsbesluiten, die in het maak zijn, aangenomen zullen zijn - De nieuwe uitvoeringsbesluiten zullen, zodra ze aangenomen zijn, de koninklijke besluiten van 8 en 10 januari 1996 inzake de gunning van opdrachten en het koninklijk besluit van 26 september 1996 tot bepaling van de algemene uitvoeringsregels en zijn bijlage, de Algemene Aannemingsvoorwaarden, vervangen.

108 De overhandiging van het advies van de Commissie Overheidsopdrachten over

de tekst van het nieuwe besluit wordt verwacht tegen eind mei 2011.

109 Herzieningen van 1963, 1976 en 1996.

110 Artikel 51 van het ontwerp van besluit.

111 Artikel 52 van het ontwerp van besluit.

112 "Rechtskader voor publiek-private samenwerking - De voorstellen van de Confederatie Bouw", Brussel, september 2010 - Zie ook het Jaarverslag 2009-2010 van de Confederatie Bouw.

wetenschappelijke studie die werd toevertrouwd aan twee academici¹¹³, van de ervaring van Belgische bedrijven met PPS en van een grondige analyse van de reglementeringen en praktijken inzake PPS in de buurlanden.

De beroepsorganisatie wil de overheden er wel degelijk van overtuigen dat het in het gemeenschappelijke belang van de administratie en de bedrijven is om een specifiek rechtskader voor PPS en principes van deugdelijk bestuur van PPS-projecten aan te nemen op grond van de voorstellen in het memorandum.

Ze heeft daarvoor allerhande sensibiliserings- en communicatiecampagnes gevoerd, zowel ter attentie van de overheden op de verschillende bestuursniveaus van het land als bij de algemeen betrokkenen.

Naar een herziening van de richtlijnen betreffende overheidsopdrachten

Europa heeft de afgelopen maanden¹¹⁴ talrijke initiatieven genomen en de Confederatie heeft in het bijzonder aandacht besteed aan het "Groenboek betreffende de modernisering van het EU-beleid inzake overheidsopdrachten", dat de Europese Commissie begin 2011 voor advies aan het publiek heeft voorgelegd, en aan het opstarten van een procedure voor de evaluatie van de uitvoering van de richtlijnen uit 2004, waarvan de resultaten tegen de zomer verwacht worden.

Die twee initiatieven zijn belangrijk omdat ze de aanzet zijn voor een herziening van de Europese Richtlijnen be-

treffende overheidsopdrachten in 2012, overeenkomstig de Single Market Act die de Commissie in april 2011 heeft aangenomen.

De omvang van de komende hervorming is nog onzeker, maar het honderdtal vragen dat het groenboek omvat, behandelt de gemeenschapswetgeving betreffende overheidsopdrachten vanuit de meest diverse invalshoeken, met uitzondering van de concessies, en kan een grondige herziening van de huidige regels¹¹⁵ aankondigen.

De Confederatie heeft actief deelgenomen aan deze openbare raadpleging en meent dat het niet wenselijk en in elk geval voorbarig is om de fundamentele regels van het EU-recht inzake overheidsopdrachten te herzien. De FIEC heeft namens alle nationale bouwfederaties in Europa een identiek standpunt ingenomen.

Het recht inzake overheidsopdrachten heeft nood aan consolidatie. Frequentie herzieningen zijn duur en brengen rechtsonzekerheid teweeg alsook aanzienlijk meer werk voor de overheden, de rechtbanken en de inschrijvers. Bovendien hebben verscheidene lidstaten, waaronder België dat nauwelijks klaar is met de omzetting ervan in intern recht, maar een korte ervaring met de richtlijnen uit 2004 in de praktijk.

Daarnaast moet aangestipt worden dat het niet zozeer het communautair kader is dat problemen oplevert, maar wel de uitvoering ervan in de lidstaten. Doorgaans is dit kader immers goed aangepast aan de specifieke kenmerken van de overheidsopdrachten. Zo vloeien bijvoorbeeld de administratieve complexiteit, eisen betreffende de technische

113 Studie over een evenwichtige ontwikkeling van publiek-private samenwerking in België, 2009. Studie uitgevoerd voor rekening van de Confederatie door mevrouw Yseult MARIQUE, onderzoeker en promovenda aan de ULB wat het juridische onderdeel betreft, en door de heer Raymond GHYSELS, professor aan het "Centre de Recherche de Comptabilité et Contrôle de Gestion" van de ULB, wat het economische en financiële onderdeel betreft.

114 De volgende initiatieven werden in 2010 genomen: uitgave van een gids over openbare aanbestedingen met clausules over maatschappelijk verantwoord ondernemen, een raadpleging over de concessies (een wetgevend initiatief dat de concessies voor diensten, die op dit ogenblik Europees niet gereguleerd worden, opneemt, is al lang in de ontwerpfasen, maar werd herhaaldelijk vertraagd), verschijnen van een groenboek over de bevordering van elektronisch aanbesteden en aannemen van een resolutie van het Europees Parlement over nieuwe ontwikkelingen bij overheidsopdrachten.

115 De volgende aspecten kunnen bijvoorbeeld onder de herziening vallen: de opsplitsing in opdrachten van werken, leveringen en diensten, drempels voor de toepassing van de EU-richtlijnen, het begrip overheidsafnemer, het bestaan van bijzondere regels voor openbare nutsvoorzieningen ("speciale sectoren"), de aangepastheid van de gunningsprocedures wat de algemene termen betreft (complexiteit, kosten, duur), betreffende sommige specifieke behoeften (bijvoorbeeld PPS) of voor de kleine aanbestedende diensten, de gepastheid om op de onderhandelingsprocedure een beroep te doen en van een grotere soepelheid bij de selectie- en gunningscriteria, de gepastheid om op Europees niveau sommige aspecten van de uitvoering van de overeenkomsten te reglementeren, de middelen om de toegang van kmo's (in Nederland het mkb genoemd) tot Europese overheidsopdrachten te vergemakkelijken, meer rekening houden met ecologische, sociale of innovatieve doelstellingen, de toegang van leveranciers uit derde landen tot de markten van de Europese Unie, enz.

bekwaamheid en de financiële draagkracht, de lengte van de betalingstermijnen, die de toegang van kmo's tot overheidsopdrachten afremmen, niet voort uit het Europees wetgevend kader, maar zijn ze enkel te wijten aan de autoriteiten van lidstaten en de aanbestedende diensten.

Het staat overigens vast - en dat is een ander voorbeeld - dat het Europees recht het in aanmerking nemen van ecologische en sociale doelstellingen die verband houden met het voorwerp van de opdracht en de bevordering van innovatie aanmoedigt, door het criterium van de economisch voordeligste inschrijving of door het opstellen van "functionele" bestekken, maar dan moet men er ook gebruik van maken in de praktijk van de overheidsopdrachten van de lidstaten ...

Sommige aspecten van de huidige richtlijnen schenken echter geen voldoening en zullen gecorrigeerd moeten worden in de toekomstige richtlijnen. Het zal onder andere gaan om het stelselmatiger toelaten van de mogelijkheid om varianten aan te bieden, het garanderen van de vertrouwelijkheid van de voorgestelde technische oplossingen, in tegenstelling tot de huidige situatie, of nog het verminderen van de zware kosten die komen kijken bij het deelnemen aan een procedure van concurrentiegericht dialogo.

Een andere belangrijke kwestie die nog geregeld moet worden, zal gaan over het deelnemen van ondernemingen uit derde staten aan Europese overheidsopdrachten. De openstelling van de markten voor overheidsopdrachten voor ondernemingen uit derde landen moet wederzijds gebeuren, in een kader dat eerlijke concurrentie garandeert (onder andere wat staatssteun betreft) en dat eenvormig wordt toegepast door alle lidstaten. Dit probleem valt buiten het kader van de richtlijnen betreffende overheidsopdrachten, maar een aanscherping van de regels betreffende de verantwoording van abnormaal lage prijzen zou de oplossing ervan ten goede komen.

Fiscaliteit na het relanceplan

Het aflopen, eind 2010, van de meeste fiscale bepalingen uit het federaal herstelplan¹¹⁶ heeft aanleiding gegeven tot een voorafgaande periode van intens overleg met de overheden om een tweede verlenging¹¹⁷ van de toepassingsperiode voor deze maatregelen te verkrijgen. De regering heeft, om allerlei redenen, waaronder het met argumenten gestaafde verzet van de Europese Unie, geen nieuwe verlenging toegestaan van de tijdelijke maatregelen inzake verlaagde btw voor nieuwbouwwoningen en voor vernieuwbouw van woningen op het hele nationale grondgebied¹¹⁸.

Maar omgekeerd heeft de regering, in het verlengde van herhaalde confederale verzoeken, recent besloten om de toepassing van het verlaagde btw-tarief op renovatiewerken aan woningen van ouder dan 5 jaar definitief te maken.

116 Het plan dat in januari 2009 door de regering werd aangenomen, neemt de meeste maatregelen over die de Confederatie had aanbevolen in een anticrisismemorandum dat aan de regering werd overhandigd op het einde van het vierde kwartaal 2008.

117 De Confederatie had inderdaad, een jaar vroeger, de verlenging tot eind 2010 verkregen van de fiscale maatregelen waarvan de toepassing in het plan aanvankelijk beperkt was tot december 2009.

118 De Minister van Financiën heeft echter, op verzoek van de Confederatie, aanvaard dat de aannemers de mogelijkheid krijgen om eind 2010 voorschotfacturen op te maken voor een deel (25%) van de in 2011 uit te voeren werken. Deze maatregel kwam er om rekening te houden met de negatieve gevolgen, voor de uitvoering van de werken en dus voor de facturatie tegen verlaagd tarief, van het uitzonderlijk slechte weer van november en december 2010.

Verlaagd btw-tarief: instrument ter ondersteuning van de bouw

De positieve weerslag van het verlaagde btw-tarief op de activiteit en de werkgelegenheid in de bouw hoeft niet meer te worden aangetoond. Dit is in het bijzonder het geval bij renovatiewerken aan woningen, waar de maatregel bovendien een nuttig effect heeft in het kader van het beleid ter bestrijding van zwartwerk.

De consolidatie van de btw op 6% bij renovatiewerken in woningen van 5 tot 15 jaar¹¹⁹ werd mogelijk gemaakt door een aanpassing, in 2009, van de Europese richtlijn die deze aangelegenheid regelt en was sindsdien een belangrijke doelstelling van het beroepsbeleid van de Confederatie. Deze doelstelling is nu bereikt na de beslissing van de regering om, vanaf 1 juli 2011, namelijk na afloop van de tijdelijke toepassingsperiode die eind 2010 was vastgelegd, de toepassing van het verlaagde btw-stelsel op renovatiewerken bedoeld door het toepassingsgebied van de maatregel definitief te maken.

Het belang van de maatregel als instrument om bouwactiviteiten te ondersteunen, overstijgt het vakgebied renovatiewerken. De nuttige effecten van de verlaagde btw op nieuwbouw en vernieuwbouw van woningen werden immers aangetoond tijdens de tijdelijke toepassing van de fiscale maatregelen uit het herstelplan¹²⁰.

Daarnaast is het verlaagde btw-tarief ook een heel nuttig instrument voor het halen van de doelstellingen op het gebied van de energieprestatie van gebouwen (groene btw), zoals we gezien hebben in het eerste deel van dit verslag.

Tegen deze algemene achtergrond zal de Confederatie haar sensibiliserend beleid ter attentie van de Belgische regering voortzetten om haar warm te maken voor het uitbreiden van

de toepassing van het verlaagde btw-tarief in de bouw. Ze zal, in eerste instantie, bij de regering een consolidatie van het verlaagde btw-stelsel op vernieuwbouw van woningen gelegen op het hele nationale grondgebied proberen te verkrijgen. Ze zal ook pleiten voor een uitbreiding van dit stelsel tot de verkoop van woningen en appartementen opgericht na afbraak van een oud gebouw.

Ze zal, in tweede instantie, trachten invloed uit te oefenen op Europees niveau, via de Belgische regering maar ook via de gebruikelijke overlegkanalen, over het aannemen van een nieuwe richtlijn die de toepassing van een verlaagd btw-tarief op nieuwbouw toestaat.

Groene lening bestendigen

De formule van de "groene lening" ingevoerd door het federale herstelplan voor de periode 2009-2011 is een belangrijke hefboom voor heel wat gezinnen die hun woning¹²¹ energie-efficiënter wensen te maken. Deze formule, die zowel bij nieuwbouw als bij renovatiewerken geldt, en die heel succesvol is bij belastingplichtigen, moet, volgens de Confederatie, een plaats krijgen in een permanent beleid voor publieke ondersteuning van het uitvoeren van energiebesparende werken in woningen.

119 Het stelsel van de verlaagde btw op werken aan woningen ouder dan 15 jaar is al vele jaren definitief.

120 Enerzijds de toepassing van het 6%-tarief op een schijf van 50.000 € van de totale factuur voor de bouwwerken aan de nieuwbouwwoning, dit is een besparing van 7.500 € op het bedrag van de werken. Anderzijds een uitbreiding tot het hele land - in plaats van 32 gebieden waarvoor de regeling geldt - van 6% btw op

vernieuwbouw van een woning.

121 Ter herinnering: de overheid neemt een deel (1,5%) van de interesten van de groene lening ten laste en kent een belastingvermindering van 30% toe op het saldo van de te betalen interesten. Zie ook het eerste deel van dit verslag.

Bouwrecht onder druk

Twee wetsvoorstellen die recent werden besproken in de Commissie voor Financiën en Economische Aangelegenheden van de Senaat zijn gericht op het grondig wijzigen van bepaalde fundamentele aspecten van de relaties tussen de partijen in het bouwproces. Het eerste voorstel, ingediend door de senatoren Beke c.s.¹²², heeft tot doel aannemers te verplichten om een verzekering te nemen voor hun burgerlijke aansprakelijkheid, inclusief de tienjarige aansprakelijkheid. Het tweede voorstel, ingediend door mevrouw de Bethune c.s.¹²³, wil de werking van de voltooiingswaarborg voor de werken herzien die staat in de wet van 9 juli 1971 tot regeling van de woningbouw en de verkoop van te bouwen of in aanbouw zijnde woningen, beter bekend onder de naam wet-BREYNE.

De Confederatie heeft prioritaire aandacht gegeven aan deze voorstellen en aan de debatten hierover in de Senaat. Ze kreeg een uitnodiging om deel te nemen aan een hoorzitting in de Senaatscommissie Financiën en Economische Aangelegenheden in januari 2011 en ze heeft aan de commissieleden haar mening over beide wetsvoorstellen gegeven. Ze heeft er ook nota's ingediend met daarin feitelijke en juridische argumenten ter staving van haar standpunt.

Aansprakelijkheidsverzekeringsplicht afwijzen

De voorstanders van een verplichte aansprakelijkheidsverzekering voor Belgische aannemers baseren doorgaans hun eis op twee gebruikelijke referenties: de eerste is het arrest van het Belgisch Grondwettelijk Hof van 12 juli 2007¹²⁴, waarin de houders van een verplichte

verzekering de rechtvaardiging in rechte zien voor de uitbreiding van de verzekeringsplicht - die thans beperkt is tot de architecten - tot alle partijen die aan het bouwproces deelnemen. De tweede is de Franse wet van 4 januari 1978, de zogenaamde wet-SPINETTA¹²⁵, waarvan dezelfde voorstanders menen dat ze het ideale kader vormt voor het oplossen van conflicten die voortvloeien uit schade die het gevolg is van de uitvoering van bouwwerken.

Noch het arrest van het Grondwettelijk Hof, noch de wet-Spinetta vormen in feite stevige referenties ter staving van een verzekeringsplicht. Het arrest van het Hof, "*obiter dictum*" geveld, stelt onterecht de verplichtingen en aansprakelijkheden van de architect gelijk aan die van de andere partijen, waaronder de aannemer. De wet-Spinetta die dan weer op een tweetrapsmechanisme¹²⁶ berust, veroorzaakt hoge kosten ten laste van de partijen en levert veel toepassingsproblemen in de praktijk op.

De Confederatie meent dat het debat over de invoering van een verzekeringsplicht niet op principiële overwegingen mag berusten, maar daarentegen input moet krijgen uit de analyse van de diverse economische en juridische implicaties van een dergelijke verplichting. Tegen deze achtergrond is één van de essentiële voorwaarden voor de invoering van een verzekeringsplicht, de toegevoegde waarde die hij kan hebben ten opzichte van de huidige toestand, die hoofdzakelijk stoelt op de principes van de voltooiingswaarborg voor de werken (wet-Breyne) en van het rechtstreeks herstel in natura van schade die de aannemer heeft berokkend tijdens de uitvoering van zijn werken.

Welnu, er duiken precies talrijke nadelen op uit de analyse die de Confederatie heeft gemaakt van de gevolgen

122 Doc. Senaat 4-1588/1 en 5-112/1.

123 Doc. Senaat 5-114/1.

124 Bij arrest van 12 juli 2007 heeft het Hof het vernietigingsberoep afgewezen dat de Orde van Architecten had ingesteld tegen de wet van 15 februari 2006, die de verplichte verzekering voor architecten heeft opgelegd. Het Hof oordeelt eerst dat de verzekeringsplicht ingevoerd door deze wet geen discriminatie is en spreekt zich daarna uit over het bestaan van discriminatie die het gevolg is van

het ontbreken van een vergelijkbare verzekeringsplicht die van toepassing is op de andere "*partijen die in de bouwakte voorkomen*".

125 De wet heeft artikel L241-1 ingevoegd in het Franse verzekeringswetboek dat een verplichte verzekering voor de tienjarige aansprakelijkheid oplegt.

126 Een verplichte verzekering voor schade aan het bouwwerk in hoofde van de projectontwikkelaar of de particulier en een verplichte aansprakelijkheidsverzekering in hoofde van de aannemer.

van de invoering van een verplichte aansprakelijkheidsverzekering voor Belgische aannemers. De analyse is gedeeltelijk gebaseerd op de ervaring met de wet-Spinetta in Frankrijk en toont de omvang van de kosten van een dergelijke verzekering aan. Die hoge kosten komen onder andere voort uit het ontbreken van betrouwbare statistieken over de sinistraliteit in België, het duidelijke risico van deresponsabilisering van de partijen, met de gevolgen die hieruit voortvloeien voor de verslechtering van de kwaliteit en de uitpattingen van de rechtspraak die de neiging zal hebben het toepassingsgebied van de tienjarige waarborg op te rekken.

De vergelijkende analyse van de toestand in de verschillende lidstaten bevestigt dat de Confederatie gelijk heeft met haar kritische kijk op de regeling voor een verplichte verzekering. De ELIOS-studie, besteld door de Europese Commissie¹²⁷, toont immers aan dat minder dan een derde van de lidstaten een verzekeringsplicht oplegt, die overigens heel variabel is wat het toepassingsgebied ervan betreft, waarvan een deel enkel in hoofde van de architecten.

De Confederatie promoot duidelijk het verlaten van het pad van de verplichte aansprakelijkheidsverzekering en nodigt de regering en het Parlement uit om na te denken over andere alternatieven, waaronder het aannemen van een regeling voor een verplichte zaakverzekering in hoofde van de opdrachtgever, de invoering van een vrijwillige private waarborgregeling die werkt op basis van een kwaliteitslabel of nog de ontwikkeling van een code van goede praktijken die gepaard gaat met een modelovereenkomst met daarin een aantal algemene minimumvoorwaarden.

De toepassing van de wet-Breyne beter controleren

De bepalingen van de wet-Breyne, die meestal dwingend zijn, regelen al bijna 40 jaar efficiënt¹²⁸ de bescherming van de kandidaat-bouwer of van de koper van een te bouwen woning. Vanuit de invalshoek van de bescherming vormt het wetsvoorstel dat mevrouw de Bethune c.s. heeft ingediend, in de ogen van de Confederatie, een achteruitgang ten opzichte van het huidige wettelijke waarborgsysteem.

De waarborgregeling die wordt voorgesteld¹²⁹ ter vervanging van de huidige regeling (tot aan de voorlopige oplevering) dekt immers niet de schade die het gevolg is van vertraging bij de uitvoering en biedt geen keuzevrijheid betreffende het voorwerp van de waarborg (voltooiing van het goed of terugbetaling van de bedragen) die men kan doen gelden, twee voordelen die wel degelijk aanwezig zijn bij de huidige regeling van de wet-Breyne.

Het waarborgsysteem dat de huidige regeling biedt, is in elk geval interessanter voor de opdrachtgever dan de terugbetalingswaarborg voor de betaalde bedragen omdat de verplichting om in schijven te betalen - ander beschermingsmechanisme van de wet-Breyne - tot gevolg heeft dat het bedrag van de betaalde sommen wordt beperkt tot de werkelijk uitgevoerde werken.

We wijzen overigens op het onaangepaste karakter van de voorgestelde waarborgregeling na de voorlopige oplevering - een voltooiingswaarborg dit keer - die bij ons vragen doet rijzen over het nut van een dergelijke bescherming op een ogenblik waarop het gebouw noodzakelijkerwijs voltooid is, aangezien de voorlopige oplevering heeft plaatsgevonden.

127 "Les régimes de responsabilité et d'assurance dans le secteur de la construction: schémas nationaux et orientations visant à stimuler l'innovation et le développement durable" - ELIOS - Eindrapport, synthèse - "Centre d'études d'assurances (CEA)" en "Centre Scientifique et Technique du Bâtiment (CSTB)", Paris, 30 april 2010.

128 Door bijvoorbeeld op te leggen dat het verplicht is bepaalde vermeldingen op te

nemen in de overeenkomst, door het opleggen van bijzondere modaliteiten voor de betaling en voor de eigendomsoverdracht van het goed, de verplichting voor de aannemer of verkoper om solvabiliteitswaarborgen te stellen, enz.

129 Een terugbetalingswaarborg voor de betaalde bedragen bij ontbinding van het contract of bij niet-voltooiing.

Ten slotte is de redenering die gevolgd wordt door het wetsvoorstel om de regelingen voor waarborgen die moeten verstrekt worden door de erkende aannemer¹³⁰, enerzijds, en door de niet-erkende aannemer en de projectontwikkelaar¹³¹, anderzijds, gelijk te schakelen niet relevant en negeert ze het onderscheid dat de wetgever heeft gemaakt tussen de twee categorieën intervenanten, namelijk hoofdzakelijk de eis voor de erkende aannemer om te voldoen aan een aantal strikte criteria wat betreft zijn professionele integriteit, zijn technische bekwaamheid en zijn financiële en economische draagkracht.

De Confederatie wil dan ook de overheid overtuigen van de noodzaak om de huidige regeling van de wet-Breyne intact te houden. Ze suggereert echter een denkoefening over middelen die kunnen worden ingezet om deze wet bekender te maken, ze is bij het grote publiek nog te vaak onbekend, en om de daadwerkelijke naleving van de toepassing ervan te verzekeren. Daarvoor zou kunnen gecontroleerd worden of het contract strookt met de wet - inzonderheid wat het stellen van de solvabiliteitswaarborgen betreft - en die controle zou kunnen worden uitgeoefend in het kader van het verlijden van de akte van de hypothecaire lening, omdat de meeste contracten die met een particulier opgemaakt worden immers gefinancierd worden door een instelling die daartoe erkend is.

130 Een borgtocht van 5%, net zoals de borgtocht die moet gesteld worden in het kader van de overheidsopdrachten.

131 Een voltooiingswaarborg.

Actie in kort bestek

Het politieke werk van de Confederatie overstijgt, natuurlijk, het kader van de grote dossiers die op de vorige pagina's uit de doeken gedaan werden. Bijna dagelijks werkt de Confederatie voor het collectieve nut van de bouwbedrijven en dat werk gaat dan over tientallen dossiers in de meest diverse aangelegenheden.

Het is niet de bedoeling om ze hier allemaal te overlopen, we geven eenvoudigweg een overzicht van de verscheidenheid van dit werk en van het belang ervan voor de bedrijven.

Betalingstermijnen

Een nieuwe Europese richtlijn wijzigt de betaalregels en betalingstermijnen zowel in het kader van handelstransacties als bij overheidsopdrachten. De Confederatie werd nauw betrokken bij het lobbywerk dat werd gevoerd door het Europees verbond van het bouwbedrijf (FIEC) in dit dossier. De analyse van de bepalingen van deze richtlijn en de gevolgen daarvan op de Belgische wetgeving werd voorgesteld aan en besproken in de Raad van Bestuur van de Confederatie in oktober 2010. Een principieel standpunt werd er vastgelegd over de kwestie van de maximumbetalingstermijnen die moeten worden vastgesteld in de toekomstige Belgische wetgeving.

Preventie van arbeidsongevallen

De Confederatie neemt deel aan het bepalen van het sectoraal beleid ter preventie van risico's en ter verbetering van het welzijn van de werknemers dat wordt uitgevoerd door navb-cnac Constructiv, de paritaire instelling die verantwoordelijk is voor de veiligheid in de bouw. Tegen deze achtergrond heeft ze actief deelgenomen aan het lanceren en opvolgen van de jongste sectorale campagne die in 2010 werd gevoerd over de preventie van risico's verbonden aan kwartsstof (kristallijn siliciumdioxide).

Een nieuwe benadering van de vastgoedfiscaliteit

De verzwaring van de Belgische vastgoedfiscaliteit, die sommige, ook internationale, deskundigen willen, zou uiteraard negatieve effecten hebben op de activiteit van de bouwbedrijven en zou ongetwijfeld leiden tot een verlies van arbeidsplaatsen en meer economische werkloosheid in de sector. Dit zou verlies van inkomsten voor de staat en meeruitgaven voor zijn sociale zekerheid tot gevolg hebben. De Confederatie pleit voor het tegenovergestelde: een verlichting van de belasting op wonen en voor een globale hervorming van de vastgoedfiscaliteit, beter georiënteerd naar het

bevorderen van investeren in vastgoed. Haar voorstellen ter zake, die nu worden bestudeerd, zullen in juli 2011 afgerond worden.

Construction Quality-label

In een markt met alsmaar meer concurrentie die zich openstelt voor Europa missen opdrachtgevers bakens om bekwame bedrijven met oog voor klanttevredenheid te herkennen. Daarom wil de Confederatie de lidbedrijven de mogelijkheid bieden om hun vakkennis en betrouwbaarheid aan te tonen. Ze heeft dan ook, in samenwerking met bepaalde partners¹³², een nieuw label gecreëerd onder de naam Construction Quality, dat de fakkel overneemt van de gewestelijke kwaliteitslabels Coqual en Qualibouw en dat is opgesteld op basis van een referentieel dat inspiratie haalt uit de ISO 9001-norm.

Visie van SABAM

Voor werknemers die op de werkplaats luisteren naar muziek moet men, volgens SABAM, auteursrechten betalen en ze is wettelijk belast met het innen daarvan. De Confederatie heeft deelgenomen aan de onderhandelingen tussen het VBO en SABAM die hebben geleid tot een vrijwillig "principeakkoord" dat het kader en het bedrag van de te betalen rechten vastlegt. Ook al biedt dit akkoord gunstigere voorwaarden aan de bedrijven aan dan wat ze normaal aan rechten zouden moeten betalen aan SABAM, toch zet de Confederatie haar studiewerk en overleg over deze aangelegenheid voort, met daarbij aandacht voor de specifieke kenmerken van bouwplaatsen als arbeidsplek.

Toepassing van btw op sommige gronden

De toepassing van de regeling voor btw op grond bij koppelverkoop "huis met grond" is van kracht geworden

132 Federale Verzekering, BCCA en BCQS.

op 1 januari 2011 nadat de Europese Commissie had bevestigd dat deze regeling verplicht toegepast moet worden. Deze bevestiging maakte een einde aan een lange periode van onzekerheid waarin de Confederatie heeft geprobeerd om het behoud van de toepassing van registratierechten op het "grondgedeelte" van de kop-pelverkoop te verdedigen. Voordat er moest overgeschakeld worden op de btw-regeling heeft de Confederatie nauwkeurige informatie verstrekt over de juiste draag-wijde van het toepassingsgebied van de nieuwe regels - dat uiteindelijk beperkt is.

Detacheringsregeling verbeteren

Buitenlandse bedrijven die bouwwerken in België uitvoeren, moeten een aantal minimumregels van het gastland naleven ten aanzien van hun personeel, onder andere de betaling van het Belgisch minimumloon. Deze minimumregels, omschreven door de Europese detacheringsrichtlijn, worden in de praktijk maar weinig nageleefd. Net als in andere landen kan in België de detacheringsrichtlijn moeilijk gecontroleerd worden en ze laat de deur open voor heel wat onregelmatigheden. De Confederatie heeft tijdens de afgelopen maanden nationaal al verscheidene initiatieven genomen over deze aangelegenheid. Ze werkt op dit ogenblik, samen met de Europese werkgeversorganisatie (FIEC) en de Europese werknemersorganisatie (FETBB) uit de bouw, aan een beter detacheringsbeleid op Europees niveau, op basis van een aantal oriëntaties die de Europese Commissie heeft voorgesteld.

Akkoord gesloten over het gebruik van duurzaam hout

Het kabinet van de federale Minister van Klimaat en Energie ligt ten grondslag aan de ondertekening, op 1

maart 2011 op de bouwbeurs Batibouw, van een sectoraal akkoord¹³³ ter verhoging van het aandeel houtproducten uit duurzaam beheerde bossen. De Confederatie heeft dit akkoord ondertekend samen met andere beroeps-organisaties en heeft op die manier bevestigd dat haar lidbedrijven zich engageren voor duurzaam bouwen.

Hospitalisatieverzekering van de sector

De sectorale regeling voor de hospitalisatieverzekering van de bouwvakarbeiders is sinds 2010 gebruiksklaar. De uitbreiding van de dekking tot de familieleden werd overigens mogelijk gemaakt sinds 15 januari 2011. De financieringswaarborgen voor de regeling werden bovendien goedgekeurd tijdens de laatste sociale onderhandelingen met het oog op het sluiten van het sectoraal akkoord 2011-2012.

De Confederatie zet zich geregeld in voor het beleid in deze materie, net als voor veel andere materies die vallen onder het sociaal statuut van de bouwvakarbeider dat wordt ingevoerd dankzij de bijdragen van de ondernemingen.

Administratieve vereenvoudiging

De Confederatie werkt regelmatig mee aan het dossier van de administratieve vereenvoudiging, of dat nu is in het kader van de werkzaamheden van de DAV¹³⁴ of in elke andere raadgevende instelling die bevoegd is om specifieke reglementeringen op te volgen. Ze heeft bijvoorbeeld recent diverse voorstellen gedaan ter vereenvoudiging van de opgelegde formaliteiten in het kader van de reglementering inzake overheidsopdrachten, onder andere op het gebied van de kwalitatieve selectie en de vrijgave van de borgtocht. Deze voorstellen werden overgemaakt aan de Commissie Overheidsopdrachten en kregen ook de steun van het VBO.

133 In de zin van artikel 6 van de wet van 21 december 1998 betreffende de product-normen ter bevordering van duurzame productie- en consumptiepatronen en ter

bescherming van het leefmilieu en de volksgezondheid.
134 DAV is de afkorting voor Dienst voor de Administratieve Vereenvoudiging.

Solidariteitstaks op bedrijfswagens

Het verzet van de Confederatie tegen de toepassing van de solidariteitstaks (CO₂-taks) op bedrijfsvoertuigen voor het collectief vervoer van bouwvakarbeiders is al geruime tijd bekend. De betrokken kabinetten erkennen wel de relevantie van de argumenten die de Confederatie naar voren schuift ter staving van haar verzet, maar wilden nooit het toepassingsgebied van deze taks wijzigen. De afgelopen maanden is er echter een verandering opgetreden, niet in het toepassingsgebied van de maatregel maar wel in de mogelijkheid - die tot dan toe werd geweigerd - om een vrijstelling te verkrijgen van de zware sancties die van toepassing zijn bij niet-betaling van de taks.

De inspanningen voor beroepsopleiding

Bedrijven maken in de loop der tijd alsmaar meer gebruik van de sectorale opleidingsstelsels die op initiatief van de Confederatie werden opgericht in de jaren '90. De kaap van de 720.000 uren voortgezette opleiding van arbeiders werd in 2010 overschreden, dit is een stijging met 5% in vergelijking met 2009. Het aantal arbeiders dat een opleiding heeft gevolgd, steeg dan weer van 25.000 in 2009 tot meer dan 30.000 in 2010. Deze resultaten en andere inzake opleiding worden door de Confederatie op interprofessioneel niveau in de kijker geplaatst om te bewijzen dat de sector echt wel inspanningen levert in het kader van de globale verbintenis (van alle sectoren samen) om opleiding te verstrekken ten belope van 1,9% van de loonmassa.

Bouweconomie: balans, vooruitzichten en structuur

Een nieuw elan voor de bouwsector

Zoals bekend, heeft de economische en financiële crisis de resultaten van 2009 sterk beïnvloed: een achteruitgang voor de economie in het algemeen (-2,7%) en een nog sterkere daling voor de bouwsector (-3,3%).

Gelukkig ziet het plaatje in 2010 er helemaal anders uit. De bouwsector heeft betere resultaten behaald, maar desondanks blijft de balans met een cijfer van +0,3% mager. Dat betekent dat de sector helemaal niet in de buurt kwam van de groei van de algemene economie (2,1%). In dat opzicht is 2010 voor de bouw veeleer een overgangsjaar geweest naar positieve groei in 2011.

Het vooruitzicht van een nieuwe, forsere groei in 2011 is wel degelijk reëel. Niettemin spelen er daarbij een aantal factoren die de vraag mogelijk zullen afremmen.

Zwakke heropleving in 2010

De Belgische economie heeft in 2010 een groei van 2,1% opgetekend. Dat toont aan dat de sporen van heropleving die in het tweede kwartaal van 2009 al zichtbaar waren in de loop van de daaropvolgende maanden vastere vorm hebben gekregen. De positieve balans van de economie in 2010 volstond echter niet om de recessie goed te maken die vanaf de herfst van 2008 door de financiële crisis veroorzaakt werd. In dat opzicht is de economische toestand in 2010 gespannen gebleven, ondanks de heropleving.

Deze vaststelling geldt zeker voor de bouwsector waar het herstel niet zo sterk doorzette als in de rest van de economie. De recessie in de sector liep pas ten einde in de loop van het eerste halfjaar van 2010, dus met bijna één jaar vertraging ten opzichte van het economische gemiddelde. Erger nog, de balans van de bouwsector over het hele jaar bleef mager, met een groei van 0,3% die schril afsteekt tegen de algemene economische vooruitgang.

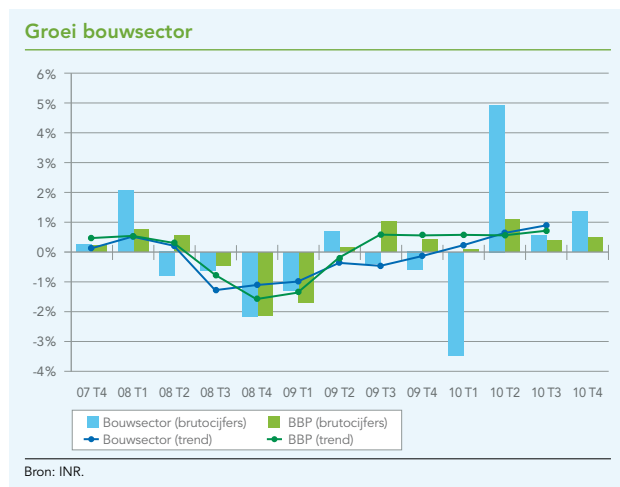
De bouwbalans is echter geen verrassing. De Confederatie heeft in haar vooruitzichten altijd benadrukt dat de

omvang van de financiële crisis de sector in twee recessiejaren zou dompelen. Het algemene economische herstel, dat krachtiger is dan aanvankelijk verwacht werd, kon de bouwsector uiteindelijk aanzwengelen en vanaf 2010 uit de rode cijfers halen, ook al hebben de slechte weers-omstandigheden van dat jaar de productie sterk afgeremd.

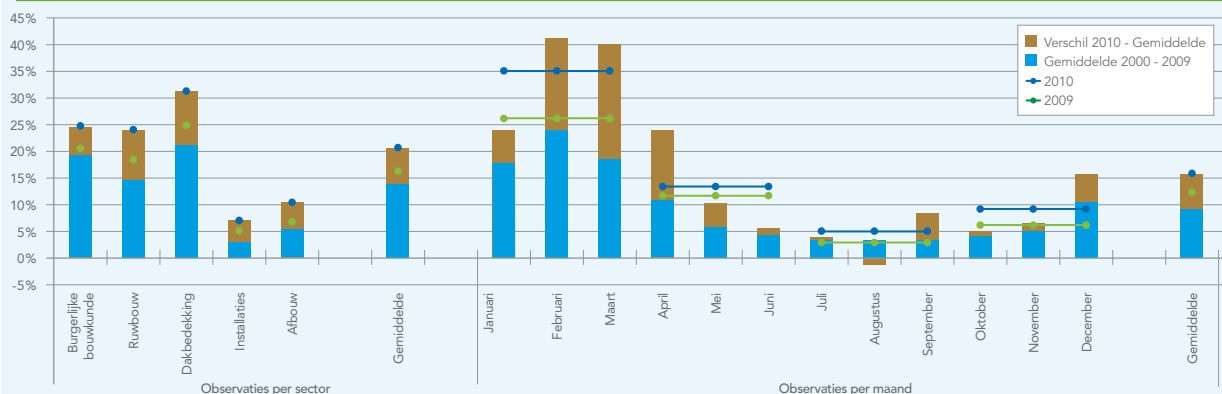
De invloed van het slechte weer

De bouwondernemingen kregen in 2010 inderdaad te maken met moeilijke weersomstandigheden. Die vielen vooral zwaar voor de buitenwerkzaamheden (dakbedekking, ruwbouw en burgerlijke bouwkunde), maar ook de afbouwsector bleef hier niet van gespaard en kreeg het hard te verduren.

Meer nog dan in 2009 heeft de strenge winter de productiecapaciteit van de bouwondernemingen tijdens de eerste maanden van 2010 fors afgeremd, wat wordt bevestigd door 35% van de ondervraagde ondernemingen, tegenover gemiddeld 20% tijdens hetzelfde kwartaal van de vorige 10 jaar.

Percentage ondernemingen geremd door het slechte weer

Bron: Confederatie Bouw op basis van de conjunctuurenquête van de NBB.

Toen de lente aanbrak, is deze tendens niet volledig omgekeerd. In vergelijking met de vorige jaren hebben meer ondernemingen gemeld dat hun productie in het tweede kwartaal werd afgeremd door de weersomstandigheden.

Deze situatie heeft de tijdelijke werkloosheid doen toenemen (+13% in 2010), maar die stijging heeft de arbeidsproductiviteit vrijwel niet beïnvloed. Die bleef stabiel ten opzichte van 2009.

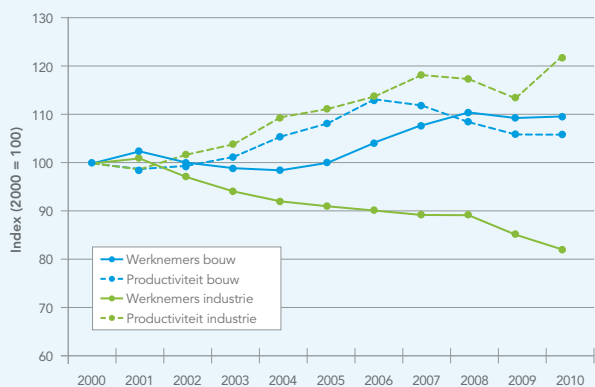

Werkgelegenheid speelt in het nadeel van de productiviteit

De evolutie van de productiviteit tijdens de laatste 10 jaar vertoont op het einde van dit decennium echter een eigenaardig profiel. De productiviteit van de werknemers in de bouwsector is immers globaal gezien stabiel gebleven op het niveau van einde 2008, eventjes na het begin van de financiële crisis. Nadat zij eerst met meer dan 6% gedaald was, bereikte zij toen hetzelfde niveau als in 2004. De cijfers tonen dus dat de productiviteit van de werknemers in de bouwsector uiteindelijk niet gestegen is in de loop van het tweede deel van de jaren 2000. Deze vaststelling contrasteert met de evolutie van de productiviteit in de bouw tijdens de periode 2000-2004, die toen met 5% toenam. Zij contrasteert ook met de productiviteit in de industrie die van 2004 tot 2010 met meer dan 11% is gestegen.

Het is interessant om de evolutie van de productiviteit in de bouw te vergelijken met die van de industrie. Tot 2006 tekenden zowel de industrie als de bouw een gelijklopende productiviteitswinst op. Daarna kenden ze een heel uiteenlopende evolutie. In 2010 boekt de industrie een belangrijke productiviteitswinst (een stijging van meer

Werkgelegenheid en productiviteit

Bron: eigen berekeningen op basis van de cijfers van het INR.

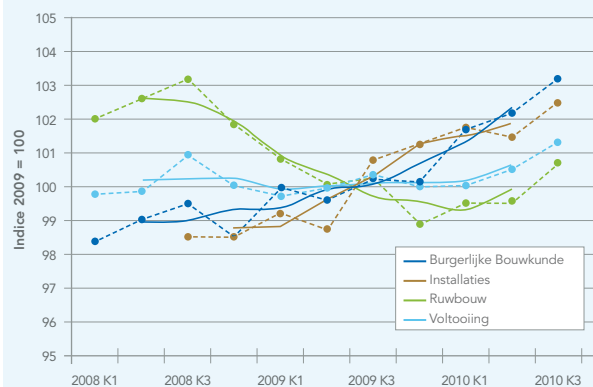
dan 3% ten opzichte van het niveau van vóór de crisis) die het gevolg is van een nieuwe daling van de werkgelegenheid in een periode waarin de productie stijgt. In diezelfde periode tekent de bouwsector een stabilisering van de productiviteit op, tegen de achtergrond van een zeer geringe toename van de activiteiten.

Dit contrast weerspiegelt de sterke verschillen tussen de twee bedrijfstakken: de industrie wordt gekenmerkt door productiviteitswinsten die gemiddeld omvangrijker zijn dan de groei van de sector. De bouw, die met een gebrek aan arbeidskrachten kampt, probeert zijn werknemers actief te houden om de heropleving te kunnen opvangen zodra die zich voordoet.

Afwijkende situatie in de ruwbouw

Met een gemiddelde van 211.000 werknemers tijdens de eerste drie kwartalen van 2010, volgens de werkgelegenheidscijfers van de RSZ, zit de bouw opnieuw op het niveau van 2008¹³⁵. Deze vaststelling geldt echter alleen voor de sector in zijn geheel, want op regionaal vlak zijn er verschillen. Zo is de werkgelegenheid in Brussel blijven dalen (-3% voor het gemiddelde van de eerste drie kwartalen van 2010 ten opzichte van het gemiddelde niveau van 2009) terwijl

Evolutie werknemers in de bouw

Bron: RSZ.

de positieve tendens die zich in 2010 in Wallonië heeft afgetekend, niet toereikend was om de in 2009 opgetekende achteruitgang helemaal te compenseren. De vooruitgang van de eerste drie kwartalen ten opzichte van het gemiddelde van 2009 is dus alleen te danken aan Vlaanderen waar de werkgelegenheid met 1,5% is gestegen.

De statistiek van de eerste drie kwartalen van 2010 wijst ook op tegenstrijdige ontwikkelingen in de verschillende segmenten van de bouwsector met één jaar verschil: zo is de vooruitgang het sterkst geweest in de burgerlijke bouwkunde en de installaties terwijl de werkgelegenheid in de ruwbouw terugliep in vergelijking met het gemiddelde van 2009.

Globaal genomen vallen deze cijfers samen met die van de btw die eveneens en voor dezelfde periode wijzen op een uiteenlopende evolutie die gunstiger is voor de burgerlijke bouwkunde dan voor de ruwbouw. Volgens de twee bronnen zijn de negatieve cijfers van de ruwbouw alleen toe te schrijven aan de resultaten van de eerste twee kwartalen. De cijfers van het derde kwartaal waren immers positief. Daaruit volgt dat de ruwbouw de trend maar heeft kunnen keren in de loop van het tweede halfjaar van 2010.

¹³⁵ Dankzij de stijging van 0,6% ten opzichte van het gemiddelde niveau van 2009 is de sector erin geslaagd de banen die ten gevolge van de financiële crisis verloren waren gegaan, opnieuw te scheppen.

Vervroegde aanvragen van bouwvergunningen voor nieuwe woningen

Als we mogen afgaan op de gegevens in verband met de werkgelegenheid, is de heropleving van de ruwbouw het gevolg van de snelle stijging van het aantal nieuwe woningen waarvoor in het eerste halfjaar van 2010 een bouwvergunning werd verleend.

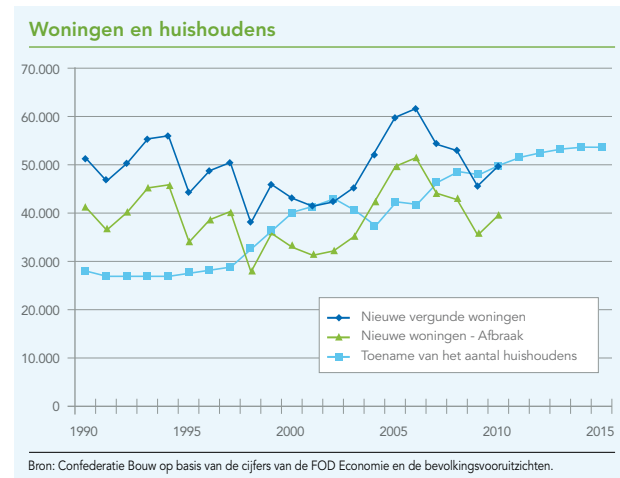
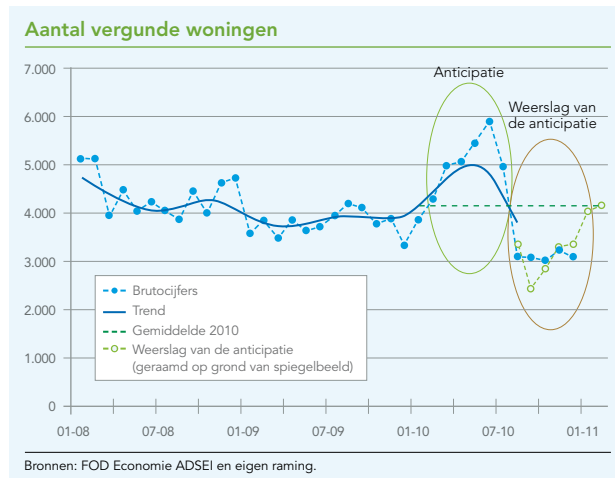
Dit is in werkelijkheid het effect van een forse versnelling bij de indiening van bouwaanvragen, omdat de einddatum voor toepassing van de tijdelijke btw-verlaging (6%) voor een schijf van 50.000 € van de werkzaamheden met rasse schreden naderde. Die maatregel was ingevoerd in het kader van het herstelplan¹³⁶.

Het recordaantal woningen waarvoor in het eerste halfjaar van 2010 een vergunning werd verleend, wijst dus niet op een krachtig herstel van dat bedrijfssegment. De statistieken bevestigen overigens dat de vraag in het tweede halfjaar daalde, een terugval die kenmerkend is voor een

fase die traditioneel volgt op een fase met vervroegde aanvragen. Over het hele jaar genomen geeft de balans van deze twee zeer tegenstrijdige halfjaren uiteindelijk een positief saldo. De cijfers tonen immers een stijging van de vergunningen met 10%, die hoger is voor eengezinswoningen (+12%) dan voor appartementen (+8%) en die meer uitgesproken is in Vlaanderen (+15%) dan in Wallonië (+3%).

Brussel heeft een andere evolutie doorgemaakt in de zin dat het verschijnsel van de vervroegde aanvragen, dat zich in de twee andere gewesten opvallend voordeed, daar niet is waargenomen. Het aantal vergunde gebouwen is er zelfs met 7% gedaald en daar zijn gemiddeld minder woningen bij dan in 2009. Het aantal in Brussel vergunde nieuwe woningen is in totaal dan ook met 18% gedaald ten opzichte van 2009.

Voor het hele land werden er in 2010 ongeveer 50.000 nieuwe woningen vergund. Dat is weliswaar een sterke stijging ten opzichte van 2009, maar blijft toch 18% onder het cijfer dat in 2006 werd opgetekend. Het ligt ook ver onder de behoeften aan woningen van de bevolking¹³⁷.

¹³⁶ Deze maatregel werd immers niet meer toegepast op projecten waarvoor de bouwaanvraag na 1 april 2010 werd ingediend.

¹³⁷ Rekening houdend met de demografische ontwikkelingen, de emigratie en sociologische fenomenen (meer eenoudergezinnen, nieuw samengestelde

gezinnen ...) neemt het aantal gezinnen jaarlijks toe met meer dan 50.000. Bij deze evolutie komt ook de statistiek van afgebroken woningen, gemiddeld zowat 10.000 per jaar.

Ontwikkelingen in de niet-woningbouw

De ontwikkeling in de sector van de niet-woningbouw is op het eerste gezicht veel duidelijker dan die van de woningbouw. Met een stijging van 8% van het aantal in 2010 vergunde gebouwen - een niveau dat opnieuw vergelijkbaar is met dat van vóór de crisis - tekent zich duidelijk een sterke heropleving af.

De situatie is echter veel minder eenduidig dan dat, omdat het volume van de op te trekken gebouwen niet dezelfde ontwikkeling heeft gevolgd en in 2010 zelfs met 2% is achteruitgegaan.

De dubbele evolutie van de bouwvergunningen in de niet-woningbouw - negatief qua volume maar positief qua aantal - benadrukt het belang van de aard en omvang van de vergunde gebouwen in de statistiek van dit bedrijfssegment.

Een gebouw van één miljoen m³, dat meer dan 2% van het totale vergunde volume in de niet-woningbouw vertegenwoordigt, heeft onvermijdelijk een fundamentele invloed op de resultaten van dit bedrijfssegment. Zo had

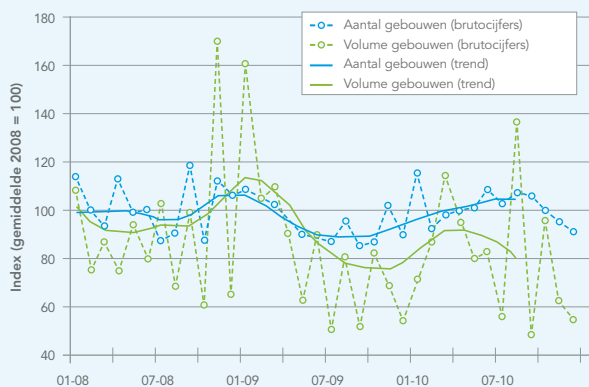
een agrarisch gebouw dat in 2009 werd vergund in de regio Turnhout een volumestijging van 5% voor gebouwen van dit type tot gevolg, terwijl hun aantal in diezelfde periode daalde met 10%. In 2010 is het aantal gebouwen van dezelfde aard echter gestegen met 15%, maar is het vergunde volume niet mee omhooggegaan omdat er geen gebouwen van grote omvang zijn vergund.

Ook minder omvangrijke gebouwen kunnen een beslissende invloed hebben. Zo zijn er in 2010 voor de dienstensector minder bouwvergunningen verleend voor gebouwen van 500.000 m³ dan in 2009. Bijgevolg is het volume van vergunde gebouwen voor de hele dienstensector flink gedaald, terwijl het aantal vergunde gebouwen in die hele sector gestegen is.

Het "volume-effect" van de gebouwen in de dienstensector verklaart overigens de achteruitgang in het totale vergunde volume voor het hele segment van de niet-woningbouw in 2010. Een vergelijkbaar effect, maar dan niet zo sterk omdat het gaat om gebouwen die doorgaans kleiner zijn, kan worden waargenomen voor gebouwen in de categorie "diverse bestemmingen".

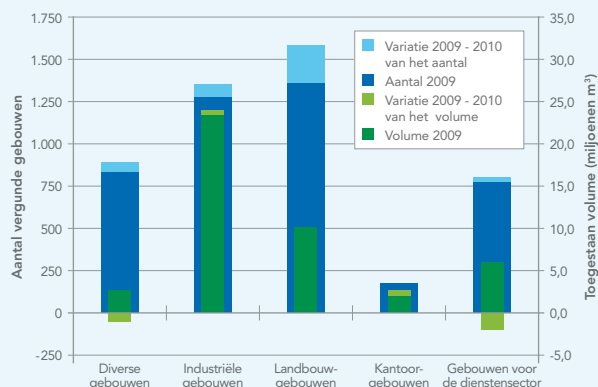
Deze twee dalingen zijn gedeeltelijk goedgemaakt door een toename van ongeveer 50% in het kantoorvolume,

Bouwvergunningen voor nieuwe niet-woongebouwen

Bron: FOD Economie ADSEI.

Evolutie van de vergunningen voor niet-woongebouwen

Bron: FOD Economie ADSEI.

vooral onder impuls van de Brusselse markt. In Brussel is het aantal gebouwen van dit type op één jaar tijd verdubbeld (van 6 naar 13). Het gemiddelde volume ervan is in dezelfde periode meer dan verdubbeld (van 21.000 naar 53.000 m³) dankzij de vergunning voor enkele gebouwen van meer dan 100.000 m³.

De meest uiteenlopende "volume-effecten" ten slotte deden zich voor bij de industriële gebouwen. Een stijging van het volume met slechts 1% in combinatie met een stijging van het aantal met 7% wijst erop dat de gemiddelde omvang van deze gebouwen in 2010 gedaald is. Het aandeel van de zeer grote gebouwen, d.w.z. van één miljoen m³ of meer, die in 2010 een vergunning kregen, was echter hoger dan in 2009. Deze situatie is deels toe te schrijven aan de vergunning voor een project van zowat 3 miljoen m³ in Oudenaarde. Anders gezegd, in 2010 zijn in het segment van de industriële gebouwen, net zoals in het segment van de dienstensector, de projecten van gemiddelde omvang gedaald.

De invloed van dit gebouw van 3 miljoen m³ en enkele andere gebouwen, allemaal in Vlaanderen gelegen, is uiteraard zeer groot. Deze gebouwen nemen in hun eentje zowat 15% van het volume voor hun rekening dat

in 2010 werd vergund aan de hele niet-residentiële sector en 30% van het volume voor gebouwen bestemd voor de industrie en de logistiek. Algemeener gezien blijft het volume van de vergunde gebouwen, ook de kleinere, een bepalend element wanneer dit ruim hoger is dan de gemiddelde omvang, vooral wanneer die berekend is op een relatief beperkt aantal waarnemingen. Ook moet erop worden gewezen dat de projecten van gemiddelde omvang, die zoals gezegd zwaar doorwegen in verband met bepaalde bouwtypen (met name diensten en kantoren), belangrijk zijn op gewestelijk vlak, vooral dan in Brussel waar, met uitzondering van de gebouwen buiten categorie, de gemiddelde omvang van de 36 gebouwen die in 2010 een vergunning kregen (twee meer dan in 2009) met 80% gestegen is. In Wallonië, waar in 2009 nochtans geen enkel uitzonderlijk groot gebouw werd geregistreerd, is de gemiddelde grootte van de projecten in 2010 echter met 20% gedaald. Daardoor is het volume aan vergunde nieuwe gebouwen met 16% achteruitgegaan, ook al zijn die in aantal met 5% gestegen.

Renovatie evolueert terug naar een normale toestand

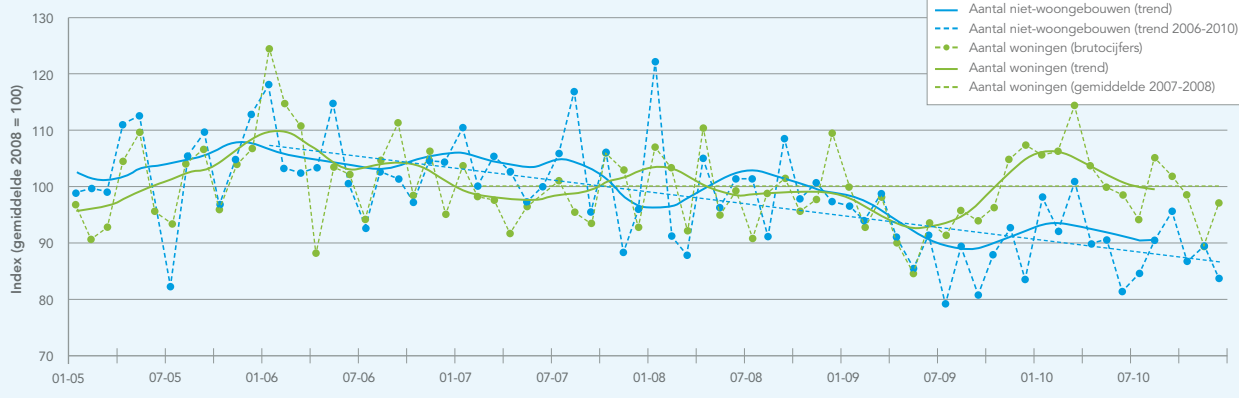
In 2010 is het aantal vergunde renovaties gestegen, zowel in het segment van de niet-woningbouw als in dat van de woningbouw. Aan deze evolutie ligt voor de betrokken segmenten echter een vrij uiteenlopende dynamiek ten grondslag.

Ondanks de stijging van het aantal renovaties in niet-woongebouwen in 2010 (+1,1% in vergelijking met 2009) is de ontwikkeling van dat segment minder gunstig dan het eruitziet. Het herstel dat einde 2009 op gang kwam, heeft zich in 2010 niet echt doorgezet, en werd gekenmerkt door de voortzetting van een structurelere achteruitgang in het aantal bouwvergunningen¹³⁸.

¹³⁸ Dit fenomeen, dat al verschillende jaren merkbaar is, is niet noodzakelijk negatief voor de bouwsector. Het gaat immers gepaard met een stijging van afbraak- en heropbouwwerkzaamheden en een toename van verbouwingen tot woningen.

Bouwvergunningen voor renovatie

Bron: FOD Economie ADSEI.

De renovatiecijfers lopen sterk uiteen voor de verschillende gewesten. Zo doet het verschijnsel van de structurele achteruitgang waar we het hierboven over hadden, zich vrijwel alleen in Vlaanderen voor. Het is niet merkbaar in de statistieken over het Waals Gewest, waar de omgekeerde tendens, een stijging dus, zich voordoet. De Waalse cijfers zijn ook de enige die stijgen in 2010 (+11%), terwijl die in Brussel (-2%) en Vlaanderen (-16%) dalen.

De statistieken over de bouwvergunningen die werden verleend voor de renovatie van woningen wijzen op situaties die in de drie gewesten dicht bij elkaar liggen. Met een stijging van 6% voor het hele land (9% in Vlaanderen, 3% in Wallonië en een daling van 6% in Brussel) hebben de cijfers het niveau van vóór de crisis bereikt en liggen ze zelfs, globaal gezien, dicht bij de absolute records van 2006.

De stijging in renovaties is niet verrassend als we weten dat het woningbestand voortdurend uitbreidt en dat het aantal woningen waarvoor renovatie nodig is van jaar tot jaar toeneemt.

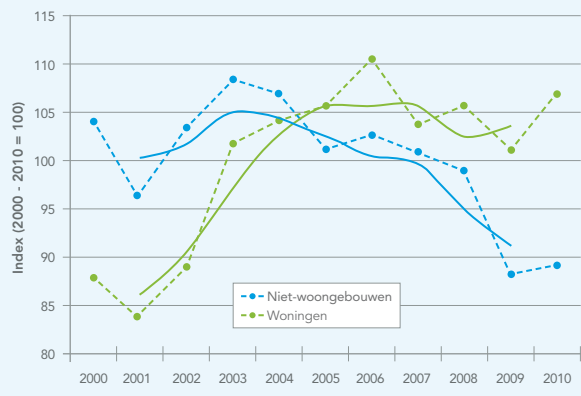
Een diepgaandere analyse van de cijfers voor 2010 toont echter aan dat er een "inhaaleffect" speelt. Zo heeft het Brussels Gewest, waar het aantal vergunde renovaties in 2009 bijna niet van de crisis te lijden had, in 2010 een da-

ling (-6%) in de renovaties opgetekend. Op nationaal vlak stellen we ook vast dat de maandelijkse toename van de vergunningen die zich in het tweede halfjaar van 2009 voerde, zich in 2010 niet heeft doorgezet en dat er in de loop van het jaar zelfs een dalende trend merkbaar was.

Anders gezegd, de mooie cijfers van 2010, die in de media vaak als "recordcijfers" worden voorgesteld, betekenen niet dat dit bedrijfssegment weer helemaal op krachten is gekomen. De volgende vaststelling bevestigt dat overigens nog: de resultaten, berekend op een gemiddelde van 2 jaar - wat het inhaaleffect van 2010 neutraliseert - liggen nog ver achter op die van een paar jaar geleden. Met een jaarlijks gemiddelde van 32.500 vergunningen voor woningrenovaties haalt de periode 2009-2010 weliswaar een behoorlijk niveau, maar blijft ze toch achter ten opzichte van het jaargemiddelde van 34.000 vergunningen voor de periode 2005-2006.

De renovatiewerken waarvoor geen bouwvergunning nodig is - en die dus niet zijn opgenomen in de geanalyseerde statistieken - volgen daarentegen een structureel stijgende trend. Dat is bijvoorbeeld speciaal het geval voor energiebesparende renovatiewerken die zich bij het begin van het decennium veel minder uitgesproken voordeden. De energiebesparende renovaties ondervonden

Bouwvergunningen voor renovatie

Bron: FOD Economie ADSEI.

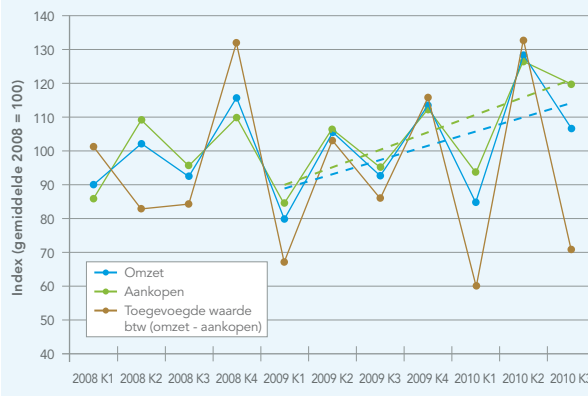
overigens geen nadelen van de crisis, in tegenstelling tot andere werkzaamheden waarvoor geen bouwvergunning vereist is. Deze laatste ondergingen de invloed van het algemene economische herstel in 2010 en nemen momenteel de draad van hun gewone ontwikkeling weer op.

Doorzetting van de vooruitgang in burgerlijke bouwkunde

In tegenstelling tot de algemene economie, en meer nog tot de andere activiteiten van de sector, heeft de burgerlijke bouwkunde in 2009 mooie resultaten behaald. De balans van die periode weerspiegelt een toename van de activiteiten en een forse stijging van het aantal openbare aanbestedingen.

Tegen deze gunstige achtergrond hebben de ondernemingen van burgerlijke bouwkunde het jaar 2010 ingezet met een orderboekje dat beter gevuld was dan een jaar daarvoor het geval was. Aangezien dat orderboekje meer dan 7 maanden activiteitsduur garandeerde, was er voor de bedrijven een zekere mate van groei mogelijk.

Prestaties van de bedrijven van burgerlijke bouwkunde

Bron: FOD Economie ADSEI.

Net zoals de statistieken van de btw geven de werkgelegenheidsstatistieken, ook al bestrijken ze nog niet het hele jaar, duidelijk aan dat de ondernemingen deze mogelijkheid hebben waargemaakt. Zo geeft hun gemiddelde personeelsbestand voor de eerste drie kwartalen van 2010 een stijging aan met 2,4% ten opzichte van dezelfde periode in 2009. Nominaal gesproken laten de statistieken van de btw een groei zien die vergelijkbaar is met de toegevoegde waarde (+2,7%) in de loop van diezelfde periode. Ze geven ook aan dat de tendens van de jaren 2009-2010 nog gunstiger is, altijd met de nuance dat de omzet het aankoopritme niet heeft kunnen volgen. Deze vaststelling weerspiegelt de invloed van de slechte weersomstandigheden in 2010, niet alleen in de winter maar ook, en heel uitgesproken, in de maand september: meer dan 20% van de ondernemingen hebben toen verklaard dat zij nadeel hadden ondervonden van het slechte weer, tegenover slechts 6% in 2009.

In deze omstandigheden mag de achteruitgang van de btw-cijfers tijdens het derde kwartaal niet worden geïnterpreteerd als de voorbode van een trendommekeer. Dat geldt nog meer omdat het volume van door de ondernemingen van burgerlijke bouwkunde uit te voeren werken ook een gunstige evolutie heeft gekend in de loop van het jaar.

Een groot volume uit te voeren werken in 2011

De balans 2010 voor bouwvergunningen is globaal genomen positief, ook al heeft deze de invloed ondergaan van bepaalde uitzonderlijke factoren, zoals we gezien hebben. De woningbouw ging dus sterk vooruit, met een stijging van 10% voor nieuwbouw en een toename van 6% voor renovatie. De niet-woningbouw heeft ook interessante vorderingen gemaakt: het aantal vergunningen is er met 1,1% toegenomen voor renovatie en met 8% voor nieuwbouw, ook al blijft de balans voor dat segment minder gunstig aangezien het volume vergunde gebouwen tegelijkertijd met 2% is gedaald.

De stijging van vergunde werken is duidelijk te merken in de orderboekjes van de ondernemingen. Ze zijn daardoor op het einde van het jaar verzekerd van een langere activiteitsduur dan 12 maanden eerder.

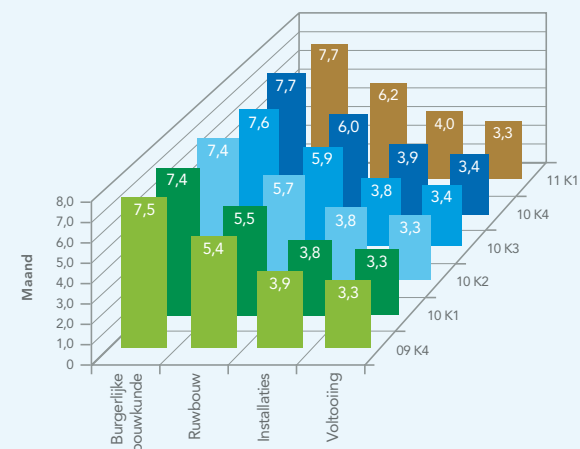
De wachttijden voor een bouwstart en productie van vergunde werken hebben tot gevolg dat de uitvoering van de vergunde werken van het ene jaar voortloopt in het volgende. Dat zal nog meer het geval zijn voor 2011 aangezien de bouwstarts in 2010 vertraging hebben opgelopen wegens de slechte weersomstandigheden.

De bouwondernemingen zijn 2011 dus begonnen met een reëel groeipotentieel, toch minstens voor de eerste 6, zelfs de eerste 9 maanden. Dit vooruitzicht wordt bovendien versterkt door de in het eerste kwartaal van 2011 vastgestelde vooruitgang van de activiteitsduur die verzekerd is door het orderboekje.

Het volume werken in portefeuille is het sterkst gestegen in de ruwbouw. Dit weerspiegelt de toename van de in 2010 verleende bouwvergunningen. Omdat de ruwbouw zich aan het begin van het productieproces bevindt, zou dit later een positief effect moeten hebben op de afbouw. De ondernemingen die zorgen voor de voltooiingswerken zullen inderdaad bestellingen ont-

vangen in verband met bouw- en renovatiewerken die in 2010 vergund zijn naarmate de ruwbouwwerkzaamheden vorderen. De bestellingen die de ruwbouwaannemers momenteel in portefeuille hebben, bieden aldus ruimere vooruitzichten aan de andere bouwondernemingen.

Evolutie van de door de orderboekjes van de bouwondernemingen verzekerde activiteitsduur

Bron: Confederatie Bouw op basis van de conjunctuurenquête van de NBB.

Te oordelen naar hun orderboekje beschikken de ondernemingen van burgerlijke bouwkunde eveneens over een reëel groeipotentieel voor de eerste 6 of 9 maanden van 2011. Net als in 2009 en 2010 zijn de ondernemingen 2011 gestart met een volume te realiseren werken (7,7 maanden activiteit in portefeuille) dat hoger is dan dat van het jaar daarvoor.

Enkele vaste waarden

Het orderboekje van de bouwondernemingen biedt voor de korte en middellange termijn dus mooie vooruitzichten op werk. De vooruitzichten op langere termijn zullen uiteraard afhangen van de evolutie van de vraag naar werkzaamheden. In dat verband kunnen de ondernemingen wellicht rekenen op enkele vaste waarden.

De energiebesparende renovatie is onbetwistbaar één van die waarden: deze markt wordt gekenmerkt door zeer grote behoeften op het vlak van de verbetering van de energieprestaties van gebouwen en is in volle expansie. Op korte termijn zou deze markt bovendien stimulansen gekregen hebben door de afgelopen strenge winter en de verhoging van de energieprijzen. Op langere termijn zal de ontwikkeling ervan rechtstreeks gekoppeld zijn aan de beleidsmaatregelen die België moeten helpen bij het nakomen van zijn verbintenissen op het vlak van energie-efficiëntie in het kader van de door Europa vastgestelde doelstellingen voor 2020 (Klimaat-Energiepakket).

De openbare werken, vooral dan op het vlak van de burgerlijke bouwkunde, vormen eveneens een vaste waarde, meer bepaald in het vooruitzicht van de gemeenteraadsverkiezingen van 2012. De economische begroting van januari 2011 rekent er in dat verband op dat de overheidsinvesteringen in 2011 met 17% zullen stijgen. Ook al zijn deze cijfers wellicht beïnvloed door de boekhoudkundige gevolgen van transacties met betrekking tot overheidskapitaal, die de investeringsuitgaven niet aantasten, toch bevestigen ze dat er reële vooruitzichten zijn voor de burgerlijke bouwkunde en de overheidsgebouwen.

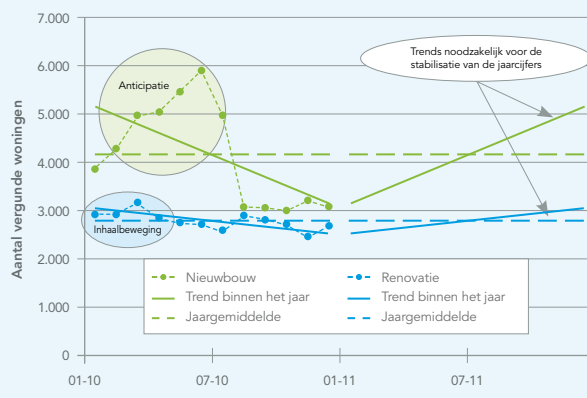
Onzekere balans voor de vraag naar gebouwen in 2011

De evolutie van de vraag naar nieuwbouw op middellange termijn is minder goed voorspelbaar.

De cijfers voor 2010 met betrekking tot woningen zijn opwaarts beïnvloed door gunstige omstandigheden die echter eenmalig zijn. Zoals gezegd, hebben de opdrachtgevers hun projecten versneld om hun bouwaanvraag te kunnen indienen vóór 31 maart en zo te kunnen profiteren van een verlaagd btw-tarief op een schijf van 50.000 € voor de werkzaamheden. Deze versnelling lijkt zo groot geweest te zijn dat zij ook gold voor projecten die normaal gezien pas in 2011 een vergunning gekregen zouden hebben. In die om-

Bouwvergunningen voor woningen

maandelijks profiel van 2010 en te verwachten jaarcijfers voor 2011

Bronnen: FOD Economie ADSEI en eigen berekeningen.

standigheden ziet het er naar uit dat de statistieken betreffende vergunde nieuwe woningen aan het begin van het jaar slecht zullen zijn, net zoals dat het geval was einde 2010.

Redelijkerwijze kunnen we aannemen dat deze toestand in het tweede halfjaar weer volledig normaal zal zijn. Op dat moment zal de vraag aantrekken dankzij het herstel van de economie, maar dat zal wellicht niet volstaan om de jaarcijfers op te krikken.

Volgens een andere maatstaf wordt de mogelijke stijging van bouwvergunningen voor de renovatie van woningen op haar beurt ook gehinderd door de mooie statistieken van 2010. Die houden immers rekening met de inhaalbeweging die heeft plaatsgevonden na de daling van 2009. De cijfers van einde 2010, d.w.z. na de inhaalperiode, zijn dus lager dan het jaargemiddelde. In die omstandigheden zal een toename van de vraag, die toe te schrijven is aan de opklaring van het economische klimaat, misschien niet volstaan om te garanderen dat de jaarcijfers voor 2011 zullen stijgen, vooral in het nieuwbouwsegment.

De prognoses blijven eveneens onzeker voor de niet-woningbouw, ook al zijn de investeringsvooruitzichten van de ondernemingen (+3% in 2011 volgens de recentste

economische begroting) eerder geruststellend. Vooral de impact van grote projecten is onzeker. Zoals we hebben gezien, hebben enkele projecten in 2010 gezorgd voor 15% van het volume vergunde gebouwen (en 30% van het volume aan fabriekshallen en opslagplaatsen). Als in 2011 grote bouwprojecten met een nog ruimer bemeten volume worden vergund, is er geen enkele twijfel dat de jaarcijfers van bouwvergunningen in de niet-woningbouw zullen stijgen. Gebeurt dat niet, dan kunnen we alleen maar hopen op groei als de toename van het aantal kleinere gebouwen de afname van het aantal grotere gebouwen kan goedmaken. Dat scenario stuit momenteel op de prognoses die, uitgaande van de jongste beschikbare statistieken, aangeven dat het aantal bouwvergunningen voor nieuwe, niet-woongebouwen zal dalen.

Kortom, nieuwe groei maar weinig werkgelegenheidsvooruitzichten

Wegens eenmalige factoren die van invloed zijn geweest op de toename van de bouwvergunningen in 2010, kan het niet anders dan dat de statistieken voor 2011 van bij de start met een handicap kampen. Een toename van de vraag in de loop van het jaar zal die handicap wellicht niet kunnen compenseren.

De vooruitzichten zijn evenwel niet slecht. De activiteit zou immers moeten profiteren van de volumestijging van de uit te voeren werkzaamheden die in 2010 werd opgetekend. De ondernemingen zijn het jaar trouwens begonnen met een orderboekje dat hoop geeft op vooruitgang voor de eerste 6 tot 9 maanden van het jaar. Tegen dan zou de vraag een groot stuk van de handicap aan het begin van het jaar ongedaan gemaakt moeten hebben. Het vierde kwartaal, waar we weliswaar nog geen duidelijke prognoses voor hebben, zou toch niet van dien aard zijn dat de jaarcijfers in het rood belanden.

Het is echter weinig waarschijnlijk dat de bouw het niveau bereikt van de prestaties die voor de economie in het

algemeen worden verwacht (+2%). De bouw zal, toch voor een stuk van het jaar, teren op de activiteitenreserves die in 2010 zijn binnengehaald terwijl de economie in haar geheel onder meer haar voordeel zal doen met een onafgebroken groei van de potentiële exportmarkten.

Met een groei die in 2011 waarschijnlijk lager zal zijn dan 2% biedt de bouw nauwelijks werkgelegenheidsvooruitzichten. Als we rekening houden met de productiviteitsverliezen van de voorbije jaren, beschikken de personeelsbestanden over onaangesproken productiviteitsreserves die een deel van de verwachte activiteitstoename zouden kunnen opvangen. Dit scenario stemt overigens overeen met de aanpak van de ondernemingen die gepoogd hebben hun personeel tijdens de crisis te behouden, ten koste van grote productiviteitsdalingen, om dan op het juiste ogenblik te kunnen inspelen op het herstel.

De vooruitzichten voor 2011 op het vlak van de vraag zijn genuanceerd. Ze zijn zeker positief, omdat de bouw kan rekenen op enkele vaste waarden, zoals de energiebesparende renovatie die momenteel een hoge vlucht neemt, of op de burgerlijke bouwkunde in het vooruitzicht van de gemeenteraadsverkiezingen van 2012. De vraag in de bouwsector zou bovendien profiteren van een economische omgeving met betere vooruitzichten dan begin 2010 het geval was. Maar die perspectieven bevatten ook een stuk onzekerheid over de evolutie van de vraag tijdens de volgende maanden. In 2010 werd de vraag ondersteund door uiteenlopende, specifieke factoren (vervroegde aanvragen, inhaalbeweging, grote projecten) die intussen verdwenen zijn. Zal de positieve dynamiek die de vraag in 2011 lijkt te willen aanzwengelen, zonder de hulp van deze factoren, volstaan om een stijging teweeg te brengen in de jaarcijfers voor bouwvergunningen in de nieuwbouw?

Deze onzekerheid heeft wellicht niet zozeer betrekking op het jaar 2011. Rekening houdend met de wachttijden voor een bouwstart en productie is de dynamiek in de vraag ongetwijfeld een kwestie voor de langere termijn.

Het belang van de Belgische bouw

De dienstensector is de sector die in België de grootste bijdrage levert tot het BBP. Deze sector produceert in zijn eentje 78% van de in ons land gecreëerde toegevoegde waarde. Maar de bouw draagt daar ook aanzienlijk toe bij zoals de gegevens in dit deel van het verslag aantonen.

De toegevoegde waarde

Het Instituut voor de Nationale Rekeningen schat dat de bouwsector in 2010 voor 16,1 miljard € toegevoegde waarde heeft gecreëerd. De sector is goed voor 5,1% van alle in België gecreëerde toegevoegde waarde en realiseert daardoor nagenoeg een kwart van de bijdrage van de industrie aan het BBP.

De bouwsector is belangrijk voor de economie: naast de eigen activiteiten moeten we ook rekening houden met de activiteiten die er rechtstreeks aan gekoppeld zijn, zoals de productie en verkoop van bouwmaterialen. Volgens deze benadering vertegenwoordigt de globale sector "Bouw & Leveranciers" 11% van het BBP. Het belang van de bouw is nog groter als we denken aan de activiteiten die voorafgaan aan de eigenlijke bouwwerkzaamheden (vooral de diensten van architecten en studiebureaus) en die erop volgen (bijvoorbeeld tuinaanleg).

De analyse van het BBP met betrekking tot de kosten toont aan dat 11% van de beschikbare middelen wordt gebruikt voor bouwinvesteringen. Als we daar de uitgaven voor het onderhoud van gebouwen en infrastructuur aan toevoegen, waarvoor geen ramingen

beschikbaar zijn, wordt nog een groter aandeel van de economische middelen besteed aan de uitvoering van bouwwerken.

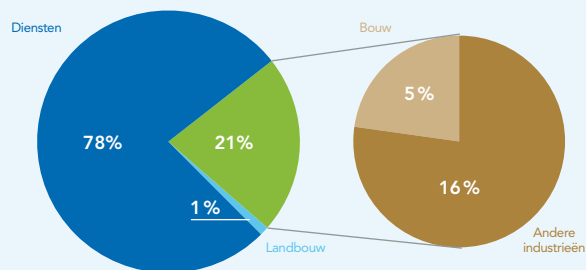
Wat investeringen betreft, staat de bouw veruit op de eerste plaats. Woningen, niet-woongebouwen en infrastructuur vertegenwoordigen immers 50% van de totale kapitaaluitgaven in de Belgische economie, tegenover slechts 31% voor machines.

Een kijk op de ondernemingen

Het aandeel van de bouw in het totaal aantal btw-aangevers is duidelijk groter dan in het BBP, wat bevestigt dat deze sector van zeer groot belang is voor de nationale economie.

Met zowat 84.000 actieve ondernemingen vertegenwoordigt de bouw circa 14% van alle aan de btw onderworpen natuurlijke en rechtspersonen. Het aandeel van de industrie is zowel voor het aantal btw-aangevers als in het BBP even groot. Uit de sectorale spreiding van de btw-aangevers blijkt dat het aandeel van de dienstensector (73%), dat veruit overheerst, iets minder groot is dan in het BBP. Omgekeerd is het aandeel van de landbouw er veel groter.

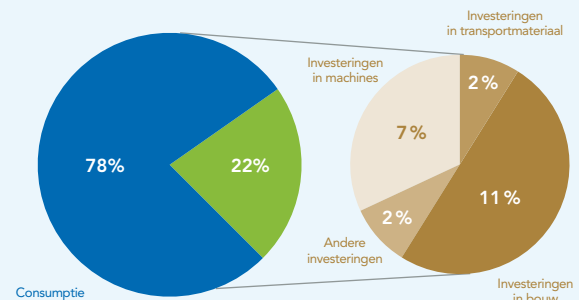
Verdeling van het BBP per sector*

Bron: INR.

*2010

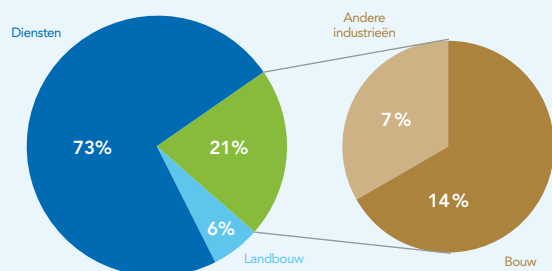
Structuur van de uitgaven van de Belgische economie*

Bron: INR.

*2009

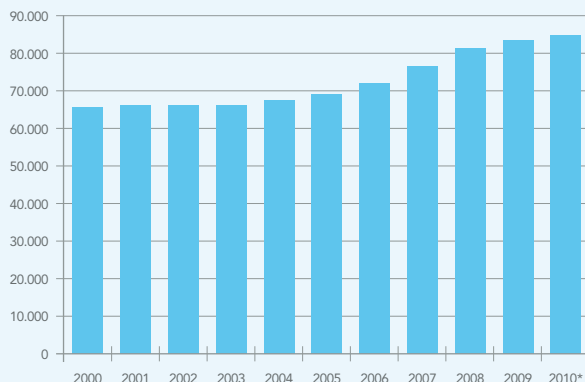
Sectorale verdeling van de btw-aangevers*

Bron: FOD Economie ADSEI.

*09 K4 - 10 K3

Evolutie van het aantal bouwbedrijven

Bron: FOD Economie ADSEI.

*09 K4 - 10 K3

De landbouw en, in mindere mate, ook de bouw vertegenwoordigen echter een groter aandeel btw-aangevers dan in het BBP. Deze vaststelling wijst op een versnippering van het aanbod, in tegenstelling tot het veel geconcentreerder aanbod met gemiddeld grotere ondernemingen in de andere industrieën.

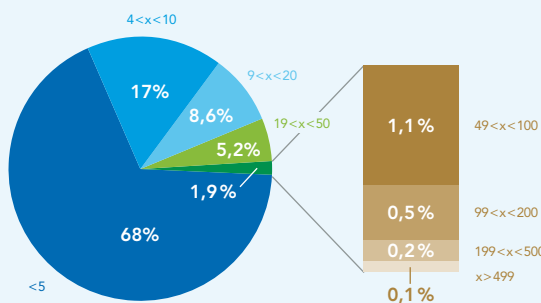
De voortdurende toename van het aantal bouwondernemingen, vooral die zonder personeel, onderstreept deze vaststelling van versnippering nog. Deze ondernemingen, waarvan er in totaal 56.300 zijn, vertegenwoordigen overigens twee derde van de ondernemingen van de sector.

Concentratie komt in de bouwsector ook voor, maar op een veel kleinere schaal en op een manier die vaak niet in de statistieken wordt opgenomen. Concentratie in de sector wordt gerealiseerd door fusies, overnames, verkrijging van zeggenschap of ook wel door een versterking van het centrale management van verbonden ondernemingen.

Dit verschijnsel, dat slechts optreedt bij een beperkt aantal grote bedrijven, kan echter de grote instabiliteit van het productieapparaat niet beletten. Die wordt elk jaar weer gekenmerkt door de oprichting en het verdwijnen van een groot aantal ondernemingen.

Verdeling van het aantal werkgevers in de bouw, in functie van het aantal werknemers*

Bron: RSZ.

*2010 K2

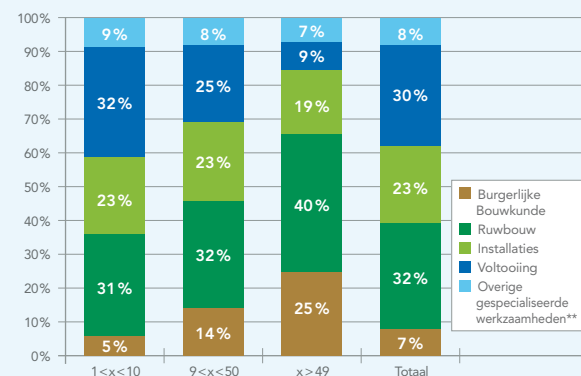
De versnippering van het aanbod in de bouw is algemeen en geldt ook voor de ondernemingen die personeel tewerkstellen. Naarmate de grootte van de ondernemingen toeneemt, neemt het aantal van die bedrijven op het totaal aantal werkgevers af.

De 511 ondernemingen die elk meer dan 50 werknemers tewerkstellen, vertegenwoordigen maar 1,9% van het totale aantal werkgevers in de Belgische bouwsector. Slechts 82 ondernemingen in ons land stellen meer dan 200 werknemers tewerk.

De aard van de activiteiten heeft een invloed op de graad van versnippering van het aanbod in de bouw.

In de deelsectoren burgerlijke bouwkunde en ruwbouw zijn de activiteiten meer geconcentreerd dan in de sectoren installaties en voltooiing. Die twee laatste concentreren ongeveer twee derde van de ondernemingen met meer dan 50 werknemers, terwijl ze maar 38% van de werkgevers van de bouwsector vertegenwoordigen. De burgerlijke bouwkunde is het meest geconcentreerd: deze deelsector vertegenwoordigt slechts een aandeel van 5% in de groep van de werkgevers met minder dan 10 werknemers en 25% in de groep van de werkgevers

Verdeling van het aantal werkgevers in de bouw volgens subsector en volgens hun personeelsbestand*

Bron: RSZ.

*2010 K2

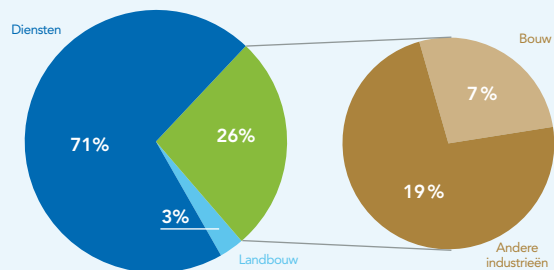
**De RSZ maakt de overgang naar de NACE 2008-classificatie (statistische breuk).

met meer dan 50 personeelsleden. Omgekeerd is de sector voltooiing het meest versnipperd: voor deze sector is het aandeel binnen de groep van werkgevers met minder dan 5 werknemers 32% en slechts 9% voor de werkgevers met meer dan 50 personeelsleden in dienst.

Deze verschillen in concentratie zijn te verklaren door de aard, het technische karakter, de omvang en de kapitaalintensiteit van de verschillende werken. De activiteiten burgerlijke bouwkunde en ruwbouw zijn groter van omvang en technisch complexer; daarom moeten er veel arbeiders voor worden ingezet en ook meer leidinggevend personeel. De installatie- en voltooiingswerken daarentegen hebben vaker betrekking op kleinere bouwplaatsen die door veel kleinere ondernemingen gerealiseerd kunnen worden.

Deze kenmerken, die eigen zijn aan de verschillende activiteiten, in combinatie met de structuur van de aannemingscontracten in België, verklaren waarom 92,4% van de bouwondernemingen actief is in de gebouwensector en in het bijzonder in de afbouw (59,6%).

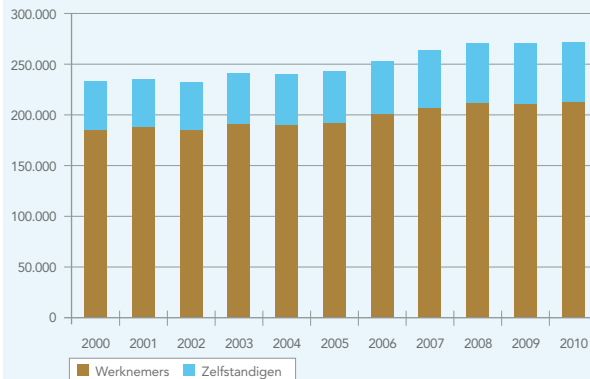
Sectorale verdeling van de werkgelegenheid in de privé-sector*

Bronnen: RSZ en RSVZ.

* 2009

Evolutie van de werkgelegenheid in de bouw

Bronnen: RSZ, RSVZ en eigen berekeningen.

Structuur van de werkgelegenheid

De sectorale spreiding van de werkgelegenheid in de privésector verschilt grondig van deze van de ondernemingen. Het "omvangeffect" draagt bij tot het neutraliseren van de invloed van het versnipperde aanbod. Hierdoor wint de industrie aan gewicht ten nadele van de landbouw en de dienstensector.

In de werkgelegenheid in de privésector bedraagt het aandeel van de bouw 7%, tegenover 19% voor de andere industrieën. De bouw is dus goed voor zowat een kwart van de werkgelegenheid in de privé-industrie (28%) en omvat twee derde van de industriële ondernemingen, wat nogmaals zeer goed de geringe omvang van de bouwbedrijven aantoonst.

De 270.000 werknemers van de sector zijn verdeeld over 84.000 ondernemingen, waar 27.700 werkgevers samen iets meer dan 210.000 werknemers in dienst hebben. De gemiddelde werkgever in de bouw stelt 7,6 werknemers tewerk. Dit is zowat viermaal minder dan de gemiddelde werkgever in de andere industrietakken.

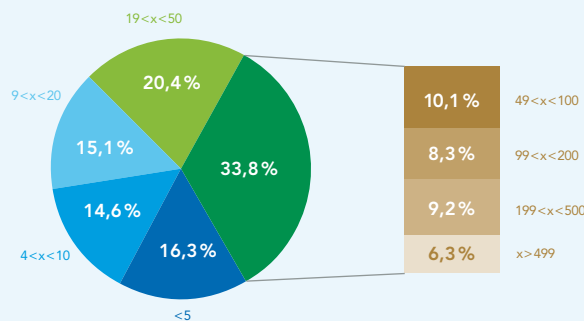
Berekend op het totaal aantal ondernemingen, waarvan er 56.300 geen personeel hebben, bedraagt het gemiddelde personeelsbestand van een bouwonderneming slechts 3,2 werknemers. Uitgaande hiervan is de verhouding met de rest van de industrie 1 op 5.

Dat er zoveel ondernemingen zonder personeel zijn, is het gevolg van de bijzondere werkgelegenheidsstructuur in de bouwsector die voor een groot stuk drijft op zelfstandigen. Ze zijn met 60.000 en vormen 22% van het totale personeelsbestand, tegenover slechts 19% in de rest van de industrie.

Volgens de cijfers van het Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen (RSVZ) hebben zowat 34% van de zelfstandigen uit de bouwsector het statuut van zelfstandige in bijberoep (12.973) of van helper (7.487). Een helper is vaak de echtgenote van de aannemer die de administratieve taken van het bedrijf op zich neemt.

De werknemers zijn dan weer voornamelijk arbeiders. De sector telt immers 174.462 arbeiders en 36.300 bedienden. Wat betekent dat de bedienden maar goed zijn voor 17% van het totaal. Het aandeel bedienden

Verdeling werkgelegenheid bouw volgens grootte onderneming*

Bron: RSZ.

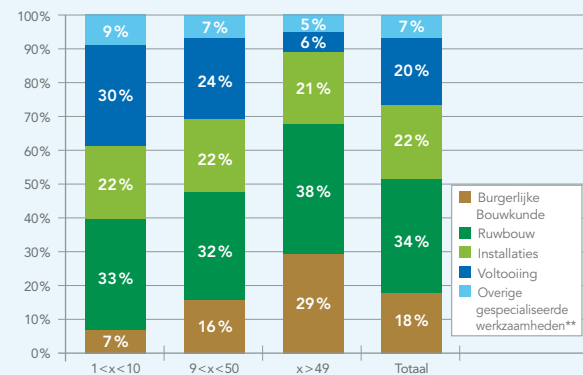
*2010 K2

neemt de afgelopen jaren wel voortdurend toe, maar blijft toch ver beneden het aandeel in de rest van de industrie (37%).

Ook de spreiding van de werkgelegenheid in de bouwsector maakt de versnippering van het aanbod duidelijk. Zo vertegenwoordigen 68% ondernemingen met minder dan 5 werknemers in feite maar 16,3% van het aantal werknemers in de bouwsector terwijl de 0,3% ondernemingen met meer dan 200 werknemers 15% van alle loontrekkenden vertegenwoordigen.

De specifieke structuur van de sector kan enkel juist geanalyseerd worden door twee benaderingen van het productieapparaat te combineren: de analyse van de spreiding van de ondernemingen naar hun grootte en de analyse van het aantal werknemers naar omvang van hun werkgever. Zoals reeds vermeld, is de bouw een sector met twee derde ondernemingen zonder personeel en met 98,4% kmo's (minder dan 50 personen in dienst). Deze sector telt ook enkele honderden grotere ondernemingen die meer dan 50 werknemers in dienst hebben. Zij stellen gemiddeld 139 werknemers tewerk en vertegenwoordigen samen 34% van de werkgelegenheid.

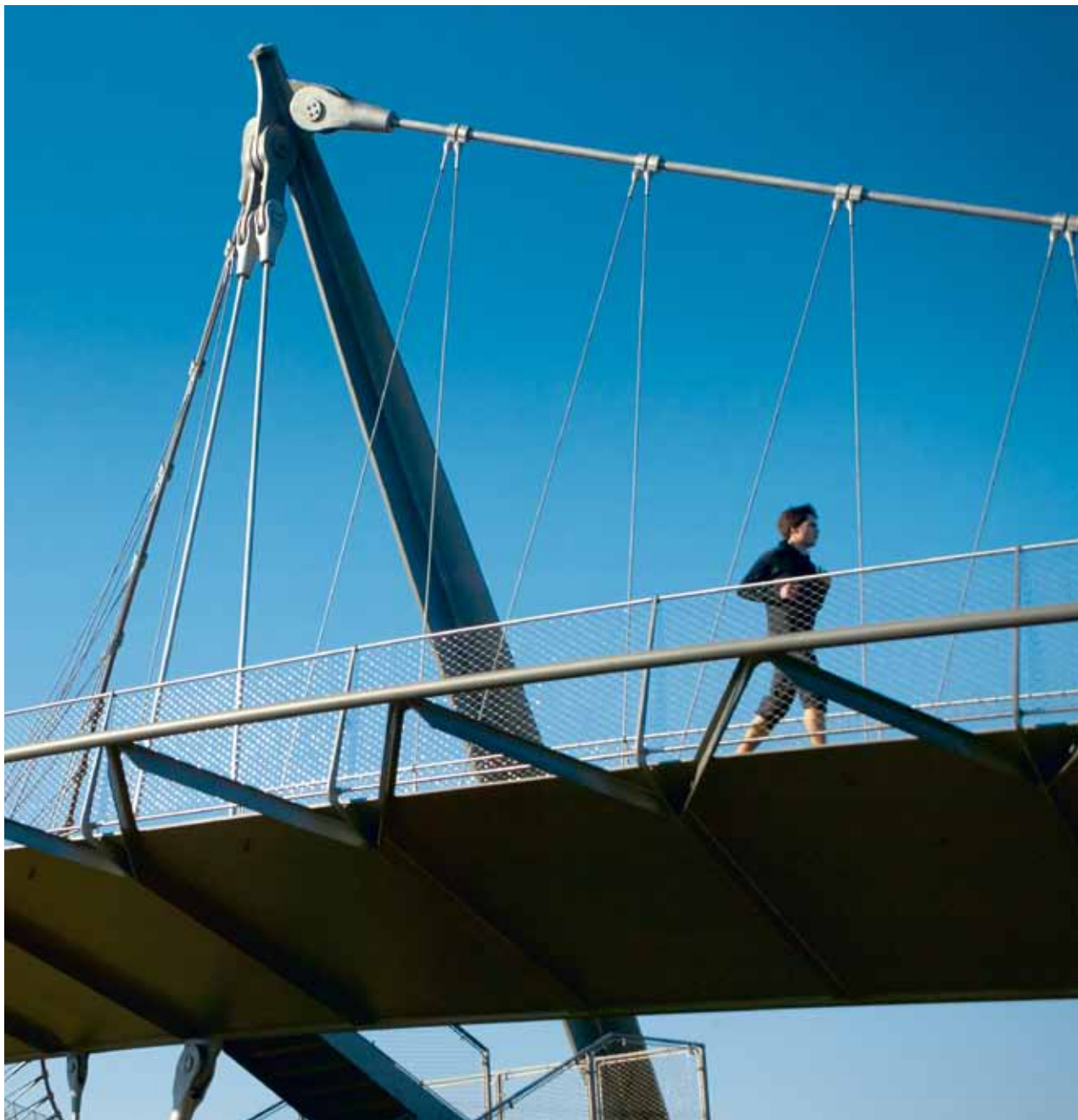
Sectorale verdeling van de de werkgelegenheid in de bouw*

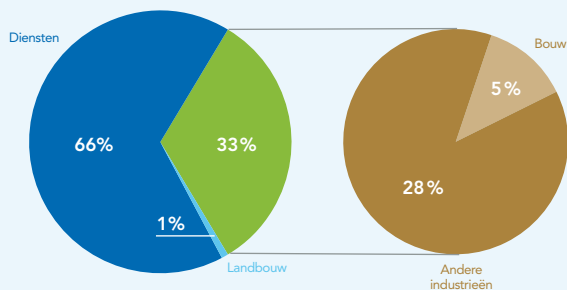
Bron: RSZ. *2010 K2 **De RSZ maakt de overgang naar de NACE 2008-classificatie (statistische breuk).

De deelsector van de gebouwen vertegenwoordigt 76% van de werkgelegenheid in de bouwsector, verdeeld over ruwbouw (34%) en afbouw (42%). De spreiding van de werkgelegenheid tussen de verschillende deelsectoren van de bouw is sterk verbonden met de grootte van de ondernemingen. De voltooiingsberoepen zijn bijvoorbeeld beter vertegenwoordigd bij de kleine ondernemingen, terwijl de burgerlijke bouwkunde meer grote bedrijven telt.

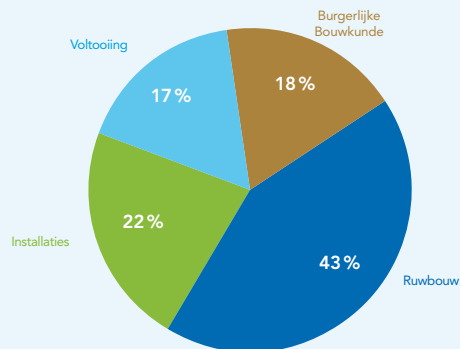
Structuur van de omzet van de ondernemingen*

Bron: FOD Economie ADSEI.

*09 K4 - 10 K3

Verdeling van de omzet van de bouwondernemingen*

Bron: FOD Economie ADSEI.

*09 K4 - 10 K3

De productiecapaciteit van de ondernemingen

De jongste cijfers tonen aan dat de bouwsector van het 4de kwartaal van 2009 tot en met het 3de kwartaal van 2010 een omzet van 46,6 miljard € heeft gerealiseerd, d.w.z. 5% van de totale omzet van de btw-aangevers.

De aankopen bedragen voor dezelfde periode 33,7 miljard €. Op die manier leveren ze een eigen bijdrage van

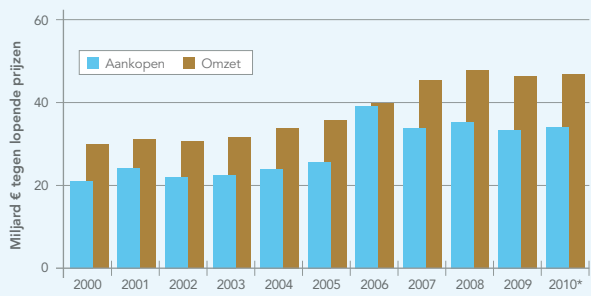
12,9 miljard €, dit is 8% van de totale bijdrage van de btw-aangevers.

Uit de verhouding tussen de aankopen en de omzet blijkt dat het aankooppercentage van de bouw (72%) duidelijk lager ligt, ondanks het belang van de onderaanneming in de bouw, dan in de rest van de industrie (89%) of in de diensten.

De sectorale spreiding van de omzet in de bouwsector geeft een aandeel van 18% voor de burgerlijke bouwkunde aan. Het aandeel van 82% van de gebouwensector is verdeeld over de ruwbouw, die met 43% van de omzet het leeuwendeel voor zijn rekening neemt, en de afbouw met een aandeel van 22% voor installaties en 17% voor volttooiing.

Deze spreiding kan echter niet rechtstreeks worden omgezet in een analyse op basis van de aard van de bouwwerken, wegens het veelzijdige karakter van activiteiten in vele bouwbedrijven.

Omzet en aankopen van de bouwondernemingen

Bron: FOD Economie ADSEI.

*09 K4 - 10 K3

Evenementen

Publicaties van de Confederatie Bouw

Memorandum aan de politieke partijen

De Confederatie stelde een memorandum op met haar prioritaire vragen en aandachtspunten aan de politieke partijen en dit met het oog op de federale parlementsverkiezingen van 13 juni 2010.

Hierbij werd aandacht gevraagd voor steunmaatregelen voor investeringen in bouwwerkzaamheden, de noodzakelijke versterking van de rechtszekerheid van de bedrijven, de vrijwaring van het concurrentievermogen van de bedrijven, de controle op de wet-Breyne, de aanpassing van de registratie van de aannemers, de betaling van voorschotten, de strijd tegen zwartwerk, de afschaffing van de CO₂-taks op collectief vervoer.

Bouwbarometer

Sinds medio 2010 analyseert de Confederatie Bouw maandelijks enkele kerngegevens en geeft hiermee een actueel inzicht van de economische conjunctuur in de bouw.

De e-Bouwbarometer is een nuttige aanvulling op de bestaande communicatiemiddelen en economische publicaties, zoals de "Kerncijfers Bouw" en de "Bouw-vooruitzichten". De Bouwbarometer wordt maandelijks elektronisch verspreid bij de economische en vakpers, en wordt meteen online op de website van de Confederatie geplaatst op de homepage.

Brochure over Arbeidstijdorganisatie in de Bouw

De Confederatie gaf in 2010 een actualisatie uit van haar referentiebrochure over "Arbeidstijdorganisatie in de Bouw". Tal van wettelijke en conventionele stelsels, waarvan sommige nog te weinig bekend zijn, bieden de bedrijven interessante mogelijkheden om de arbeidstijd aan te passen aan de behoeften van de bouwplaatsen.

Overheidsopdrachten - praktische gids met modelbrieven

De Confederatie publiceerde in 2010 een nuttige en vooral praktische gids met modelbrieven die de bouwbedrijven kunnen gebruiken bij het uitvoeren van bouwwerken voor de overheid. Met deze publicatie speelt de Confederatie haar rol van dienstverlener met diensten op maat van de leden-bouwbedrijven.

Publiek-private samenwerking-memorandum

De Confederatie heeft in de vorm van een memorandum, een aantal concrete voorstellen geformuleerd voor een duidelijk rechtskader en gedragsregels voor publiek-private samenwerkingsprojecten.

Dit PPS-memorandum is het resultaat van heel wat studiewerk en een academische studie en werd half september bezorgd aan de overheden, de politici en de diverse betrokken instellingen. Dit memorandum is eveneens online beschikbaar op de website www.confederatiebouw.be.

ikzoekeenvakman-Gids voor (ver)bouwers

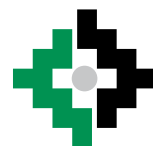
Naar jaarlijkse traditie geeft de Confederatie Bouw een (ver)bouwersgids uit met deskundige tips en advies aan alle consumenten/particulieren die willen bouwen en verbouwen. Aandacht voor de aspecten van de woningbouwwet wet-Breyne, de aansprakelijkheden, de veiligheidscoördinatie, verbod op zwartwerk, btw- en sociale en fiscale verplichtingen, de registratie, de premies en fiscale voordelen, de 10-jarige aansprakelijkheid, en oplevering. Ook een lijst van nuttige adressen en links wordt hierin opgenomen. De Gids is een jaarlijkse uitgave die gratis wordt verspreid op Batibouw, de bouwvakbeurs voor bouwen/verbouwen. De gids is samen met de website www.ikzoekeenvakman.be dé onafhankelijke referentiebron voor alle bouwers en verbouwers die met kennis van zaken en in vertrouwen willen bouwen en verbouwen.

Communicatie

Nieuw logo

De Confederatie Bouw en haar lidbedrijven volgen al jaren de groene evolutie van de bouweconomie en de impact ervan op het actieterrein van de bedrijven. De Confederatie en haar lidbedrijven zijn dan ook sterk en actief in Bouw, Milieu en Energie. Vandaar de baseline die sinds eind 2010 aan het corporate logo wordt toegevoegd: Confederatie Bouw, Bouw, Milieu en Energie.

Confederatie Bouw
Bouw, energie en milieu

Nieuwe communicatietools

De communicatie van de Confederatie vertaalt dan ook dat de bouwbedrijven greentech zijn en de groene economie boosten. Dit wordt ook duidelijk in haar nieuwe affiches/communicatie-tools.

Vernieuwde website www.confederatiebouw.be

De website van de Confederatie Bouw onderging een ware facelift. De site werd compleet vernieuwd, alle informatie volledig geactualiseerd, eenvoudiger en gebruiksvriendelijker gepresenteerd. Centraal bij die restyling stond het lid-aannemer die snel up-to-date alle gegevens moet kunnen terugvinden die nodig zijn voor zijn bedrijfsvoering. Daardoor werd de navigatie ook intuïtiever en krijgt de surfer instant informatie via onder andere RSS-feeds, en een permanent bijgehouden agenda met opleidingen op maat, infosessies, persberichten, bouw-evenementen, en vooral een snelle toegang tot de meest geraadpleegde documenten en dossiers.

De site werd grafisch ook volledig in lijn gebracht met de nieuwe corporate identity van de Confederatie Bouw.

Public Relations

Promotie van de aannemers op nationale en internationale Bouw-Vakbeurzen

Concrete Day

Jaarlijks neemt de Confederatie deel als partner aan de Concrete Day (vroegere Betondag) en promoot hier de aannemers met een infostand, en de organisatie van een workshop. In oktober 2010 ging de Confederatie dieper in op de economische situatie, de analyse en toekomstperspectieven en dan specifiek voor dit deelsegment van de bouw.

Batibouw

Opnieuw was de Confederatie Bouw aanwezig op een gezamenlijke open standruimte gedeeld met het WTCB op Batibouw waar de Gids voor de bouwer/Verbouwer werd uitgedeeld, en de bezoekers en toekomstige bouwers/verbouwers via de website van de confederatie, maar vooral via de specifieke B2C-site www.ikzoেকেenvakman.be informatie kregen op maat. Veel belangstelling was er voor passiefbouw, duurzaam verbouwen, en de vraag welke aannemers daar konden op inspelen.

Realty

Eind mei 2010 was de Confederatie aanwezig als partner van de vakbeurs voor vastgoed-professionals die voor de tweede keer werd georganiseerd in Brussel, op Thurn&Taxis. Van de aanwezigheid werd gebruik gemaakt om de leden-bouwbedrijven te promoten die met hun vastgoedprojecten ook deelnamen aan Open Wervendag van 30 mei 2010.

Evenementen

De Confederatie Bouw ijvert voortdurend voor het promoten van haar leden-aannemers, maar legt de laatste jaren eveneens sterk het accent op acties die de beeldvorming over de bouwsector bepalen, versterken en vooral verbeteren. Deze acties en evenementen worden nationaal gevoerd en zijn inmiddels ook de vaste afspraak geworden voor al wie in/voor/rond en met de bouwsector te maken heeft.

BouwForum

Het BouwForum, het jaarlijkse evenement van de Confederatie Bouw bij de start van Batibouw, focust op toekomstgerichte onderwerpen die ook maatschappelijk relevant zijn en de bouwsector op korte termijn sterk zullen beïnvloeden. Dit was ook zo voor de zevende

editie van het BouwForum dat eind februari 2011 met het thema duurzaam bouwen aan een groene economie, bijna 1.800 deelnemers telde.

Belgian Building Awards - Innovation Award

Vooruitgang, evolutie, pro-actief ondernemen is synoniem van vernieuwing/innovatie/onderzoek en ontwikkeling van nieuwe processen, van nieuwe bouwtechnieken, van nieuwe toepassingen om beter, duurzamer, sneller te kunnen bouwen/verbouwen.

Samen met het WTCB worden de verschillende innovaties onderzocht die de bouwbedrijven bij de jury indienen en zo worden drie genomineerden aangeduid. De winnaar van de Innovation Award 2011 die tijdens de prestigieuze Belgian Building Awards (een organisatie van Batibouw, i.s.m. met de Confederatie Bouw, Bouwkroniek,

Trends Top Bouw) werd uitgereikt op 3 maart 2011, was HMS Bausysteme uit Manhay voor zijn bouwsysteem met geniet gelamineerd massief hout.

GeoSea, lid van de Confederatie Bouw, kreeg tijdens de Belgian Building Awards, de Kei van Bouwkroniek, voor snelste en beste prestaties in burgerlijke en waterbouwkundige bouwwerken in 2010.

Open Wervendag

Op 15 mei 2011 vond de vijfde editie plaats van Open Wervendag, de nationale imagocampagne voor de bouwsector. Het evenement kan rekenen op meer dan 80.000 bezoekers. Het groeiend succes van toeschouwers onderlijnt hoe belangrijk het is om de beeldvorming over de bouw te laten bepalen door het grote publiek dat die dag een unieke blik kan werpen op honderden uiteenlopende bouwprojecten in heel België. Voor deze jubileumeditie werden een nieuw campagnebeeld en een nieuwe slogan uitgewerkt: Kijk je ogen uit! Een totaal vernieuwde website, maar ook een andere media-aanpak (met een affiecampagne langs de wegen, een krachtige aanwezigheid met radiospots, en advertenties in vakpers en huis-aan-huisbladen en de inschakeling van de sociale

mediakanalen (Facebook en Twitter) moest helpen om de doelgroep (jongeren, studenten, werkzoekenden,...) te bereiken.

Presentatie jaarverslag

Na een traditie van meer dan 10 jaar voorstelling van het jaarverslag in het Brusselse Concert Noble, werd wegens plaatsgebrek gezocht naar een ruimere locatie. Het schitterende Beursgebouw in hartje Brussel, werd hiervoor uitgekozen. Politici, pers, leden-bouwbedrijven, vertegenwoordigers van sociaal-economische en beleidsmakers luisterden in dit historische en prestigieus kader naar toespraken van Jacques De Meester, voorzitter van de Confederatie Bouw, Rudi Thomaes (gedelegeerd bestuurder van het Verbond van Belgische Ondernemingen VBO) en uittredend Minister van Financiën Didier Reynders. Zij bespraken de uitdagingen waar dit land en de bouwsector voor staan, alsook de prioritaire punten die bij een volgende regering aandacht moeten krijgen om van de

bouwsector een steunpilaar van een groeiende en vooral duurzame economie te maken.

Eliten van de Arbeid

Het Koninklijk Instituut der Eliten van de Arbeid (KIEA), met als voorzitter Jean-Pierre COIRBAY, reikte in februari 2011 aan bijna 500 kandidaten een eretitel uit voor hun bewezen verdiensten, beroepskennis en inzet: Cadet van de Arbeid en Laureaat van de Arbeid. De onderscheiding van Eredeken van de Arbeid en van Emeritus Eredeken van de Arbeid werden uitgereikt als erkenning voor de uitzonderlijke beroepskwaliteiten en het sociaal engagement van kandidaten voorgedragen door de beroepsfederaties.

De prestigieuze ceremonie voor de plechtige overhandiging van de erekentekens wordt om de 5 jaar georganiseerd en vond plaats in het Auditorium 2000 op de Heizel in Brussel in aanwezigheid van meer dan 1.000 genodigden.

Samenwerkingsakkoorden

De Belgische en de Congolese bouwsector willen de banden weer gaan aanhalen. Dat is één van de resultaten van de handelsmissie georganiseerd in Congo in november 2010 door onze exportagentschappen.

Een Congolese Handelsmissie kwam in mei 2011 naar ons land en bezocht een aantal indrukwekkende en toonaangevende vastgoed- en infrastructuurprojecten. Tijdens dit bezoek werden ook samenwerkingsakkoorden ondertekend die zullen resulteren in uitwisseling van knowhow via opleidingen over bouwkunde en openbare werken-scholing van lesgevers bouw. De Confederatie zal ook geassocieerd worden aan de herwerking van de bouwnormen (wegen en gebouwen) in Congo.

Confederatie Bouw - maatschappelijk actief en solidair

1.000 km Kom op Tegen Kanker

De Confederatie steunt actief het belangrijk onderzoeks-programma "kankerbestrijding". Het nieuw initiatief "1.000 km fietsen" om geld in te zamelen voor het goede doel 'Kom op Tegen Kanker' heeft de Confederatie meteen aangenomen. 8 medewerkers hebben tijdens het Pinksterweekend samen 1.000 km gefietst in weer en wind om in Antwerpen uit de handen van Vlaams Minister President Kris Peeters de medailles in ontvangst te kunnen nemen.

Stichting AEDIFICAS

Eind 2010 keurde de Confederatie Bouw de beslissing goed tot oprichting van een nieuwe Stichting AEDIFICAS. Zij zal medestichter zijn samen met de PDOK. De statuten, het startkapitaal, en de doelstellingen werden opgesteld. De Confederatie werd onlangs herkend door het Ministerie van Justitie. AEDIFICAS beoogt een niet-lucratief, niet-commercieel doel en kan diverse maatschappelijke initiatieven steunen ter bevordering van de sociale integratie van minderheidsgroepen, opleiding, strijd tegen armoede...

Bestuursorganen

Bestuurscomité

Voorzitter	Willemen Johan
Ondervoorzitters	Gillion Philippe, Lefebvre Marc, Maes Christophe
Gedelegeerd bestuurder	de Mûelenaere Robert
Leden	De Kempeneer Etienne, Dewulf Etienne, Eeckhout Lionel, Guisse Antoine, Hinnens Rik, Kumpen Paul, Roiseux André, Sacré Bernard, Scherpereel Etienne
Deskundigen	Cordeel Dirk, Coumans Jan, Meuleman Jan
Past-Voorzitter	De Meester Jacques
Honoraire voorzitters	Maes Roland, Spaenhoven René, Lenaers Rob, Coirbay Jean-Pierre, Dherte André, Cordeel Dirk

Raad van Bestuur

Voorzitter	Willemen Johan
Gedelegeerd bestuurder	de Mûelenaere Robert
Leden	Biesmans Jan, Carabin José, Claessens Kris, Coumans Jan, De Kempeneer Etienne, Dewulf Etienne, D'Hulst Patrick, Eeckhout Lionel, Favier Vincent, Gheysens Jacques, Gillard Alain, Guisse Antoine, Hinnens Rik, Klinkers Benoit, Kyndt Jean-Marie, Lefebvre Marc, Macors Claude, Maes Christophe, Matagne Jacques, Meuleman Jan, Neyrinck Luc, Olivier Marc, Onraedt Eric, Roiseux André, Sacré Bernard, Scherpereel Etienne, Smet Luc, Vandenbempt Patrick, Vangerven Jan, Vanlerberghe Ivan

Nationale Raad

Voorzitter

Willemen Johan

Gedelegeerd bestuurder

de Mûelenaere Robert

Leden

Apruzzese Gérard, Armand Franz, Berens Dirk, Bernard Alain,
Biesmans Jean, Bijmens Jos, Borgmans Rudi, Braet Xavier, Buvé Michel,
Buysse Rudy, Carabin José, Carmeliet Rudi, Cazier Viktor, Claessens Kris,
Corman Claude, Coumans Jan, Crucke Christiaan, D'Hondt Albert,
D'Hulst Patrick, Daelemans Armand, Daniels Daniël, De Battice Robert,
De Bes Michel, De Dobbelaere Silveer, De Kempeneer Etienne,
De Potter Norbert, Dekempeneer Herman, Demuynck Jean-Pierre,
De Prins Peter, Derdaele Yvo, Devilers Joseph jr., Devos Eddy, Dewulf Etienne,
Dooms André, Drooghmans Staf, Eeckhout Lionel, Favier Vincent, Frans Ivo,
Frederickx Jean-Marc, Gheysens Jacques, Gillard Alain,
Gillion Philippe, Goetinck Philippe, Golinvaux Colette, Guillaume Christian,
Guisse Antoine, Hinnens Rik, Jérrouville Natacha, Joway Marc, Kaye Michel,
Klinkers Benoit, Krason Christian, Kumpen Paul, Kyndt Jean-Marie,
Lefebvre Marc, Lembrechts Jef, Levante Guiseppe, Loiselet Jean-Marc,
Macors Claude, Maes Christophe, Matagne Jacques, Meuleman Jan,
Meulemans Jean, Michiels Ronny, Moureau François, Nevelsteen Jeroen,
Neyrinck Luc, Ninnin Léopold, Olivier Marc, Olivier Willy, Onraedt Eric,
Paquay Francis, Parent Edmond, Perard José, Peytier Dirk, Pignon Victor,
Polspoel Luc, Pyck Michaël, Roiseux André, Rosseeuw Freddy,
Sacré Bernard, Sanchez Angel, Scherpereel Etienne, Schrevens Bertrand,
Simoens Willy, Smet Luc, Toussaint Thierry, Troonbeeckx Edgard,
Vaessen Leon, Van Acker Robert, Van Esbroeck Venant,
Van Lierop Antoine, Van Wassenhove Johan, Vandenbempt Patrick,
Vandewiele Eric, Vandezande Eddy, Vangerven Jan, Vanhecke Dirk,
Vanlerberghe Ivan, Verhaeren Michel, Vermeulen Dirk, Wattel Didier

Structuur - leden

Confederatie Bouw
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.56.00 - Fax: 02/545.59.00
E-mail: info@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be
www.ikzoekenvakman.be
www.openwervendag.be
www.formalis.be

Gewestconfederaties

Vlaamse Confederatie Bouw (VCB)
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.57.49 - Fax: 02/545.59.07
E-mail: info@vcb.be
www.vcb.be

Confederatie Bouw Brussel-Hoofdstad (CBB-H)
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.58.29 - Fax: 02/545.59.06
E-mail: brussel.hoofdstad@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/brusselhoofdstad

Confédération Construction Wallonne (CCW)
Rue du Lombard 34-42 - 1000 Bruxelles
Tel: 02/545.56.68 - Fax: 02/545.59.05
E-mail: wallonie@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/wallonie

Lokale Confederaties Bouw

IN DE PROVINCIE ANTWERPEN

Confederatie Bouw ANTWERPEN
T. Van Rijswijkplaats 7 bus 2 - 2000 Antwerpen
Tel: 03/203.44.00- Fax: 03/232.79.37
E-mail: antwerpen@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/antwerpen

Confederatie Bouw KEMPEN
Parklaan 44 - 2300 Turnhout
Tel: 014/42.00.71- Fax: 014/42.04.34
E-mail: kempen@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/kempen

IN BRUSSEL

Confederatie Bouw BRUSSEL VLAAMS-BRABANT
Exploitatietel Brussel
Aarlenstraat 92 - 1040 Brussel
Tel: 02/230.14.20 - Fax: 02/230.23.89
E-mail: brusselvlaamsbrabant@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/brusselvlaamsbrabant

IN VLAAMS-BRABANT

Confederatie Bouw BRUSSEL VLAAMS-BRABANT
Exploitatietel Vlaams-Brabant
Dreefstraat 8 - 3001 Heverlee
Tel: 016/22.40.84 - Fax: 016/23.90.29
E-mail: brusselvlaamsbrabant@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/brusselvlaamsbrabant

IN DE PROVINCIE LIMBURG

Confederatie Bouw LIMBURG
Prins Bisschopssingel 34 A - 3500 Hasselt
Tel: 011/30.10.30 - Fax: 011/22.29.38
E-mail: limburg@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/limburg

IN DE PROVINCIE OOST-VLAANDEREN

Confederatie Bouw OOST-VLAANDEREN
Maatschappelijke en administratieve zetel:
Tramstraat 59 - 9052 Zwijnaarde
E-mail: oost-vlaanderen@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/oost-vlaanderen

Kantoor GENT
Tramstraat 59 - 9052 Zwijnaarde
Tel: 09/244.45.00 - Fax: 09/244.45.10

Kantoor OUDENAARDE
Markt 41 - 9700 Oudenaarde
Tel: 055/31.34.64 - Fax: 055/31.09.16

Kantoor AALST
Kareelstraat 138/1 - 9300 Aalst
Tel: 053/21.18.76 - Fax: 053/79.03.16

Confederatie Bouw WAASLAND
Kleine Laan 29 - 9100 Sint-Niklaas
Tel: 03/760.15.80 - Fax: 03/760.15.85
E-mail: waasland@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/waasland

IN DE PROVINCIE WEST-VLAANDEREN

Confederatie Bouw WEST-VLAANDEREN
Maatschappelijke en administratieve zetel:
Kortrijksestraat 389 A - 8500 Kortrijk
E-mail: westvlaanderen@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/westvlaanderen

Kantoor BRUGGE (vanaf 1 september 2011)
Spoorwegstraat 48A - 8000 Brugge
Tel: 050/47.13.50 - Fax: 050/47.13.58

Kantoor KORTRIJK
Kortrijksestraat 389 A - 8500 Kortrijk
Tel: 056/26.81.50 - Fax: 056/26.81.55

Kantoor OOSTENDE
Zandvoordeschorredijkstraat 289 - 8400 Oostende
Tel: 059/51.65.90 - Fax: 059/80.69.72

IN WAALS-BRABANT

Confédération Construction BRABANT WALLON
Rue des Croix du Feu 5 - 1420 Braine-l'Alleud
Tel: 02/384.35.52 - Fax: 02/384.81.28
E-mail: brabantwallon@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/brabantwallon

IN DE PROVINCIE HENEGOUWEN

Confédération Construction Hainaut - CHARLEROI
Boulevard Audent 25 - 6000 Charleroi
Tel: 071/20.91.80 - Fax: 071/20.91.89
E-mail: charleroi@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/charleroi

Confédération Construction Hainaut - LE ROEULX
Faubourg de Binche 33 - 7070 Le Roeulx
Tel: 064/33.69.08 - Fax: 064/33.88.45
E-mail: leroeulx@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/leroelux

Confédération Construction en Hainaut - MONS
Rue de la Réunion 2 - 7000 Mons
Tel: 065/35.42.38 - Fax: 065/35.15.54
E-mail: mons@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/mons

Confédération Construction - HAINAUT OCCIDENTAL
Espace Wallonie Picarde
Rue du Follet 10/101 - 7540 Kain (Tournai)
Tel: 069/68.77.10 - Fax: 069/68.77.11
E-mail: tournai@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/tournai

IN DE PROVINCIE LUIK

Chambre de la Construction de LIÈGE
Galerie de la Sauvenière 5 - 4000 Liège
Tel: 04/232.42.70 - Fax: 04/222.39.54
E-mail: chambre.liege@ccl.be
www.ccl.be

Confédération Construction de l'arrondissement de Verviers
Rue du Palais 25-27 - 4800 Verviers
Tel: 087/29.10.60 - Fax: 087/29.10.66
E-mail: verviers@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/verviers

IN DE PROVINCIE LUXEMBOURG

Confédération Construction - Chambre Patronale Province de LUXEMBOURG
Rue Fleurie 2 - 6800 Libramont-Chevigny
Tel: 061/23.07.70 - Fax: 061/22.34.35
E-mail: ch.luxembourg@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/luxembourg

IN DE PROVINCIE NAMEN

Confédération Construction NAMUR
Avenue Prince de Liège 91/13 - 5100 Jambes
Tel: 081/20.68.30 - Fax: 081/20.68.32
E-mail: namur@confederationconstruction.be
www.construction-namur.be

Beroepsfederaties - Ruwbouw

FABA - Federatie van ALGEMENE BOUWAANNEMERS
Lombardstraat 42 - 1000 Brussel
Tel: 02/511.65.95 - Fax: 02/514.18.75
E-mail: faba-fegc@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/algemeneaannemers

Fedbeton
Vorstlaan 68 (1ste verdieping) - 1170 Brussel
Tel: 02/735.01.93 - Fax: 02/735.14.67
E-mail: info@fedbeton.be
www.fedbeton.be

Federatie der BAGGERWERKEN
Grootveldlaan 148 - 1150 Brussel
Tel: 02/771.63.69 - Fax: 02/771.30.93
E-mail: baggerwerken@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/baggerwerken

VBA - Vereniging der Belgische Aannemers van GROTE
BOUWWERKEN
Grootveldlaan 148 - 1150 Brussel
Tel: 02/771.00.44 - Fax: 02/771.30.93
E-mail: info@adeb-vba.be
www.adeb-vba.be

BFAW - Belgische Federatie van Aannemers van
WEGENWERKEN
Grootveldlaan 148 - 1150 Brussel
Tel: 02/771.20.84 - Fax: 02/771.00.07
E-mail: bfaw@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/bfaw

VlaweBo - Vlaamse Wegenbouwers
Grootveldlaan 148 - 1150 Brussel
Tel: 02/771.20.84 - Fax: 02/771.00.07
E-mail: vlawebo@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/vlawebo

BFAW - Brussel
Grootveldlaan 148 - 1150 Brussel
Tel: 02/771.20.84 - Fax: 02/771.00.07
E-mail: bfawbru@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/bfawbru

FWEV - Fédération Wallonne des Entrepreneurs de Travaux
de Voirie
Avenue Grandchamp 148 - 1150 Bruxelles
Tel: 02/771.20.84 - Fax: 02/771.00.07
E-mail: fwev@confederationconstruction.be
www.confederationconstruction.be/fwev

COBESTA - Confederatie Bouw - Vereniging
Betonstaalverwerkende Bedrijven
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.56.54 - Fax: 02/545.59.07
E-mail: cobesta@confederatiebouw.be

Beroepsfederaties - Voltooiing

AFWERKING

BEVAD - Belgische Vereniging van Aannemers van
DICHTINGSWERKEN
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.57.10 - Fax: 02/545.58.59
E-mail: bevad@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/bevad

Confederatie Bouw - Aannemers van GLASWERKEN
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.57.57 - Fax: 02/545.58.59
E-mail: info.glaswerken@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/glaswerken

Confederatie Bouw - Belgische SCHILDERS
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.57.57 - Fax: 02/545.58.59
E-mail: fed.schilders@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/fed.schilders

Confederatie Bouw - Vlaamse schilders
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.57.57 - Fax: 02/545.58.59

Confederatie Bouw - Brusselse schilders
Aarlenstraat 92 - 1040 Brussel
Tel: 02/230.14.20 - Fax: 02/230.23.89

Confédération Construction - peintres Wallons
C/° Monsieur Edmond Parent
Avenue Edmond Leburton 26 - 4300 Waremmes
Tel: 019/33.06.44 - Fax: 019/33.06.44

Confederatie Bouw - Vlaamse SCHRIJNWERKERS
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.57.05 - Fax: 02/545.58.59
E-mail: vlaamseschrijnwerkers@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/vlaamseschrijnwerkers

BEWAP - Beroepsvereniging voor Afwerkingsbedrijven
E-mail: bewap@confederatiebouw.be

Dé Parketplaatsers
E-mail: deparketplaatsers@confederatiebouw.be
www.deparketplaatsers.be

INTERIO - Beroepsvereniging voor Interieurbedrijven
E-mail: interio@confederatiebouw.be

UPEK - Unie van professioneel erkende Keukeninstallateurs
E-mail: upek@confederatiebouw.be

Confederatie Bouw - Brusselse SCHRIJNWERKERS
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.57.10 - fax: 02/545.58.59
E-mail: filip.coveliers@confederatiebouw.be

FWMB - Fédération Wallonne des Entr. Gén. MENUISIERS Belges
Avenue Prince de Liège 91 Boîte 6 (1er étage) - 5100 Jambes
Tel: 081/20.69.22 - Fax: 081/20.69.20
E-mail: fwmb@confederationconstruction.be
www.menuisiers.com

BEWAP - Association professionnelle des Entreprises de
Parachèvement de Cloisons, faux Plafonds et Planchers
surélevés
E-mail: fwmb@confederationconstruction.be

Les parqueteurs
E-mail: info@lesparqueteurs.be
www.lesparqueteurs.be

UPEC - Union professionnelle des Assemblers de la Cuisine équipée
E-mail: upec@confederationconstruction.be

NaVAP - Koninklijk Nationaal Verbond Aannemers van PLAFONNEER-, cement-, staff- en ornamentwerk, droge bepleistering, dekvloeren, voegwerk, gevelreiniging
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.57.10 - Fax: 02/545.58.59
E-mail: plafonneerders@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/plafonneerders

Confederatie Bouw DAK
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.57.98 - Fax: 02/545.57.99
E-mail: selim.couez@confederatiebouw.be
www.cct-cbd.be

COMPLEMENTAIRE VOLTOOIING

FEDECOM - Koninklijke Federatie der COMPLEMENTAIRE ONDERNEMINGEN van het Bouwbedrijf
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.57.58 - Fax: 02/513.24.16
E-mail: fedecom@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/fedecom

FeCaMo - Belgische Federatie der Aannemers van TEGEL- EN MOZAIEKWERKEN
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.57.58 - Fax: 02/513.24.16
E-mail: fecamo@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/fecamo

Belgische Federatie van Aannemers van NATUURSTEENbewerking
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/545.57.58 - Fax: 02/513.24.16
E-mail: natuursteen@confederatiebouw.be
www.confederatiebouw.be/natuursteen

SPECIALE TECHNIEKEN

ICS - Belgische Unie van Installateurs CENTRALE VERWARMING, SANITAIR, Klimaatregeling en Aanverwante Beroepen
Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel
Tel: 02/520.73.00 en 02/545.57.94 - Fax: 02/520.97.49 en 02/545.57.96
E-mail: info@ubbu-ics.be
www.ubbu-ics.be

FEDELEC - Nationale Federatie van ELEKTROTECHNISCHE Ondernemers
J. Chantraineplantsoen 1 - 3070 Kortenberg
Tel: 02/757.65.12 - Fax: 02/757.65.41
E-mail: info@fedelec.be
www.fedelec.be

jaarverslag 2010-2011

Redactie:

David Lanove en Jean-Pierre Liebaert

In samenwerking met:

Marleen Porré, Hannelore Vanbilloen, Philippe Stienon en Vincent Detemmerman

Met dank voor hun bijdrage:

Kristof Mertens, Claude Macors, Joost Callens, Jean Muls, Bruno Vandewijngaert, Marc Lefebvre, Francis Carnoy, Philippe Gillion, Jean-Christophe Vanderhaegen, Christophe Maes, Marc Dillen, Jan Desmyter, Johan Van Dessel, Olivier Vandooren, Claude Van Rooten, Steven Beckers en Johan Van Der Biest

Vertaling:

Nadia Fraussen en Wim Roeckx

Nalezen en correcties:

Sonia Massart en Vanessa Debaele

Fotorechten:

Ivan Verzar, Studio Dann, GBL Graphics & Communications, Shutterstock

Grafische vormgeving:

GBL Graphics & Communications

Coördinatie:

Véronique Vanderbruggen

© Elke gedeeltelijke of integrale reproductie moet vooraf worden toegestaan en moet verplicht vermelding bevatten van de bron Confederatie Bouw.

Voor meer informatie: communicatie@confederatiebouw.be

Wettelijk depot:

D/2011/0570/2

Verantwoordelijke uitgever:

Robert de Mûelenaere - Confederatie Bouw - Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel

Confederatie Bouw

Bouw, energie en milieu

Confederatie Bouw

Lombardstraat 34-42 - 1000 Brussel

Tel. 02 545 56 26 - Fax 02 545 59 00

communicatie@confederatiebouw.be

www.confederatiebouw.be

www.ikzoekenvakman.be

www.openwervendag.be

www.formalis.be